

Teológia

A TARTALOMBÓL

Jézus „végrendelete” — Elmélkedések a keresztútról — Felelősségünk a megváltás művében — Kultusz és imádság — Létkérdések és a vers — Szentírás és igehirdetés — Vélemények az aszkézisről és a szexualitásról — Kalkuttai Teréz Anya és munkája — Isten: mint a nők Istene — Az idős Szent Pál lelkülete — A plébániai közösségek — Gondolatok a hitoktatásról — „Izgalmas”-e a krisztusi élet — Szorongás az egyházban.

Bozóky Éva — Bühner, Maria — Cselényi István Gábor — György Attila — Hajdók János — Józsa Mihály — Muntag Ildikó — Nemes Nagy Ágnes — Nyíri Tamás — Pál-völgyi Gyula — Rezek Román — Szennay András — Széll Margit — Tomka Ferenc — Tüskés Gábor írásai.

XV. évf. 1981. I. sz.

Teológia

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

XV. EVFOLYAM, 1. SZÁM

1981. MÁRCIUS

TANULMÁNYOK

SZENNAY ANDRÁS: Végrendelet és program – – – – –	1
REZEK ROMÁN: Elmékedések a keresztút állomásaira (Teilhard de Chardin fordításaiból) – – – – –	5
NYÍRI TAMÁS: Felelősségünk a megváltás művében (Endreffy Zoltán) –	12
TÜSKÉS GÁBOR: A kultusz az imádság legmagasabb formája – – –	15

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE NEMES NAGY ÁGNESSEL

A létkérdések és a vers (Sz. M.) – – – – –	20
--	----

TAVLATOK

Szentírás és igehirdetés (Cselényi István Gábor) – – – – –	26
--	----

FÓRUM

Aszkézis, életöröm, szerzetesi életforma (Bozóky Éva) – – – – –	30
Teológiai vélemények a szexualitásról (Pálvolgyi Gyula) – – – – –	31

KÖRKÉP

MARIA BÜHRER: Az egyházban fellelhető szorongás (Kiss László) – –	35
Kalkuttai Teréz Anya munkájának „fémjelzése” (Hajdók János) – – –	37
Isten a nők Istene is (Muntag Ildikó) – – – – –	42
Az idős Szent Pál lelkiülete (Józsa Mihály) – – – – –	44

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

Az egyház tűzhelyei: a plébániai közösségek (Széll Margit) – – – –	48
Gondolatok a hitoktatásról (György Attila) – – – – –	53
Izgalmas lehet-e a krisztusi élet (Tomka Ferenc) – – – – –	58

TEOLÓGIA

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

XV. ÉVFOLYAM

1981.

Felelős szerkesztő: Dr. Szennay András
Főmunkatárs: Dr. Gál Ferenc
Felelős kiadó: Dr. Várkonyi Imre

TEOLOGIA

TECNOLOGIA

1981

1981

TANULMÁNYOK

SZENNAY ANDRÁS: Végrendelet és program — — — — —	1
REZEK ROMÁN: Elmékedések a keresztút állomásaira (Teilhard de Chardin fordításából) — — — —	5
NYIRI TAMÁS: Felelősségünk a megváltás művében (Endreffy Zoltán)	12
TÜSKÉS GÁBOR: A kultusz az imádság legmagasabb formája — —	15
GÁL FERENC: Az egyház küldetése — — — — —	65
ELŐD ISTVÁN: Schütz Antal teológiája — — — — —	70
SZÉLL MARGIT: „Nézd, a tenyeremre rajzoltalak” (Iz 49,16) (A vigasztalás tudományáról és teológiájáról) — —	75
TÖRÖK JÓZSEF: Szent Imre a történelmi kutatások fényében — —	129
NEMESHEGYI PÉTER: Krisztus találkozása Ázsia lelkével — —	134
TOMKA FERENC: Társadalomszerkezet és lelkipásztorkodás — — —	142
KISS LÁSZLÓ: „A győzelem elnyelte a halált” (1Kor 15,55) — — —	149
GÁL FERENC: „Láttuk az Atya Egyszülöttének dicsőségét” — — —	193
JOSEPH RATZINGER bíboros: A 381. évi I. Konstantinápolyi zsinat (Előzményei és maradandó jelentősége) (fordította: Endreffy Zoltán) —	198
SZENNAY ANDRÁS: Az egyház missziós küldetése — — — — —	203
BOZÓKY ÉVA: Példaképünk, testvérünk, kortársunk: Árpádházi Szent Erzsébet — — — — —	211

A „TEOLÓGIA” BESZÉLGETÉSE NEMES NAGY ÁGNESSEL

A létkérdések és a vers (Sz. M.) — — — — —	20
--	----

DR. MAGYAR IMRE ORVOSPROFESSZORRAL

Élet az igazság, a jóság és a szépség jegyében (Széll Margit) — —	216
---	-----

TÁVLATOK

Szentírás és igehirdetés (Cselényi István Gábor) — — — — —	26
Gondolatok a pap nélküli istentiszteletről (Sólymos Szilveszter) — —	81
Milyen Isten-képet közvetítsünk? (Cselényi István Gábor) — — —	156
Gyógyítás, egészség, üdvösség (Széll Margit) — — — — —	220

FÓRUM

Aszkézis, életöröm, szerzetesi életforma (Bozóky Éva) — — — —	30
Teológiai vélemények a szexualitásról (Pálvolgyi Gyula) — — — —	31
A magyar liturgikus szövegek kérdése (Belon Gellért) — — — —	162

Még néhány szó a magyar liturgikus szövegeinkről (M. M.) — — —	163
Hozzászólások a papnélküli vasárnapi istentisztelet kérdéséhez (Konkoly István, Seregély István, Égi Ferenc, Mádi Gyula, Sófalvy Márton) — —	165

KORKÉP

MARIA BÜHRER: Az egyházban fellelhető szorongás (Kiss László) —	35
Kalkuttai Teréz Anya munkájának „fémjelzése” (Hajdók János) —	37
Isten a nők Istene is (Muntag Ildikó) — — — — —	42
Az idős Szent Pál lelkülete (Józsa Mihály) — — — — —	44
„Ne nyugtalankodjék szívetek” (Jn 14,1) (Szennay András) — —	87
A nemi jelleg tükröződése a zsidó-keresztény istenfogalomban (Szilágyi Lóránd) — — — — —	91
„Hát nem értitek, hogy nem a kenyérről beszéltem?” (Mt 16,11) (Mai nyelvelméletek és a teológia) (Söveges Dávid) — — —	95
Hitelmény, és a hitet megalapozó tapasztalat (Rédly Elemér) — —	102
Gondolatok a szemlélődésről (Szabó József) — — — — —	106
CHENU, MARIE-DOMINIQUE: Az egyház „társadalomtana” (A „Rerum Novarum enciklika megjelenésének 90. évfordulójára) (fordította: Széll Margit) — — — — —	169
Egyház igen — Jézus nem? (Horváth S. László) — — — — —	173
SECKLER, MAX: Számvetésünk a hitről (Összeállította: Széll Margit) —	176
„Hivatástok is egy reményre szól” (Ef 4,4) (Széll Margit) — — —	181
Az evangéliumi szegénység pápája: XXIII. János (Király Ernő) — —	227
A keresztény kultusz szíve: az eukarisztia (Kiss László) — — —	231
Isten Lelkének jelenléte (Fülöp Béla) — — — — —	236

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

Az egyház tűzhelyei: a plébániai közösségek (Széll Margit) — — —	48
Gondolatok a hitoktatásról (György Attila) — — — — —	53
Izgalmas lehet-e a krisztusi élet (Tomka Ferenc) — — — — —	58
Pasztoráció és emberi kibontakozás (Kiss László) — — — — —	109
Magyar liturgikus szövegeink az ifjúsági lelkipásztor szemével (Waigand József) — — — — —	113
A hit alapelemeinek átadása a családban (Cselényi István Gábor) —	118
Hogyan készüljünk a biblikus homiliára (Fülöp Béla) — — — — —	123
Meditáció: Önmagunktól — Istenig (Szt) — — — — —	126
RAHNER, KARL: Bázisközösségek (Fordította: Endreffy Zoltán) — —	188
Alakul-e kateketikai szemléletünk? (Bindes Ferenc) — — — — —	190
Lepold Antal: a lelkipásztor és tudós (Meszlényi Antal) — — — — —	187
A bibliai szöveg különböző értelmei és a prédikáció (Schmatovich János)	240
Az új római misekönyv teológiája és lelkisége (Sólymos Szilveszter) —	242
Az eszkatológia alkalmazása a lelkipásztorokodásban (Lotz Antal) —	247
„A szolgálatok különfélék” (Pákozdy István) — — — — —	250
A papi lelkiség néhány vonása a „Redemptor Hominis” enciklika alapján (Nagy József) — — — — —	253

VÉGRENDELET ÉS PROGRAM

Jézus búcsúbeszédét tartja. Kér, biztat, bátorít, felszólít, rendelkezéseit adja. „Aki szeret engem, az megtartja tanításomat” (Jn 14,23). — „Azáltal dicsőül meg Atyám, ha bő termést hoztok és a tanítványaim lesztek” (Jn 15,8). „Ha teljesítitek parancsaimat, megmaradtok szeretetemben” (Jn 15,10). „...arra rendelvelek benneteket, hogy menjetek, teremjétek gyümölcsöt, maradandó gyümölcsöt” (Jn 15,16).

Ilyen gondolatokkal, kijelentésekkel „végrendelezik” Jézus. A mindhalálig Szerető, a keresztre önként Felszálló így ad követői számára az egész életre szóló útmutatást. Egyetlen hosszú emberélet sem elegendő ahhoz, hogy bárki is teljesen megismerje és maradéktalanul magáévá tegye ezt a végrendeletben reánk hagyományozott programot. Nem, mivel Jézus nem a földi kincsek mérhető-osztható birtokbavételéről, nem az evilági értékekről, hanem szellemi-lelki javokról rendelkezik, azokkal kapcsolatban ad felszólítást, parancsokat. Szeretetét, igazságát, isteni gondoskodását tárja elénk. Azt az életutat, melyen ő maga járt, azt az életáldozatot, melyet maga vállalt, azt a szeretetet, melyet egész életével igazolt. Mindezt csak a Jézust egyre jobban megismerő, őt egyre inkább megszerető, hozzá kitaratóan ragaszkodó ember képes — olykor nagyon is gyalórn, fogyatékosan — felfogni.

Jézus programja — a bátrak és a vállalkozó kedvűek életprogramja. Minden nyomába szegődőnek, minden követőjének szól, amit közvetlen tanítványainak mondott: Mint bárányokat küldelek benneteket a farkasok közé, legyetek fény a sötétségben, éltető, élesztő kovász az emberek között.

Aki arra vállalkozik, hogy Jézus programja szerint rendezze be életét, annak fokozatosan meg kell ismerkednie, majd meg kell barátkoznia Jézus életével, keresztútjával és öntudattal vállalt halálával. Röviden: annak meg kell szeretnie Jézust. Csakis az, aki már megszerette őt és ezért az ő nyomába szegődik, az ő életútját, áldozatait akarja vállalni, csakis az kezd egyre jobban megismerni és lassan meg is érteni, hogy ami a világ szemében „ostobaság vagy éppen botrány”, az az élet teljessége felé mutató, afelé vezető program.

De nem csak az egyének, hanem a Jézusban hívő, az őt megvalló közösségnek is életfontosságú ez a végrendelet. Az egyháznak, a krisztushívők közösségének életereje mindig ott és akkor gyarapodik, ahol és amikor az emberek a jézusi program, végakarát szerint élnek, — és akkor van fogyatkozásban, ha nem képesek feladni, elveszíteni saját önző, gyalórn emberi terveik szerint elképzelt életüket, hogy az áldozatok, lemondások árán megnyerhessék azt.

Az egyház Jézus programját csakis akkor lesz képes a „kivülállók”-hoz közelebb hozni, velük is elfogadtatni, ha azok a Jézushoz tartozók jötteteit látva, szeretetét megismerve tisztelni, dicsőíteni kezdik közös mennyei Atyánkat (vö. Mt 5,16). Ha ugyanis az egyház, annak tagjai erről a jézusi programról csak a k i s beszélnek, elméleti előadásokat tartanak, vitatkoznak, ha csakis szervező vagy intellektuális munkában, evilági eszközök felhasználásában merül ki erőlködésük, — akkor sem Jézust, sem az ő programját nem lesznek képesek hitelesen a világ elé tárni. — Jézus programja: eligazítás, útmutatás az egész emberéletre, — életprogram. Az, nem pedig „vitaindító tételek” többé-kevésbé rendezett vagy épp kuszált halmaza. Jézus programja: a szeretet gondolatait, szavait, tetteit foglalja magában, a szeretetről szóló élő hirdetés. Tanúsítás és tanúságtétel — a kettő együtt.

Semmire sincs napjainkban nagyobb szüksége az egyháznak, vagy amint ismételt halljuk: „Krisztus ügyének”, mint az olyan emberekre, akik megismerik és magukévá teszik Jézus programját. De ez még kevés. Ezen túl: életükkel, tetteikkel is hirdetik, hogy egyedül Jézusban van megváltásunk, szabadulásunk, üdvösségünk. Korunk nagy tanúságtévői: az egyház élő kincsei, értékei, akik a hívők közösségében izzó parázként, élesztő-erjesztő kovászként hatnak.

De hát miben is áll ez a végrendeletileg reánk hagyott program? — Kétségtelen, hogy

„tétélesen” nehéz lenne bemutatni, felsorolni. Biztos, hogy sokminden lényegest mondott el belőle Jézus, amikor búcsúbeszédét tartotta, „végrendeletét” elmondotta, — benne cseng a „nyolc boldogság” meghirdetésében, és szinte minden szavában. Alapjában és lényegében azonban egyetlen egy igazságot tartalmaz, egyetlen nagy követelményt állít elénk: Isten a szeretet — és ezért nekünk is szeretnünk kell Istent és őbenne, őerte mindenkit. Jézus egész földi életével Isten szeretetét kívánta kinyilatkoztatni, megismertetni, „elénk élni”. Az emberré lett, a közénk jött Isten: a megtestesült Szeretet, Isten szeretetének látható, érzékelhető megnyilatkozása világunkban. Mindazok pedig, akik felismerik, befogadják őt, a titokzatos és mégis, történetileg is megragadható „megtestesült Szeretetet”, — a jézusi program tanúsítói és tanúságtevői.

A krisztushívók közösségének, az egyháznak minden időben, ma is legégetőbb gondja és legnagyobb fájdalma, hogy tagjai nem teszik kellőképp magukévá Jézus programját. Bár sokan ismerik, de nem élnek szerinte. Mert hát miben is áll az egyes hívó számára saját „kereszténysége”? — Talán abban, hogy vasárnap eljár misére, csendben elmondja esti imáját? Esetleg kisebb anyagi áldozatokat hoz, megfizeti az egyházi adót? — Természetesen mindez jelent valamit. Hol többet — hol kevesebbet. Az ilyen, általában külső cselekvések értékét a lelkiület fémjelzi, melyből fakadnak. De hát ez, csupán ez lenne Jézus programja, illetőleg annak magunkévá tétele és a szerinte való élet?

A következő kis felsorolás távolról sem kívánja kimeríteni és bemutatni a jézusi programot. Azt „papíron” bemutatni egyébként sem lehet. De fel szeretné villantani annak néhány alapvetően fontos vonását.

Mindjárt elsőként említhetjük az őszinte istenkeresést. „Kérjétek és kaptok, keressetek és találtok, zörgessetek és ajtókat nyitnak nektek” — mert a mennyei Atya az ilyen állhatatosan kitarókat jutalmazza meg (Mt 7,7). Természetesen a kitaró, állhatatos keresésnél éberségre és elmélyült imádságra van szükség: „Virraszatok és imádkozzatok” — mert a test gyengeségekkel terhelt, a világ lehúzó erő lehet (Mk 14,38). Az élet zaja, számos gondja-baja között az ember könnyen enged a kísértésnek: tervez és szervez, ezerféle dologra ügyel, de képtelen „ott belül” csendet és nyugalmat teremteni. Pedig enélkül nem megy semmi, a jézusi program délibábos messzeségbe, egyre távolabb kerül. Az imádság, a virrasztó éberség, a csendes visszavonulás percei — legalább percei — első feltétele annak, hogy ne céltalanul bolyongjunk és tanácstalanul keressünk, hanem megtaláljuk lelkünk békéjét és találkozunk Ovele. Aki ezt a belső csendet, a hosszabb-rövidebb visszavonulást nem biztosítja önmaga számára, annak lelkében a világ zaja elnyomja Jézus hívó, programot adó szavát, az isteni mag nem tud lelke szántóföldjén gyökeret verni. Az egyháznak, de a világnak is szüksége van — ma jobban, mint valaha — olyan emberekre, akik időről-időre visszavonulnak, hogy eszmélkedjenek, elmélkedjenek — és imádkozzanak. Három-négy perc naponta, — ez kezdetnek, „begyakorlásnak” elég. Akit azután lassan megragad, egyre inkább magához vonz Jézus szeretete, aki számára egyre vonzóbb, „izgatóbb”, ösztönzőbb lesz a „program”, az már nem fog ennyivel megelégedni. Jézus maga is — pedig Isten Fia volt — éjszakákon át imádkozott, egyesült földi életében — olykor könnyhullatás közt, panaszos imádságban is — mennyei Atyjával. Nagy döntései, élete „krízishelyzetei” előtt visszavonult a magányba és hosszan imádkozott. Röviddel halála előtt így foglalta össze élete titkát: az Atya mindig nálam van, velem van. — Isten velünk van és nálunk marad. Mi hűtlenkedhetünk, ő hűség marad, mert önmagát meg nem tagadhatja (vö. 2Tim 2,13). De mi: nem fordulunk-e el tőle, nem némitja-e el hívó szavát a világnak zaja?

A jézusi programnak feltétele, de nem célja, nem középpontja a csend biztosítása. Elmélkedni, a magányba vonulni a Jézust még nem ismerő vagy fel nem ismerő buddhista szerzetes is kíván. A jézusi program, a jézusi élet középpontjában az Isten országa áll. „Elsősorban az Isten országát és annak igazságát keressétek és ezeket (étel, ital, ruházat stb.) mind megkapjátok hozzá” (Mt 6,33). Éppen ezért „nem szolgálhattok két úrnak... az Istennek is, a Mammonnak is” (Mt 6,24). Az abszolút Valóság, az Élet, az Úr — az Isten és az ő országa. Jézus maga is feladatának tekintette, hogy olyan embereket hívjon meg, gyűjtsön egybe, „iskolázzon”, akiknek életük középpontja és célja Isten. Aki számára az Ország ügye mindennél előbbre való. Az ilyen emberek a valóban teherbíró, a nap hevét viselni kész, kitaró, nem a bért számonkérő, nem földi javakat és jutalmakat kereső „szólómunkások”. —

Az Isten ügyét képviselő, az Országért fáradó lelkipásztoroknak és világi tanítványoknak egyaránt feladata, hogy megszerettség a Programot. Hogy munkatársakat keressenek, akik életüket Istennek és az Ország ügyének áldozzák.

Természetesen az ilyen munkatársak nem maguktól teremnek. Krisztus sem „találta meg” csupán tanítványait, közvetlen munkatársait, hanem meghívta, nevelte, „iskolázta” őket. Amíg azok lassan „munkatársakká váltak az Isten országában” (Kol 4,11), amíg „munkatársai és katonái” (Fil 2,25) lettek az igazságnak” (vö. 3; Jn 8) — mindez Jézusnak sok fáradozásába, munkájába került. A „kiképzés ideje” soká tartott, hiszen nem kisebb kellett

szívükbe-lelkükbe befogadniuk, mint az „Isten országának titkát” (Mt 13,11). Ez a titok nem valamiféle „titkos tanítás” volt a „beavatottak számára”, hanem annak lassú feltárása, kibontakoztatása, hogy egyre inkább megértsék és magukévá tegyék a szeretet titkát, hogy ne csupán szavakból, ne csak könyvekből, hanem valóban az „Isten bölcsességéből” tanuljanak. — Egyházunk életének ma talán legnagyobb insége és problémája, hogy kevesen vannak, akik valóban a Mester munkatársai, az Ország ügyének képviselőivé, a Program megvalósítójává kívánnak válni. Kevesen vannak a Végrendelet szellemében élő Krisztus-tanítványok.

Es itt elérkezünk egy újabb „programponthoz”: az igazi apostoli munkához, az apostolkodás feladatához. „...tegyetek tanítványommá minden népet...” (Mt 28,19). — „Úgy küldelek benneteket, mint bárányokat a farkasok közé. Legyetek okosak, mint a kígyók és egyszerűek, mint a galambok” (Mt 10,16). — „...ne töprengjete, ... abban az órában megadatik nektek, hogyan beszéljete...” (Mt 10,19). És „amikor lesz áll rátok majd a Szentlélek, erő tölt el benneteket és tanúim lesztek... a föld határáig” (ApCsel 1,8). — Aki csak kicsit is „belekóstolt” ebbe az apostoli munkába, az Országért végzett, Jézus küldő szava nyomán vállalt munkába, az jól tudja, hogy a maga erejéből szinte semmire sem képes. Amint a csend és az imádság, a meghitt Isten-kapcsolat előzménye, előkészítője, — úgy az apostoli munka következménye annak, hogy valaki valóban Istent helyezi élete középpontjába. Jézus „apostola”, küldetését vállaló tanítványa, meghívott és küldött munkása azonosul Isten ügyével, mert szíve mélyéből, őszintén szeret. Az evangélium hirdetése szinte belső „kényszerre” válik számára, ezzel „nem dicsekszik”, mivel ez „kényszerű kötelessége” (1Kor 9,16). És Pállal aggódva, lelkiismeretvizsgálatot tartva mondja: „Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot” (u. o.).

Aki Krisztus végrendelete, programja szerint rendezi, alakítja életét, az tudatában van annak, hogy a hívők közösségét összetartó, egységét biztosító erő a szeretet. Sőt: ez igazolja egyedül, hogy valóban Jézus küldetésében járunk. „Legyenek egygyé mindnyájan. Amint te Atyám bennem vagy és én benned, úgy legyenek ők is bennünk, hogy így elhiggye a világ, hogy te küldtél engem... és megtudja így a világ, hogy szereted őket, amint engem szeretted!” (Jn 17,21—23). Az emberek szíve-lelke csak ott és akkor válhat egygyé, egységessé, ahol valóban Isten szeretete fűzi őket össze. Igazi egység, emberi közösség — szeretet nélkül, — ez önámítás, sőt ellenmondás. Ahol az emberek épp csak „együtt vannak”, de nem fűzi egybe őket Jézus Lelke, a Szeretet ereje, ott nem beszélhetünk Krisztus-közösségről, egyházzal. Így is fogalmazhatunk: ahol nem válik a hívők kisebb-nagyobb csoportja valódi közösséggé, ott nincs, talán soha sem volt valódi szeretet. Az a szeretet, melyről Jézus végrendekezett, melyet parancsként hagyott örökségül: „Az az én parancsom, hogy szeressétek egymást, amint én szerettelek titeket” (Jn 15,12). A valódi szeretetközösséget kell kialakítani, ápolni, ha kell, hát újraéleszteni minden keresztény családnak, a hívők kisebb és nagyobb közösségének.

A krisztusi szeretetközösség nem oszlik meg hatalmaskodókra és elnyomottakra. Krisztus azt akarja, hogy amint ő is szolgálni jött és nem uralkodni, épp úgy tegyenek mindazok, akik az ő nevében gyűlnek össze. Az odaadó munka, a másokért vállalt áldozatos élet: ez fémjelzi a valódi, a szeretet erejében összegyűlt közösséget. A végrendekező, a programot adó Jézus: a másokért élő, az életét mindenkiért odaadó, mindenkin segíteni kész Istenember. Annak valódi „képmása”, aki a Szeretetet. A szeretetből szolgálni jött Jézus végrendekezik a köztünk élő öregekről, betegekről, magányosokról, a bajba jutottokról, szomszédunkról vagy az ismeretlen idegenről, mindenkiről, aki testi-lelki szükséget szenved. A Jézus programja szerint élő embernek minden munkája — szolgálat. Emberek szolgálata — Jézus akarata és példája szerint — Istenért.

E szolgálat szelleméből fakad, hogy — Jézus követségében járva — egyszerűbben, szerényebben éljünk. Bár tudjuk, hogy szellemi-lelki kincsek közvetítésére kaptunk meghívást, de azt sem feledjük, hogy nem a sajátunkból adunk. Amit mi is kaptunk, azt nyújtjuk másoknak, a rászorulóknak. A szerető és áldozatos szolgálat nem engedi, hogy „ellenszolgáltatásként” anyagi javakat gyűjtőgecssünk, hogy földi kincsekben gazdagodjunk. „Könnyebb a tevének átmenni a tű fölé, mint a gazdagnak bejutni az Isten országába” (Mt 19,24). Ezért boldogok a szegények, az anyagi értékektől önmagukat függetleníteni tudó, a valóban „szabad” emberek — övék lesz a mennyek országa (vö. Lk 6,20).

Napjaink anyagi javak után futó, földi kincseket nemcsak gyűjtőgető, de harácsoló, pénz után sóvárgó világban újra meg kell találnunk, fel kell fedeznünk — mert Jézus programja ezt állítja elénk — a szerényebb, egyszerűbb, igénytelenebb életstílust. Csak az anyagi javakról önként lemondani kész, önzetlen magatartás lesz képes korunk modern betegségeinek, a mértéktelen konzumszemléletnek és gyakorlatnak ellenállni. A jólét istenítése, az élet-színvonal emelésére töre, soha ki nem elégíthető vágy kiöli a másokon segítésnek, az önzetlen szeretetnek, a szolgálatnak szellemét a „mammon rabszolgáinak” lelkéből. — Jézus-

nak egészen sajátos programja: tudj szerényebben, egyszerűbben, sőt szegényen élni. A gazdag iljú szomorúan távozott tőle, mert jobban ragaszkodott földi vagyonához, mint bárkihez, bármihez. Mert képtelen volt felfogni annak „értelmét”, hogy „a rókáknak van odújuk, az ég madarainak fészük, de az Emberfiának nincs hová fejét lehajtania” (Mt 8,20). „Húsvét ünnepe előtt történt: Jézus tudta, hogy elérkezett az óra, amikor a világból vissza kell térnie az Atyához, mivel szerette övét, akik a világban maradtak” (Jn 13,1) — és ekkor egyik legfontosabb felszólítása hangzott el ajkáról: „Vegyétek és egyétek, ez az én testem, melyet értetek adok. Ezt tegyétek az én emlékezetemre” (1Kor 11,24). Ő jól tudta, hogy a magára maradt, egyedül álló ember képtelen majd mellette kitartani, nem lesz ereje az ő végakarata szerint élni. Jézust követni, az ő programját megvalósítani, — csakis közösségben lehetséges: a benne hívők, az ő testével táplálkozók közösségében. Jézusnak az eukarisztiában velünk maradó, velünk élő szeretete — ma is közösségteremtő és összetartó erő.

Ha Jézus végakarata tiszteletben akarjuk tartani, ha az ő programja szerint kívánjuk berendezni életünket, akkor valódi szeretetközösséggé kell válnunk. Ezt a közösséget — Jézus testével-vérével erősödve — nekünk magunknak kell kiépítenünk. Mindenki a maga helyén, életkörülményei között munkálkodik, fárad együtt azokkal, akik szintén Krisztusban ismerték fel életük értelmét és középpontját. Azokkal, akik Jézus tanítványává, munkatársává szegődtek.

Jézus közöttünk, a hívők közösségében akart világunkban maradni. Köztünk és általunk akar továbbra is hatni, segíteni, tanítani, az atyai házba elvezetni. Jelenléte ma is titokzatos és mégis valóságos: Ez az én testem, ez az én vérem, melyet mindenkiért kiontottam... Ezt cselekedjétek, — és akkor köztetek, veletek maradok.

Erről az élő, Jézus testével-vérével magát erősítő, kovászként ható, útjára induló közösségről az első híradást az Apostolok Cselekedetei adják: A közösség tagjai „állhatatosan kitartottak az apostolok tanításában és közösségében, a kenyértörésben és az imádságban. A hívek mind összetartottak és közös volt mindenük... Egy szívvel-lélekkel mindennap öszgyűltek a templomban... Dicsőítették az Istent és az egész nép szerette őket. Az Úr pedig naponként vezetett hozzájuk olyanokat, akik hagyták, hogy megmentsék őket” (ApCsel 2,42—47).

A hívőknek ez a közössége, az egyház: ma is a nyitott kapuk, a meghívás egyháza. A nagyobb közösség, a helyi egyház a kisebb közösségekből épül fel, mindenek előtt a „családi egyházakból”. De ugyanakkor kitarja kapuit az egész világ, minden ember felé. Azok felé, akik akarják, akik „hagyják, hogy megmentsék őket”.

Őt, ahol az emberek élő, lüktető Krisztus-közösségeket látnak, tapasztalnak, melyeknek tagjai — mint Mesterük — körüljárnak, hogy jót tegyenek, egyre többet ismernek majd meg, fognak majd fel Isten kimeríthetetlen gazdagságából és szeretetéből. Sőt: egyre közelebb kerülnek Istenhez. Maga Jézus kívánja így, hogy „elhiggye a világ”, hogy az Atya küldte őt köztünk (vö. Jn 17,21).

Az egyház, annak tagjai mindig, de a nagybőjti és húsvéti időben különösen sokat gondolnak Jézus búcsúbeszédére, végakarataira, az utolsó vacsorára, megváltó halálára. E vizsgálódás során Jézus szabadító erejéről, megváltó haláláról és feltámadásáról, a Végző Pecsétről elmélkednek. S mindezt azért teszik, hogy újra és újra lendületet, erőt, szárnyaló szívet kaphassanak a Program megvalósítására. Ahol ez a Program teledésbe menne, ahol az Ő végrendeletéről elfeledkeznének, ott — kisebb vagy nagyobb területen — a hívek közössége is kihál. Senki, semmilyen külső erő nem szakíthat el Jézus szeretetétől, az e szeretet erejében összeforrott közösségtől, — erre csak mi magunk lehetünk képesek. Az erősekben, a kitartókban, a szentekben azonban ez a közösség mindig fennmarad, tovább él. Mustármagként gyarapszik, jelként, kovászként hat világunkban mindaddig, amíg az Úr újra el nem jön. Akkor majd ítélt, megítél mindenkit — hűsége vagy hűtlensége szerint. —

És addig? — bár félve és remegve munkálkodunk üdvösségünkért (vö. Fil 2,12), mégis a bizakodók közé állunk és Szent Pállal ismétéljük: „Ki szakíthat el bennünket Krisztus szeretetétől? Nyomor vagy szűkség, üldöztetés vagy éhínség, ruhátlanság, életveszély vagy kard? ... mindezekben diadalmaskodunk általa, aki szeret minket. Biztos vagyok ugyanis benne, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmasságok... sem egyéb teremtmény nem szakíthat el bennünket Isten szeretetétől, amely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van” (Róm 8,35—39).

Szennay András

ELMÉLKEDÉSEK A KERESZTÚT ALLOMASAIRA

P. Rezek Román Teilhard-fordításából összeállította Pongrácz Éva

Ezek az elmélkedések nem követik a szokásos keresztutak jólismert stílusát. Jézus helyébe az embert és az emberiséget állítják — annak tudatában, hogy „még az egyszerűbb biológus is azt veszi észre, hogy semmi sem hasonlít annyira a Keresztúthoz, mint az emberi hősköltemény” (Teilhard de Chardin: Az emberi jelenség, a magyar kiadás 366. oldalán).

Pongrácz Éva már hosszú évek óta elmélkedik és járja ezt a keresztutat. Amikor először összeállította elmélkedéseit, két negatív vélemény hangolta le: „Ebben a keresztútban semmi sincs Krisztus szenvedéséből”, és: „Keresztutat nem írni kell, hanem élni!” — Az első véleményre cáfolatot kap az olvasó, amikor egyre jobban észreveszi, hogy mi, emberek, az egyre teljesebbre növekvő misztikus Krisztusi Test tagjaiként járjuk egyéni és közösségi keresztutunkat s ezzel éppen „kiegészítjük azt, ami még hiányzik Jézus szenvedéséből” — amit ezt Szent Pál tanította, De pozitív formában is — amit Teilhard látja: „Örömök, haladás, tájdalmak, fonáságok, hibák, alkotások, szépségek, az Ég és a Föld s az Alvilág hatalmai mind meghajolnak, amikor az Isten és az Ember találkozásakor összefutnak az égi hullámok; s mind leadja azt a pozitív energia-részt, amelyet természeté tartalmaz, hogy hozzájáruljon az isteni Erőtér gazdagságához” (Benne élünk, a magyar kiadás 134. oldalán).

Az imént említett második kritikára pedig (:„Keresztutat nem írni kell, hanem élni!”) — indiszkréciónélkül annyit mondhatok, hogy a fiatal Pongrácz Éva tizenöt éve ápolónő a súlyos szívbetegek egyik kórházában, Bratislavában: sokakkal együtt járja — éli — azt a keresztutat, amely mindnyájunké, hiszen éppen a mi Urunk Jézus jár rajta isteni embertársunkként.

Ezzel a Keresztúttal szeretnék megemlékezni Teilhard de Chardin születésének századik évfordulójáról.

RR.

I.

„Pilátus... kezükbe adta Őt, hogy megfeszítsék” (Jn 19,16).

Igy szerette Isten a világot! — Hiszek. — Imádok.

Tévedés volna az emberben két különböző vonzást megkülönböztetni: egyet a Kozmosz felételezett természetes Célja felé; egy másikat meg ama természetfölötti Cél felé, amely Isten színelátásakor vár reánk. A Világegyetemben csak egyetlen központ van, s ez egyszerre természetes és természetfölötti is: az egész Teremtést ez az egyetlen Cél mozgatja, előbb az egyre nagyobb Tudat felé, aztán pedig a mind magasabb szentség irányába. Ez az egyetlen Központ pedig a személyes és kozmikus Jézus Krisztus (Forma Christi).

A Világmindenségnél kisebb Krisztust hogyan szerethetném mindenekfölött és jobban, mint a Világot? (Világmindenségem)

Az kell a gondolkodó Földnek, hogy hite legyen, nagy-nagy hite s egyre csak több és több hite... Tudni azt, hogy nem vagyunk bezárva... Tudni, hogy valahol túl minden halálon kiút van, lehetőség, fény és szeretet... Ezt tudni képzelgés és hamis találgatás nélkül. Ime, mindenképpen erre van szükségünk, ha nem akarjuk, hogy saját életünk sűrű szövedéke fojtson meg minket (Mozgószított energiák).

Közel van az az idő, amikor az emberiség észreveszi, hogy biológiailag jutott arra a pontra, ahol választania kell öngyilkosság vagy imádás között, mert olyan helyet foglal el a kozmikus evolúcióban, hogy már képes fölfedezésre és kritikára is (Hogyan hiszek).

Egyesek azt gondolják, hogy vonzóbbá tesznek Téged számomra, ha majdnem kizárólag a Te történeti alakod kíváló vonzásait, jötteit magasztalják. Dehát, Uram, ha csak embert akarnék szeretni, nem fordulnék-e azok felé, akiket Te adtál nekünk életük vonzó virágzásában? Nincsenek-e mindannyiunk körül anyák, testvérek, barátok, nővérek, akik ellenállhatatlanul szeretetreméltók? Mit várunk a kétezer év előtti Júdeától? Nem. Akit én, mint minden létező, egész életem kiáltásával, sőt egész földi szenvedélyességgel keresek, más az, mint egy hozzám hasonló, szeretetreméltó valaki. Istent akarok imádni! — Igen, imádni, azaz elveszteni magam a kifürkészhetetlenben, belemerülni a kimeríthetetlenbe, megbékélni a romolhatatlanban, felszí-

vódni a jól meghatározott végtelenben, átadni magamat a tűznek és a mindenen át-sugárzó Erőnek; tudatosan és szabadon semminek tartani magamat, — annál inkább, minél tudatosabbá válok; átadni magam egészen annak, ami teljesen kimeríthetetlen. Minél inkább emberré lesz az ember, annál inkább kénytelen érezni, hogy nem elég önmagának, s hogy szüksége van arra, hogy egyre határozottabban, kifinomultabban, mind nagyobb fényel imádjon valakit (Benne élünk).

„Uram, segíts hitetlenségemen! Igen, Uram, jól tudod ezt Tenmagad is, hiszen emberségeddel magadban hordtad aggodalmát... Mindaz, ami elszörnyít életünkben; minden, ami Téged is levert az Olajfák-hegyén, alapjában véve csak színek vagy látszatok, ugyanegy Szentségnek anyaga” (Benne élünk).

II.

„Keresztjét hordozva kiment az ún. koponyahelyre” (Jn 19,17)

A szenvedés értéke. — Isten akarata.

A szenvedést először ellenfélnek tekintjük, hevesen küzdünk ellene, körömszakadtig, mert meg akarjuk szüntetni; s mégis ugyanakkor — ésszel és barátságosan fogadjuk, már amennyire kiszakít önzésünkéből és hibáinkat ellensúlyozva arra is képes, hogy egyéni központunkat Istenbe tegye át; ... a szenvedés ekként magasztosul az egyetemes emberivé-válásnak és istenivé alakulásnak, végső fokon cselekvő elvévé. Igen, csúcspontján ilyenek mutatkozik az a csodálatos lelki energia, amely a Keresztből született (Mozgósított energiák).

Uram, oly gyöngének érzem magam, hogy nem merem kérni Tőled: hadd részesüljek ebből a boldogságból. De ... boldogok közülünk azok, akik a Teremtés és a Megváltás mostani döntő napjaiban ki vannak választva erre a fenséges tetre: egyesülni mindhalálig Krisztussal! (A Pap. — Benne élünk)

A keresztény ember számára, roppant fontos az, hogy az Isten akaratának való alávetettségét aktív formában, az egyedül ortodox módon értelmezze és élje. Hogy a vallása szerint éljen, nem kell futnia a rosszal-szembeszállás kötelessége elől. Amíg tehát lehetséges az ellenállás, addig ő, a keresztény, az Ég fia, — akárcsak a világ legföldibb gyermeke, — nyakasan szembeszáll mindazzal, ami eltávolításra, vagy elpusztításra való. Aztán hadd jöjjön számára is a személyes vereség, amelynek elkerülését egyetlen ember sem remélheti (Benne élünk).

Ha túlságosan szereted magadat, olyan vagy, mint a magára zárult molekula, amely nem szívesen köt új kapcsolatot. Nagyobb nyíltságot és több hajlékonyságot vár tőled Isten. Hogy Beléje juss, szabadabbnak kell lenned. Mondj hát le önzésedről és ne vonakodj a szenvedéstől. Vállald a fájdalmat. Lelkem, vedd válladra kereszteted! (A Misztikus Milió).

Mindent megpróbálni Krisztusért! — Mindent remélni Krisztusért! — Ez az igazi keresztény magatartás (Benne élünk).

III.

Különböző időkből származó hagyományok szerint az Úr a Praetoriumtól a Golgotáig háromszor esik el.

Ismét talpra állni

Semmi sem öl föltétlenül; de minden az isteni kéz áldott érintése. Isten akaratának jóságos befolyása lehet életünkre. Akármennyire el is rontották helyzetünket hibáink, vagy bármily reménytelenné tették is a körülmények, bármikor ismét talpra állhatunk, „helyreállíthatjuk” magunk körül a világot és újra kezdetünk boldogító módon élni. Aki szereti Istent, annak minden a javára válik (Benne élünk).

Erőim mértéke szerint ... ezentúl első akarok lenni annak tudatosításában, hogy a világ mit szeret, mit keres és mitől szenved; első akarok lenni a keresők közt, a szeretni akarók közt, a szenvedőkkel; elsőként akarok kitarulni és föláldozni magamat, a világ minden szolgájánál kitarultabban akarok emberi lenni és mindegyiknél nemesebben földi (A Pap. — Benne élünk).

IV.

Krisztus találkozik Édesanyjával. Erről a jelenetről az evangelisták finom tapintattal hallgatnak. Csak a hagyomány őrizte meg emlékét.

Találkozás az Úrral

A dolgok őскеzdetétől fogva kezdődött az összeszedettség és a szorgalmas munka Adventje, melynek során a fizikai megkötöttségek engedelmes szeretettel hajlottak meg és irányultak egy minden reményt felülmúló — pedig várva várt — Gyümölcs előkészítésére. A világ energiái és szubsztanciái Jessze törzsében központosultak és tisztultak meg, oly csodálatosan alkalmazkodva és összhangba simulva, hogy a legfőbb Transzcendens szinte teljesen az ő immanenciájukból fogamzott meg; finommá párolt és így egybegyűjtött kincseikből szervezték meg az anyag csillogó drágagyöngyét, a kozmosz Gyémántját és a megtestesülő személyes Abszolúthoz kötő csatlakozási pontját, a boldogságos Szűz Máriát, mindenek Királynőjét és Anyját, a valódi Démétért... S amikor eljött a Szűz napja, hirtelen kinyilatkoztatta magát a világmindenség mélységes és teljesen Istentől függő finalitása: már azoktól az időktől kezdve, amikor az egyénivé-válás első lehellete leszállt a szétfolyó alsórendű legfőbb Központ-ra s ezáltal benne az őseredeti mondák mosolyát villantotta fel, — minden az Asszony Gyermekeének születése felé irányította mozgását (A kozmikus élet).

Amikor eljött az a pillanat, hogy Isten elhatározta: szemünk láttára valósítja meg a Megtestesülést, — előbb a Világban föl kellett szítania egy olyan erényt, amely őt egészen hozzánk képes lehúzni. Anyára volt szüksége, aki őt méhében megfoganja az emberi szférákban. Mit tett ekkor Isten? Megteremtette Szűz Máriát, vagyis akkora tisztaságot küldött a Földre, hogy annak áttetszőségében saját maga lett egy ponttá, egészen addig, hogy mint kis Gyermekek jelent meg (Benne élünk).

Istenem, add, hogy minden percben olyanok találj, amelyenek kívánsz engem, ott, ahol vársz reám; azért, hogy teljesen megragadhas engem önmagam belsejében és külsejében egyaránt (Benne élünk).

V.

„Találtak egy arra menőt, Cirenei Simeont, és kényszerítették, hogy vigye Jézus keresztségét” (Mt 27,32; Mk 15,21).

Nem félni az erőfeszítéstől

Egy más világmindenséget — kevesebb rosszal — „jobbna” minősítenénk, mert mi lajhároként gondolkodunk, akiket elrémít az erőfeszítés. Vajon egy ilyen környezet alkalmas volna-e arra, hogy kicsírázzék benne az az életszentség, amely a keresztlábnál fakad? — A legnagyobb áldozat, amit csak meghozhatunk; a legnagyobb győzelem, amelyet elérhetünk önmagunk felett: túlszárnyalni a tunyaságot, a kisebb erőfeszítésre csalogató vágyunkat. (Genèse d'une pensée)

Minden hűségesen élő egyéni létezés tele van elhagyott csigaházakkal, amiket egymásrakövetkező átalakulásaink során vetettünk le. Fölfelé tartani ilyen szüntelen megosztódásban: ez már a keresztl útja (Világmindenségem).

Jézus, Megmentője az emberi aktivitásnak, légy az emberi egység üdvössége, kényszerítve minket arra, hogy elhagyjuk kicsinyességeinket és hogy Terád támaszkodva ki merjünk kalandozni a szeretet ismeretlen óceánjára (Benne élünk).

Istenem, erőfeszítéseim közben milyen jó éreznem: ha kibontakozom, lehetővé teszem, hogy Te végig kezdedbe engem. Add, hogy megzavarodás nélkül jussak az egyesülés ama fázisához, melynek során Te az enyém leszel azáltal, hogy én kicsivé leszek Tebenned (Benne élünk).

VI.

Veronika kendőjén marad Jézus arcképe. Csak a hagyomány őrizte meg számunkra ezt a szeretettől fűtött jelenetet.

Krisztus arca embertársaink lelkében

Krisztus teljesen lenyűgöz tekintetével. Ugyanabban a megtapasztalásban és ugyanegy jelenléttel hatja át azokat, akik körülvesznek engem s akiket szeretek. Tehát szinte isteni Erőtérben kapcsolódom a többi emberhez, lelkük legmélyén érintve őket (Lettres de voyage):

Nem lehet szeretni Krisztust — anélkül, hogy ne szeretnénk embertársainkat. Nem is lehet szeretni a többieket (az emberi egyesülés tág lelkületével) — anélkül, hogy ne jutnánk közelebb Krisztushoz a szeretetnek ugyanazzal a mozgásával (Benne élünk).

Istenem, ragyogtasd fel számomra a másik életében a te Arcodat! Szemed ellenállhatatlan fénye, amely a dolgok mélyén gyullad ki, már belevetett minden munka vállalásába, minden fájdalom átvészelésébe. Add meg nekem, hogy Téged vegyelek észre embertestvéreimben, a lelkük legbenső, legteljesebb, legtávolibb zugában is (Benne élünk).

VII.

A hagyomány szerint a második városfalon belül, az Efraim-kapu közelében másodszer esik el az Úr.

Az erkölcsi bukás is sikerré változhat

Hogy a világ éjszakában sziporkázó rakétaként meg ne haljon, ehhez igen hatalmas Pásztorra volt szüksége (Küzdelem a sokaság ellen).

A bűn az egyesülést megsemmisítő pozitív tett. A személyi hibák (még a megsiratottak is) legyöngyülést, eltévelyedést hoznak vagy fájdalmat és megbotránkoztatást okoznak. De miután a bűn szenvedést okoz, át is alakítható, mint minden más szenvedés... A leveretés, még az erkölcsi bukás is így változik sikerré. Szent Ágoston, Szent Magdolna, Szent Lidvina életére gondolva mindenki bátran mondhatja: Felix dolor: boldog fájdalom, vagy Felix culpa: boldog bűn (Benne élünk).

Uram, tudjuk és meg is érezzük, hogy mindenütt Te vagy körülöttünk. De mintha hályog borulna szemünkre. Ragyogtasd fel mindenünnen a Te egyetemes arcodat, áraszd ránk arcod ragyogását. Ragyogásod vágjon le mélyre, bevilágítva legbensőnket, azokat a sűrű sötétségeket is, amelyeknek ölén mozgunk...

Urunk fénye legyen rajtunk. S ezért küldd el nekünk Lelkedet, akinek lángoló munkája egyedül kezdheti el és fejezheti is be azt a nagy átalakulást, amelyre visszavezethető minden belső tökéletesség és amely után eped teremtett világod... Áraszd ki Lelkedet és felfrissül a teremtés, és megújítod a Föld színét (Benne élünk).

VIII.

„Követte pedig Őt a nép és az asszonyok nagy sokasága, akik siránkoztak. Hozzájuk fordulva így szólt Jézus: Jeruzsálem leányai, ne miattam sirjatok...” (Lk 23,27—28).

Nem sírni, hanem látásra szoktatni szemünket!

Az Isten Fia ilyen siralmas állapotban! — A világ nem kezd-e hatalmasabbnak, bensőségesebbnek, káprázatosabbnak mutatkozni, mint Jehova? Nem készül-e szétrobbantani a mi vallásunkat? Nem löki-e félre a mi Istenünket? — Nem! — Isten, az igazi keresztény Isten, szemetek láttára ejti hatalmába a világmindenséget, a mi mai világunkat, amely elrémített titeket gonosz nagyságával és pogány szépségével. Ezt fogja áthatni Isten, mint fény a kristályt. S a teremtett világ elénk táruló határtalan gazdagsága révén az Isten mindenhol megtapintható és mindenütt cselekvő lesz számotokra, — egészen közeli és ugyanakkor nagyon távoli. — Ha észre tudjátok venni ezt a nagyszerűséget, akkor el fogjátok felejtani

a feltörő Föld láttán érzett alaptalan félelmet, s már csak így kiálthattok: „Uram, még nagyobb, mindegyre nagyobb legyen Világmindenséged, hogy egyre fokozottabb és folyton kiterjedtebb kapcsolattal Hozzád tartozzam és Te tarts kezvedben engem!” (Benne élünk)

A modern világ pálfordulójában minden csak látás kérdése: mindennek valami belső megvilágosodással kell kezdődnie: „kozmosz” jellemvonással kell újra meglátnunk Krisztust. S ha ez a látás megvan, hát szinte tévedhetetlenül kapjuk meg az ajándékot: átadni magunkat teljesen. Hogy az emberek manapság nem „adják önmagukat”, ez azért van, mert értelmük és szívük mélyén nem ragadta meg őket semmi (Levelek).

Áldott legyen minden csalódás, mely kiüti kezünkéből a poharat. S áldottak a láncok, melyek oda kényszerítenek, ahová nem akarunk menni. Áldott legyen a könnyörtelen idő, amikor olyan lassan cammog és bosszantja türelmetlenségünket; amikor gyorsan fut és öregít, vagy meg sem áll s nem jön vissza soha többé... Mert Isten teremtő működése nem úgy gyúr meg bennünket, mint lágy agyagot. Tűzként hevíti fel mindazokat, akiket megérint... Ha valaki így lát és így szeret, akkor aktív alávetettség láza és munkára kész tisztaság ereje ejti őt hatalmába (A Misztikus Milió).

Köszönöm, Istenem, hogy ezer és ezer módon szoktattad hozzá szememet, hogy végre meglássam a dolgok végtelen egyszerűségét (A Mindenség himnusza).

IX.

Végleg kimerült. Harmadszor esik el. Fel tud még kelni?... Igen, hogy betelje-sítse megváltásunkat.

Végső bukás. — Pokol.

Nem volna eléggé keresztény az az értelmezés, amely Jézus egyetemes működését csak mint a vonzás és bologítás központját tekintené. Jézus — éppen mert Ő az, aki egyesít, ugyancsak Ő a rostáló, elválasztó és ítélő is.

A Világnak lelkivé fejlődése folyamán tudatos elemek szabadon szakadtak ki a tömegeből, amelyet vonzásod serkent, Krisztus! A rossz öltött bennük testet, „lényegesedett meg” bennük. Vannak sötét jelenlétek, rossz lények, gonosz dolgok. És ez a levált együttes a világ genezisének végleges és halhatatlan hulladékát képviseli. Vannak nemcsak alsó, hanem külső sötétségek is.

De a Rossz hatalmai gonosz és szándékos cselekvésükkel az én életemben semmi-képp sem tudják megzavarni az isteni Miliót... Befolyásuk — ha elég nagy a hittem, — minden teremtett energia közös sorsát viseli el: ellenállhatatlan energiád által megragadva, kitekerve, — a kísértések és a sok rossz mind jóvá változik és a szeretet tűzét szítja.

Mester, bárcsak a pokol lángjai ne érnének el hozzám s ne kapnának el senkit se azok közül, akiket szeretek... Senkit se érjenek el, Istenem (— megbocsátasz, tudom, hogy ily esztelenül könyörgök!). De sötét villogásuk, a fölillantott minden szakadékkal együtt, — mindegyikünk számára még csak növelje az isteni Milió patakzó tűzű teljességét (Benne élünk).

X.

„Elosztották maguk között ruháimat és köntösömrre sorsot vetettek” (Zsolt 21,19). „Ruháit pedig elosztották... És bá-mészakodva állt ott a nép” (Lk 23,34—35).

Tisztaság

A tisztaság nemcsak a bűnnek a hiánya (ami a tisztaságnak csak negatív arca), nem is maga a szüzesség (amely a tisztaságnak egyik kimagasló formája). A tisztaság olyan egyenesség és lendület, melyet a mindenben és mindenekfölött keresett Isten szeretete áraszt életünkbe...

Lelkileg tisztátalan az, aki lemaradozva az élvezésnél vagy önzésbe merülve — önmagában és maga körül kialakít egy olyan elvet, amely a Világmindenségnek Istenben való egyesítését meglassítja vagy szétzilálja.

Tiszta az, aki a világban elfoglalt helyének megfelelően arra törekszik, hogy a közvetlen vagy pillanatnyi előnye felett a Krisztussal való munkálkodást juttassa hatalomra, akinek minden dolgon keresztül be kell teljesednie (Benne élünk).

A tisztaság lényegesen aktív erény, bármit mutat is a látszat, mert hát Istent koncentrálja mibennünk s azok felé, akikre mi hatunk...: lehozza hozzánk, elfogadja és bennünk lakni engedi Istent (Genése d'une pensée).

A keresztény tapasztalat azt mondja nekünk, hogy ezt a tisztaságot az összeszedettség, a belső ima, a lelkiismeret tisztasága, a szándék egyenessége, a szentségek tartják fenn... Ha c. láthatatlan fényt is annyira érzékelti tudnánk, mint a felhőket, a villámot vagy a nap sugarait, akkor a tiszta lelkek a világon éppen a tisztaságuk révén ugyanolyan aktívnak mutatkoznak, mint a havas szirtek, amelyeknek járhatatlan csúcsai szüntelenül szívják magukba a felső atmoszféra kóbor erőit.

Fogadjuk szívesen és tápláljuk az egyesülésnek, a váagnak és az imádásnak minden erejét, amelyet följárni nekünk a kegyelem. Maga az a tény, hogy növekedni fog áttetszőségünk, lehetővé teszi, hogy az állandóan ránk áradó isteni fény még inkább belénk hatoljon (Benne élünk).

Istenem, kérem, hogy tevékenységednek igen tiszta és nagyon engedelmes eszközét alkossd belőlem! (Genése d'une pensée).

XI.

„Aztán keresztre feszítették” (Mk 15,24—27).

Emberi erőfeszítés. — Elszakadás. — A kereszt királyi útja.

A világot, a Mindenségnek alávetettséget, a szolgálat kötelessége terhét vállunkon hordani: olyan nehéz, mint a kereszt; s hogy megmutassa: *ebben kell hinnünk*, Jézus azt akarta, hogy — a Föld minden útja fölé kerekedve — keresztként feszüljön világunkra, mint olyan szimbólum, amelyen minden embernek saját és valódi arcát kell felismernie... Minden *átalakuló* létező szenved vagy vétkezik. Az igazság az, hogy *mi ezen a világon keresztre vagyunk feszítve*.

Csak akkor értékeljük helyesen Krisztus agóniájának végtelenségét, ha olyan szenvedésnek látjuk, amely minden kín visszhangja is: „*kozmosz szenvedésé*”. Amikor szenvedett, Jézus érezte, hogy meggyötört lelke egyedül hordja magán — csodálatos és leírhatatlan szintézisben — minden emberi szenvedés terhét. Jézus mindenkit „adoptált”, sajátmagába fogadott és végigszenvedett...

Hosszú érelődése eredményeként — a lélek azt veszi észre, hogy nincs hathatósabb és békítőbb munka, mint egybegyűjteni a világ küszködését, hogy orvosolja, vigasztalja és följárja Istennek; nincsen számára lelket tágitóbb magatartás, mint hogy szelíden és tárt karokkal — Krisztussal és Krisztusban — megnyílunk: *minden szenvedéssel együttérez*, „*kozmosz-kusan együtt szenved*” (A kozmosz élet).

A kereszt az érzéki világtól elszakadást jelenti, sőt bizonyos értelemben szakítást is ezzel a világgal. Mert a kereszt fölemelkedésre hív minket, s ennek utolsó lépcsőin bizony egy fokot túllépni is képtet, egy kritikus ponton túljutni, ahol kicsúszik lábunk alól az érzékelhető valóságok talaja. Ez a tapasztalati élet zónáiból való fájdalmas kiszakadás, amit a kereszt jelent, az egész élet törvényének csak egy küszöbön túlrá emelése. A kereszt királyi útja magának az emberi erőfeszítésnek útja, csak már természet fölé emelten, meghosszabbítva és kiegyenesítve. S ha egyszer lelkünk mélyén megértettük a kereszt értelmét, akkor már nem vár ránk az a veszély, hogy az életet szomorúnak és csúfnak találjuk. — Mivel a Jónak a Rossz fölött aratott végleges győzelme csakis a világ teljes megszervezésével teljesezhet be, ezért a mi egyéni, végtelenül rövidke életünk itt a földön még nem kaphat belépőjegyet az Igéret Földjére. Olyanok vagyunk, mint a katonák, akik elesnek a rohamban, amelyből majd a béke kerül ki győztesen.

A kereszt nem valami embertelen dolog, hanem emberfölötti. A kinyilatkoztatás fényében már láthatók a kereszt karjai: Krisztus van rajtuk. Első pillantásra ez a véres test talán szörnyűségnek tűnik, hiszen éjszakából ragyog elő. De menjünk csak közelebb hozzá.

S akkor találkozunk az Alvernói lángoló Szeráffal, Szent Ferencsel, akinek szenvedése és együtt-szenvedése: „incendium mentis”; a lélek tüze. A keresztény nem akar elájulni a kereszt árnyékában, hanem föl akar jutni vele a fénybe, a kereszt fényességébe (Benne élünk).

Uram, zárj szíved legmélyére. S miközben ott tartasz, égess, tisztíts, gyújts lángra, tégy izzó tűzzé, szentelj át egészen Szíved ízlése és tetszése szerint, önmagam teljes megsemmisüléséig (Genése d'une pensée).

Istenem, add, hogy ha majd eljön az órád, Téged lássalak meg minden idegen vagy ellenséges erő alatt. Amikor testemen — és még inkább szellememen — jelentkezik majd a kopás a kor miatt; amikor kívülről rám ömlik vagy bennem belülről megszületik a baj, amely lebont vagy elvisz; abban a fájdalmas percben, amikor hirtelen ráébredek, hogy beteg vagyok, vagy hogy öreg lettem; s főleg abban az utolsó pillanatban, amikor érezni fogom, hogy énem kicsúszik ellenőrzésem alól s teljesen tehetetlenül fekszem az engem valamikor kialakító nagy erők kezében; mindezekben a sötét órákban add nekem, Istenem, azt a megértést, hogy (ha elég nagy a hitem) a fájdalmak mélyén Te bogozod szét létem rostjait, hogy lényem velejébe hatolj és elvigyél engem önmagadba (Benne élünk).

XII.

„Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet!
S ezt mondván, kilehelte lelkét” (Lk
23,46).

A halál = metamorfózis, átalakulás az egyesülés révén

Venite, adoremus: jöjjetek, boruljunk le előtte!

Teremtőnk és Megváltónk nagy diadala — a mi keresztény távlataink szerint — éppen az, hogy lényeges éltető tényezővé alakította át azt, ami önmagában a lecsökkenésnek és eltűnésnek egyetemes hatalma. Hogy végleg belénk hatolhasson, Istennek belénk kell vájnia, ki kell minket üresítenie. Hogy önmagához alakítson, át kell minket formálnia, újra kell minket öntenie, szét kell törnie létünk molekuláit. A halál feladata az, hogy ehhez megnyissa a szükséges utat, lényünk legmélyére vágva le. A halál éri el azt, hogy elszenvedjük a nagy szétválasztást, amelyre vártunk. Ő dob minket abba a szervesen megkívánt állapotba, amely lehetővé teszi, hogy az isteni Tűz zuhanjon ránk. S így a halál szétbontó és szétolvasztó hatalmát az élet működéseinek legcsodálatosabbja veszi át. Az, ami üres volt, hiány, visszatérés a sokféleségbe, — az Istennel telítődéssé és Vele egybeforradássá válhat (Benne élünk).

Igen, minél mélyebben és gyógyíthatatlanabban vert testemben gyökeret a baj, a betegség, — annál inkább Téged fogadlak be, mint megtisztulás és elszakadás szerető s tevékeny erejét. Minél szédítőbb örvényként vagy minél sötétebb alagútként nyílik meg előttem a jövő, annál inkább bízhatok abban, hogy Benned veszítem el magamat és belédszédülök, — ha szavadra beléd vetem magam, — s így, Jézus, Testedbe forrok belé.

Uram energiája, ellenállhatatlan és élő erő, kettőnk közül Te vagy a végtelenül erősebb, Terád hárul hát a szerep, hogy égess abba az egységbe, amelynek kettőnket összeforrasztania kell. Adj hát nekem valami még értékesebbet, mint a kegyelem, amiért Hozzád könyörögnek mind a híveid. Nem elég, hogy meghalok egyesülve. Taníts meg arra, hogy miként egyesüljek Vele halálomban (Benne élünk).

XIII.

„És arimatiai József levette Jézus testét
a keresztről” (Jn 19,38).

Krisztus Teste

Istenem, amikor majd közeledem az oltárhoz szentáldozáskor, add, hogy ezentúl együtt lássam azokat a végtelen távlatokat, amelyeket magában rejt az ostyá parányisége és közelsége, amelyben Tenmagad rejtőzöl. Ahhoz már hozzászóltam, hogy e kenyérke merev darabjában felismerjek valami lángjával emésztő hatalmat, amely — legnagyobb hittudásaid szerint — önmagához alakít engem sokkal inkább, mintsem én alakíthatnám őt önmagamhoz.

Segíts, hogy legyőzzem a képzelgésnek azt a maradékát is, amely elhithetni akarná, hogy a Veled való érintkezés körülírtan határolt és csak pillanatnyi. — Bizony igaz, hogy a Te kitárt karod és felém megnyíló szíved nem is kisebb valami, mint a világ minden ereje együtt, amelyek — velejükig áthatva akaratoddal, tetszéssel, Lelked ritmusával — ráhajlanak lényemre, hogy formálják, táplálják, ragadják magukkal egészen tüzed központi lángjaiba. Az ostyában az én életemet ajánlod fel nekem, Jézus (Benne élünk).

Jézus, Te vagy minden emberi és kozmikus tökéletesség egybefoglalója és csúcsa. Nincs egyetlen olyan szép vonás, finom jószág, elemi erő, ami ne benned találna tisztult kifejezését és betetőzését. Ha enyém vagy, csakugyan egyetlen pontba sűrítve ölelem át minden létezőnek tökéletes együttesét, amit csak adhat nekem a mindenség és megkívánni készíthet. Te vagy személyes lényem teljessége. Te vagy érzelmeink teljes és egyedül méltó tárgya... Legyen számomra ez az érintkezés kapu, hogy Krisztussal egyetlen és mindörökre tartó módon egyesüljek... A mi Urunk Jézus Krisztus Teste őrizze meg lelkeket az örök életre! (A Pap)

XIV.

**„Arimatiai József gyolcsba takarta Jézus Testét és kőbe vajt sírba helyezte”
(Lk 23,50—53).**

Nem kevesebb kell, mint Tenmagad, Istenem!

Jézus, miután leszálltál az alvilágra is, fölmentél az égbe. Úgy betöltötted az egész világ-mindenséget, minden irányban, hogy ezentúl — boldogságunkra — lehetetlen már kilépnünk Belőled. „Hová menjek Lelked elől vagy hová futhatnék színed elől?” Most már biztosan tudom, hogy sehová sem. Sem az élet, amelynek előrehaladása növeli rajtam uralmat; sem a halál, amely a Te kezébe dob; sem a lelki hatalmak, jók vagy rosszak, amelyek élő eszközeid; sem az anyag visszafordíthatatlan sodrai, amelyeknek végső fokon Te ellenőrzöd ritmusát és tovaömlését; sem a tér kikutathatatlan mélységei, amelyek nagyságodat jelzik... Egyikük sem foszthat meg éltető szeretetedtől, mert mindezek csak fátylak, külső „színek”, amelyek alatt Te fogsz át engem, hogy átölelni tudjalak Téged.

Jézus, szakítsd szét a felhőket villámsugaraddal! Mutasd meg nekünk magadat, mint aki az Erős, a Ragyogó, a Föltámadott! Légy számunkra az a mindenek Ura (Pantokrator), aki a régi bazilikákban a kupolák teljes belső felületét elfoglalta! Nem kevesebb kell, mint ez a Paruzia, az ilyen megjelenésed, hogy kiegyensúlyozza és urallja szívünkben a feltörő világ dicsőségét. Hogy Veled győzedelmeskedjünk a világ felett, jelenj meg nekünk a világ dicsőségébe burkoltan!
Nem kevesebb kell, mint annak vonzása, akit Abszolútnak nevezünk, — nem kevesebb kell, mint Tenmagad, Istenem, hogy mozgásba hozzad azt a törekény szabadságot, amelyet Te adtál nekünk... (Benne élünk).

Nyíri Tamás

FELELŐSSÉGUNK A MEGVÁLTÁS MŰVÉBEN

1. Előzetes megjegyzések

A mi felelősségünkről van szó. De vajon kire kell itt gondolni? Talán ránk, teológusokra? Vagy az egyház felelősségéről van szó, azaz a részegyházaknak vagy az egyetlen egyháznak a felelősségéről? De vajon milyen egyházfogalomra kell itt gondolni? Nem lehetséges-e, hogy egyszerűen mindnyájunkról, minden keresztény embernek a felelősségéről van szó? Am erre a kérdésre, hogy tudniillik ki a felelősség szubjektuma, alighanem csak akkor adhatunk kielégítő választ, ha már tisztán látjuk, mit értsünk egyáltalán *felelősségen* a megváltás művében.

A megváltás művét Krisztus vitte véghez a keresztfán. Ezzel azt állítjuk, hogy Isten emberré lett Fiának halála a mi megváltásunk: megváltásunk az eredendő büntől és személyes bűneinktől; és hogy számunkra, emberek számára ezen a módon nyílt meg ismét az út az üdvösséghez. Keresztény hitünk tanítása szerint Jézus halálával elégtételt adott bűneinkért. Kiengesztelte Isten, és csak Ő orvosolhatta azt a sérelmet, amelyet Isten bűneink által elszenvedett. De hogyan lehet szó ebben a műben felelősségről, emberi felelősségről? Kivált akkor, amikor Szent Pál magában Istenben látja a megváltás művének főszerelőjét: „Isten ugyanis Krisztusban kiengesztelődött a világgal, nem tartja számon vétkeinket” (2Kor 5,19). Vajon nem önmegváltást jelentene, ha a mi felelősségünkről beszélünk a megváltás művében? Az önmegváltás fogalma paradox, és paradox formájával tartalmának lehetetlenségét fejezi ki. Egy olyan negatív adottságtól kell megváltanunk magunkat, amely nem áll hatalmunkban, amivel nem rendelkezhetünk. A megváltás fogalmának lényeges része az, amit a másik embernek vagy annak az „egészen másnak” köszönhetünk, akit Istennek nevezünk. A megváltás — lényegét tekintve — megszabadítás egy másik lény által. De nem jutottunk-e ezzel circulus vitiosus-ba? Hogyan oldhatjuk fel ezt a dilemmát? Csakis úgy, hogy figyelmünket arra a válaszra irányítjuk, amelyet az ember ad Isten igéjére és tetteire. És az említett helyen Szent Pál csakugyan így folytatja: „Engesztelődjétek ki az Istennel!” (2Kor 5,20). Nem Istent kell lecsillapítani, hanem az embereket kell megváltani saját gyűlölködésüktől és ellenséges indulataiktól — mondja az apostol. Istennek voltaképpen nincs szüksége elégtételre, az embert viszont igenis ki kell hozni saját börtönéből, hogy képes legyen elfogadni annak az Istennek a szeretetét, aki már előbb szerette őt.

Végül, még egy utolsó előzetes megjegyzés a felelősség és a megváltás formulájával kapcsolatban. Azt kérdezem, voltaképpen mennyiben érezzük mi, keresztények, megváltottnak magunkat? Mi lett más, mi változott meg a megváltás következtében? Igazat kell adnunk Joseph Ratzingernek, amikor ezt írja: „A keresztény hit ellen a legsúlyosabb vád történelmi hatástalansága. A keresztény hit, úgy látszik, nem változtatta meg a világot. Az elméleti nehézségek mind eltörpülnek ehhez a nyomasztó tapasztalathoz képest. Mert emiatt üressé válik a kereszténység fő mondanivalója, a megváltásról szóló üzenet. A megváltás üres szólam marad” (L. Scheffczyk: Erlösung und Emanzipation, Freiburg 1973, 141. oldal). Nem alaptalan Friedrich Nietzsche szemrehányása, hogy a keresztényeknek megváltottabbaknak kellene látszaniuk ahhoz, hogy hinni lehessen Megváltójukban. És a keresztények arcáról valóban nem sugárzik a megváltás öröme, a szabadság öröme. Friedrich Nietzsche szemmel láthatólag telibe talált, amikor ezt mondta: „Szébb dalokat kellene énekelniük, hogy hinni tudjak Megváltójukban: megváltottabbak kellene látnom a tanítványait” (Ed. Schlehta; II. 350. oldal). Vajon Nietzsche-Zarathustra e szavai nem arra céloznak-e, hogy mennyire felelősek vagyunk a megváltás művéért (és nem művében)? Vajon nem abban van-e a felelőségünk, hogy mi, keresztények nem vagyunk a megbékélés és az öröm emberei, hogy sem Istennel, sem az emberekkel nem hagyjuk magunkat kibékíteni?

2. Kiengesztelődés, megbékélés

Habár a megváltás értékére és lényegére vonatkozólag sokféle nézeteltérés van a különböző felekezetű keresztények, valamint a hívő keresztények és a keresztény hit kritikusai között, egy dologban figyelemre méltó egyetértés uralkodik: mindenki elismeri azt, hogy a keresztények a kiengesztelődés emberei kellene, hogy legyenek. A „kiengesztelődés” szót itt a „reconciliatio” (megbékélés) értelmében használjuk. Kiengesztelődésről akkor beszélünk, ha emberek áthidalnak egy szakadékot, véget vetnek valamilyen viszálynak; ha ellenfelek beszüntetik az ellenségeskedést, és egységre jutnak, együttműködésre lépnek. Mindenki egyetért abban, hogy a keresztények igyekeztének az ilyen békeesség megteremtésére kell irányulnia. Az sem vitás, hogy ez a kötelezettség minden egyes emberrel szemben fennáll.

Magától értődik, hogy ezt a magot általában szépnek és helyesnek találják, de a kérdéseknek egész garmadája vetődik fel, mielőtt elhagyjuk a puszta épületesség területét, és a gyakorlatban is elismerjük ezt a kötelezettséget: vajon minden korlátozás nélkül kell értenünk az egyetemességet? Nincsenek-e szükségképpen határok, amelyeken túl már nem lehet és nem szabad kiengesztelődésre törekedni — olyan határok, amelyeket a fajtabeli különbözőség, az alsóbbrendűség vagy a súlyos bűn jelöl ki?

A gyakorlati megvalósítással kapcsolatban további kérdések merülnek fel. Egyáltalán van-e reménye ennek az eszménynek a megvalósulásra? Nem állnak-e legyőzhetetlen erők az útjában? Van-e a valóságban valami, ami ezt az eszményt ígéretessé teszi? Kinek van hozzá elég ereje? És végül, kinek van hozzá leendő öröme? Mert a megbékélésért való munkálkodás indítéka az a túlradó öröm kellene, hogy legyen, amely magából a kiengesztelődésből

fakad. Még ha az a parancsolat, hogy „légy megbékítő ember”, nyilvánvaló volna is lelkiismeretünk számára annak az értékigazságnak az alapján, hogy „a kiengesztelődés jobb, mint a viszály”: még akkor is megmaradna egy lényeges különbség. Engem, magamat teljesen behálóz a kiengesztelődést elutasító világ. Ki kellene szabadulnom belőle ahhoz, hogy örvendezve munkálkodhassak a megbékélésen.

Mi az alapja a megbékítés parancsának?

3. A megbékítés parancsának alapja

A megbékítési parancs alapja Isten és ember kiengesztelődése Jézus Krisztusban. Ez a történelmi észrevétel felveti a megbékítési parancs belső alapjának kérdését. A következőkben utalok néhány fontos alappontra.

A kiengesztelődés vagy megváltás történetén alapuló megbékítési parancs felszólítás a cselekvésre, de ez a cselekvés szenvedésből jön létre. Az embernek — hogy úgy mondjuk — nem helyből kell ugrania, hanem abból a lendületből, amelyet egy esemény kölcsönöz neki. Az a cselekvés, amelyre az ember felszólítást kap, folytatása egy cselekvésnek, amely már előbb megkezdődött, amely most eléri, mozgásba hozza őt, és az ő cselekvésében kíván továbbhatni. Mivel az ember Isten nélkül nem gazdag, mérsékelnie kell az erkölcsi követelményt, amint az meg is történik minden filozófiai etikában, és ez a gyakorlatban az érdekek értelmes összeegyeztetésének tanácsát eredményezi. De mivel a cselekvés a szenvedésből, a megbékítés abból az eseményből fakad, hogy Isten kiengesztelődött velünk (2Kor 5,19), ezért a küszködve igyekvő szegényből Isten irgalma által gazdag lett, aki immár bőkezűen adakozik.

Továbbá az előzőleg bekövetkezett kiengesztelődés nemcsak a szegénységet változtatja gazdagsággá, hanem a reménytelenséget bizakodássá. Az akadályok idealistából realistává, rezignálttá tesznek bennünket, hogy addig nyújtózkodjunk, amíg a takarónk ér. Az élet nap mint nap erre tanít bennünket: törődjünk bele korlátozottságunkba, abba, hogy korlátozott az, amink van és az, amit tehetünk! Törődjünk bele, hogy jóakaratumknak határt szab a többiek korlátoltsága, ostobasága és gonoszsága! A kiengesztelődés tette, amelyet Isten vitt véghez Krisztusban, ellenállhatatlan erejénél fogva felhívás, vigasz számunkra, és bátorítást ad emberi, megbékítő cselekvésünkhöz. Az a tény, hogy megbékítő cselekvésünk az isteni kiengesztelődésből fakad, új kilátásokat nyit meg előttünk, bátorságot ad, hogy a lehetetlentől se rettenjünk vissza, és reménységgel töltsd el ott is, ahol nincs mit remélni. Reményünket nemcsak arra a hitre alapozzuk, hogy minden emberben megvan a jószág valamilyen maradványa — habár szilárdan kitarunk ebbeli meggyőződésünkben —, hanem minden egyes ember vonatkozásában hiszünk Isten teremtő jószágában, és erre föl merünk megbékítően cselekedni. Olyanformán, mint Don Quijote, aki úgy kezelte egy bordélyház örömlányait, mintha nemes úrhölgyek lettek volna. Mire azok lassanként bele is mentek a játékba, és maguk is nemes úrhölgyek módjára viselkedtek a lovaggal szemben.

A megbékítés ezenkívül azt is jelenti, hogy közelebb hozunk egymáshoz embereket, akiket addig valami elválasztott egymástól. A megbékítő cselekvésben segítünk az embereknek, hogy lerombolják a köztük levő válaszfalakat, megismerjék egymást „szemtől szembe”, felismerjék egymásban a testvért és úgy is viszonyuljanak egymáshoz; hogy igényeljék egymást és legyenek felelősek egymásért. De minek az alapján tartoznak össze? Jézus alapján. „Mert — mondja Szent Pál — Ő a mi békességünk, aki a kettőt eggyé forrasztotta, és a közékük emelt válaszfalat ledöntötte, az ellenségeskedést kiküszöbölte... békességet szerzett, és egy testben mind a kettőt kiengesztelte az Istennel keresztthalála által... Eljött, hogy békét hirdessen nektek, a távol levőknek és békét a közel levőknek” (Ef 2,14–17). Személyében Jézus a kiengesztelődés; az ő egzisztenciájában és történetében kerül közel és egyesül elválaszthatatlanul Isten és ember, *valamint* ember és ember. Megbékítő tevékenységünkkel nem létrehozunk kell valamit, ami még nincs, hanem benne összhangba kerülünk azzal, ami Krisztus által már objektív valósággá lett.

Továbbá: mivel testi valósága van annak a történelemnek, amelyben Jézus Krisztus a mi kiengesztelődésünk, ezért a kiengesztelődés valósága átfogja az egész, reális emberi életet. A kiengesztelődést nem lehet spiritualista módon megcsonkítani, nem lehet eléggé „materialista” módon értelmezni. Ennek alapján a kiengesztelődés nem jelenthet csupán lelki folyamatot, olyan személyes találkozást, amely tisztán szellemi, csupán vallási síkon vagy csupán a magánzférában jön létre, a reális társadalmi kapcsolatokon, érdekeken és ellentéteken kívül. A keresztény kiengesztelődésnek semmi köze sincs a dokétista mértékletességhez. A keresztény megbékítés reális, testi valóságokkal összefüggő ellentéteinkben közelíti meg az embereket, és az elidegenedés okainak megszüntetésén fáradozik. Amióta Isten az ember testi valóságában megszüntette a szakadékot Isten és ember között, azóta a keresztény megbékítés semmiféle szakadékot nem tekinthet áthidalhatatlannak, és azóta testi mi-

voltában próbál közvetíteni a testi valósággal összefüggő, materiális, politikai, gazdasági, szociális, faji és nemi ellentétek között. Az emberi megbékélést az isteni megbékélés teszi oly szerénytelenné, hogy ne érje be semmiféle részterülettel.

4. A mi felelőségünk

Keresztény életünk a megbékítetteknek mint megbékítőknek az élete: azoké, akik nem egyszerűen békességesek, hanem békességszerzők. Jézus szavai szerint a keresztényeket nem arról lehet megismerni, hogy győznek, hanem hogy háborúskodásoknak véget vetnek, hogy inkább lemondanak jogaikról és követeléseikről, mint hogy folytassák a háborúskodást és viszályt. Megbékélni annyi, mint bizalmat kelteni, szabadságot adni, jószágot tanúsítani, védelmet nyújtani, fátylat borítani a múltra. Itt, ebben a magatartásban kell keresni az összefüggést megváltás és felelőség között. Am éppen ez az összefüggés lesz a keresztények és az egyház *ítéletévé*. Az egyháztörténet a megváltás és felelőség állandó szétválasztásának története is.

Mindig újból és újból előfordult, hogy személyek közti szakadékokat nem hidaltak át, és társadalmi ellentéteket nem simítottak el. A kiengesztelődés valósága nem hatolt be a világba a keresztény megbékítés közegén át. Az egyetemes testvériséget a hívők testvériségére és a hívők érzületére korlátozták, vagyis vallásos értelemben leszűkítették. Különböző elméleteket dolgoztak ki annak igazolására, hogy miért nem változtatták meg a világot, és ezek az elméletek belül csak még tovább mélyítették a meglévő szakadékokat.

A parancsolatnak a dogmától való humanista különválasztását az előzte meg, hogy a kereszténységben elkülönült a megváltás és a felelőség, a dogma és a parancsolat. A dogma nélküli gyakorlat a gyakorlati következmény nélküli dogma visszája volt. És ennek a dogma nélküli gyakorlatnak — a keresztényeket megszegyenítő módon — sok esetben komolyabb következményei voltak a cselekvésre nézve, mint a keresztény dogmának. Tehát a keresztény gyakorlatnak kell igazolnia azt, amit az isteni kiengesztelődés és az emberi cselekvés kapcsolatáról mondtunk.

Hogyan képes Isten cselekvése továbbhatni a mi cselekvésünkben? Hogyan kölcsönözhet Isten cselekvése a mi cselekvésünknek kimeríthetlenséget, reményt, egyetemességet, realitást? Most következő beszélgetéseink feladata abban jelölhető ki, hogy felderítsük a kiengesztelődés konkrét értelmét, és következtetéseket vonjunk le belőle a magunk számára, itt és most. Ugyanis a keresztény kiengesztelődésre is áll az, amit egyszer *Ernst Bloch* a reményről nagyon szépen mondott: hogy „ehessünk belőle, legalább hozzá kell fognunk a főzéséhez”.

(*Endreffy Zoltán fordítása*)

A KULTUSZ AZ IMÁDSÁG LEGMAGASABB FORMÁJA

Az imádságnak három alapformája van: a hallgatás imádsága, a hangos imádság és az imádság mint kultusz. Ezek a kifejezhetőség három fokozatát jelentik. A legkevésbé láthatóan a hallgatás imádsága jut kifejezésre, a legláthatóbb az imádság mint kultusz, a hangos imádság pedig a kettő között áll.

A hallgatás imádsága föloldódik a hangos imádságban. Az átalakulásban előző alakja elmúlik, de alkotó elemei és lényege megmarad. A hangos imádság nem töri meg a hallgatást, hanem artikulálja azt. A hangos imádság föloldódik az imádságban mint kultuszban, de más értelemben. Alkotó elemei megmaradnak, de nem úgy alakul át, hogy korábbi formája eltűnik. Éppen ellenkezőleg: az elemek szétválasztódnak egymástól és fölfokozódnak. A kultusz imádság beszéd formájában. A kultuszban a hangos imádság elemei különböző formában még távolabb helyezkednek el egymástól és még intenzívebb szimbolikává fokozódnak. Így a kultusz a hangos imádság különleges formája.

A kultikus közösség

A kultusz a közösségben történik. A kultusz a közösség megvalósulása és ábrázolása. A közösség olyan emberek együttese, akiket Isten közösen talált meg, és akik ezért a megtalálásért közösen ünneplik Istent.

A közösség létmódja az egymással való lét. Mindenki, aki a közösséghez tartozik, a többieknek a másik. Ugyanakkor mindenki egy mindenkivel, mert Isten, aki mindenkiiben egyként él,

minden egyesben is él. Azért egy minden egyes mindenkivel, mert az egyes is egy az egy Istennel. És aki egyként él mindenkiben, az egyként él minden egyesben. Létük ezért „egymással-való-lét”.

Az emberek csak más emberekkel együtt lehetnek önmagukká: ittlétük formája mindig az egymással-való-lét. A beszéd éppen ennek az egymással való létnek az artikulációja és realizációja. Amikor egymással beszélünk, egymásért és egymással vagyunk itt. Ebben kétirányú kapcsolatot lehet megfigyelni. A közösség mindenkinek közvetíti Istenet, és mindenkit megragad az, Aki mindenkit mozgat. Ugyanakkor minden egyes is közvetíti Isten a közösségbe. Isten csak akkor élhet az egészben, ha minden egyesben is él. Így minden egyes közvetítő lesz az egész felé, és az egész közvetítő lesz minden egyes felé.

A közösség élete akkor a legillőbb lényegéhez, ha ez az egymással-való-lét a legmegfelelőbb alakul. Ez egyrészt azt jelenti, hogy mindenki valóban önmaga, és a másik nem egyszerűen a közösségnek, hanem a másinak a funkciója, anélkül, hogy önmaga létét föl- adná. Másrészt ez azt is jelenti, hogy Isten, az Egy és az Egész, mindenkit egyetlen élő egységgé tesz anélkül, hogy megszüntetné az egyes elkülönültségét vagy feloldaná az egység erejét. Tehát az egy-lét és a más-lét két pólusa egyformán erős, ugyanúgy szabadon fejlődik és együtt tartja egyensúlyban a mérleget. Ezért Isten szolgálata éppúgy hozzátartozik a közösség életéhez, mint az a szolgálat, amit a közösségben mindenki mindenkinek teljesít.

Mivel a közösség léte egymással-való-lét, benne adott a *bensőségség* és a *nyilvánosság* egysége. Egyrészt mindenki maga hisz és maga imádkozik. Másrészt mindenki mással együtt hisz és mással együtt imádkozik. Ezzel önmaga létének bensőségségét megnyitja a közösség és az egyes felé. Mindenki túllép önmagán az így keletkezett nyitott térbe, amelyben egymásért és az Istenért vannak nyitva. Ez a nyílt tér — amely mindenkit átfog, amely mindenkit megnyit mindenki és az egész felé, és az egészet megnyitja mindenki felé — ez a nyílt tér a *közösség nyilvánossága*.

A közösség a szóban nyilvánul meg. Ahol a szó fölhangzik, ott mindenki számára egyként hangzik föl. A szóban Isten ügye mint „Egy” nyilvánul meg, amely mindenkit mozgat és magával ragad. A szó nyilvánossága úgy jelenhet meg, hogy mindnyájan közösen imádkoznak. De úgy is megjelenhet, hogy egy imádkozik mindenkiért. Ekkor az egység a közösség egy kiválasztott szolgájában jelenik meg, aki mindenkiért imádkozik. De az ő szava mindenki és minden egyes imádsága is egyben, mivel mindenki és minden egyes is vele együtt imádkozik. Ezért hangzik fel az imádság nyilvánosan mindenkiért és minden egyesért. Ez a nyilvánosság érte- (mindenkiért és minden egyesért) való-léte és vele- (mindenkivel és minden egyes-sel) való-léte hoz létre.

A közös imádságnál — amit mindnyájan együtt mondanak — szükség van a *közösség szolgájára*, aki a szót mindenkiért felajánlja. Ezért a közösségnek a szóban teljesülő nyilvánossága a *szerpek megosztását* hozza magával. Isten ügye a közösséget különböző szerepekben mozgósítja. Ez nyilvánosan a közösség egy kiválasztott szolgájában jelenik meg, például a papban. Ő szavával vezeti a közösséget. De szava nem az ő szava, ez a szó mindenkiért és az egészért van. Mindenkinek szabadon és mégis egyesítve kell tudnia benne élni. A szó, amit a pap előre mond, ugyanazon szóként tartozik mindenkihez és minden egyeshez; olyan szó, amelyben Isten ügye nyilvánul meg a közösség előtt. Mindenki másnak is ismernie kell ezt a szót és ezzel együtt Isten egyetlen ügyét, de más szerepben: a hallgató, a válaszoló, az együtt alakító szerepében. Így ez a szó mindig Isten ügye, amelyben a közösség tagjai különböző szerepekben vesznek részt. Az „Egy” különböző funkciókra oszlik, anélkül, hogy megszűnne mindenki számára „Egy” maradni.

Ezt az első és alapvető szereposztást még tovább lehet differenciálni. Más szerepek is lehetségesek, de ezek is az „Egy”-et szolgálják.

Isten ügye a közösség nyilvánosságában az *időbeli aktualitás* szerint is megoszlik. Megjelennek a kitüntetett idők és órák, a *kultikus ünnepek*. Isten nyilvánossága a közösségben ezeken keresztül történik a legnagyobb aktualitással. De az ünnep napja és órája elmúlik. Ezután ismét az az idő jön, amelyben ez a világító aktualitás gyökerezik. Ami az ünnepen egy bizonyos időben történik, az az egész időért történik. A kultikus élet aktualitása az éppen aktuális kultikus időn kívül nyugszik. Ez a nyugalom állandó, éber lehetőség Isten és egymás szolgálatára, amely — mivel éber — mindig aktuális lehet. Ez az éber nyugalom egyben emlékezés az elmúlt ünnepre és előre pillantás a jövőbe. Így a „nemaktuális” időt nyugalomával az ünnep aktualitása határozza meg.

Az igehirdetés

A szó, amelyben Isten megnyílik a közösség nyilvánosságának, kétféle módon jelenik meg a szó kettős, a benne lévő két iránynak megfelelően. Az egyik irány az Istentől a közösség felé, a másik a közösségtől Isten felé mutat, és a kettő összetartozik egymással.

Az „áhitat” a gondolkodás irányát jelöli. A német nyelv „Andacht” kifejezésében az „An” szótag jelenti az irányt, a „dacht” a gondolkodást. A vallásos ember áhitatát ajándékként fogja fel: az őt mozgató titok felé mozog, amelynek odaajándékozza magát.

Először Isten hívja és találja el az imádkozót, s akkor ő imádságában megpróbálja megérinteni Istent. A kettő össze van kapcsolva az imádság történéseiben. A kultuszban az egymásba kapcsolt elemek szétválasztódnak anélkül, hogy az egymáshoz tartozás elveszne az „Egy” koncentrációjában.

Igy a szó a közösség nyilvánosságában két különböző, de az „Egy”-ben összetartozó alakban jelenik meg. Isten teljhatalmú megbízottai által szól a közösséghez: ez az *igehirdetés szava*. És a közösség is szól Istenhez: ez a közösségi imádság. A kettő különbözik egymástól, mégis összetartoznak.

— a) Az *igehirdetés teológiai és antropológiai dimenziója*

Az *igehirdetésben* Isten megbízásából egy ember hirdeti az ő titkát és parancsait a közösség nyilvánosságának. Az *igehirdetésre* mint nyelvi történéstre jellemző, hogyan viszonyulnak benne egymáshoz a vallásos beszéd antropológiai és teológiai dimenziói. Itt az antropológiai dimenzió a közösség tagolt szerkezetének megfelelően megkettőződik. Egy ember más emberekhez beszél, hogy megérintse és eltalálja őket. A teológiai dimenzió mint dimenzió eltűnni látszik, mivel itt nem Istenhez szólnak. A nyelvi történések ebben a formájában Isten kettős helyzetben jelenik meg. Egyrészt célja és tartalma a beszédnek, mivel Istenről és parancsairól esik szó, az ő kinyilatkoztatását kell hirdetni. Másrészt Isten az *igehirdető* beszéd előfeltétele. Mivel a beszélőnek az ő megbízásának erejével kell beszélnie, s egyben Isten nevében is szól. Isten így éppúgy mögötte van, mint az, ahonnan jön; ahogy előtte is van, mint az, akit föl akar ébreszteni a közösségben. Így Isten mint eredet és mint cél jelenik meg az *igehirdetésben*. Itt az *igehirdetés* mint egy sok ponttól újra és újra feltöltött feszültségi mező áll előttünk.

— b) Az „én” és Isten azonosulása (antropológiai dimenzió)

Most az *igehirdető álláspontjáról* indulunk ki, hogy jól megfigyelhessük az *igehirdető* beszédtulajdonságait. Az *igehirdetőnek* beszédében *önmagának kell lennie*. Ez nem magától értetődő, hiszen fel is mondhat valamit, amit voltaképpen nem is akart elmondani. Ebben az esetben nem önmagaként beszél. Ezért az *igehirdetőnek* egyszerre *önmagának és önmagánál többnek* kell lennie. Önmagaként, ugyanakkor Isten nevében és Isten megbízásából kell beszélnie. Úgy kell szólnia, hogy emberi szavában — amit valóban ő maga mond el — Isten szava jelenjék meg a közösség előtt. Ez feltételezi, hogy a beszélő ember élő módon egy lett azzal, aki végtelenül nagyobb nála: az élő Istennel. *Hagynia kell, hogy Isten eltalálja őt* és így eggyé legyen Isten ügyével. Ez az *igehirdető* részéről feltételezi a hit, a személyes imádság és a csendes meditáció útját. Az élő azonosulásnak ezeken az útjain sok minden történhet: szerencse és szerencsétlenség, megvilágosodás és elsötétedés, az Isten-nel vívódás nehéz szakaszai.

Az *igehirdető* a közösségben előkészíti az imádság lehetőségeit. De erre csak akkor képes, ha ő maga az imádságból származik. Ahol a szó az *igehirdető* Istennel való egyesülésének ilyen folyamatából ered, ott megvan a lehetőség arra, hogy a szó teljesen emberi, teljesen becsületes és ezért hiteles szó legyen, olyan szó, amely teljesen Isten ügyét mondja ki és azt hirdeti.

A szót *kettős veszélytől* kell megóvni: *egyrészt a hamis szubjektívizmustól*, a szubjektív érzések hivatkozói kiterjedésétől, *másrészt a téves objektívizmustól*, ami csupán valami jót akar fölmondani anélkül, hogy valóban mögötte állna. Így az *igehirdetés* egyszerre teljesen emberi szó, teljesen Istentől származó és így isteni szó lesz anélkül, hogy az egyik dimenzió sértené a másikat. Jó példa erre Szent Agoston Vallomásai. Ez a mű éppúgy az Istennel való azonosulás személyes és sorsában teljes útjának a megvallása, mint Isten ügyének a bizonyítéka. Minden *igehirdető* szónak ebből kellene tartalmaznia valamit. Mivel az *igehirdetőnek* emberi lényéből fakadóan és emberi nyelven kell teljesítenie megbízatását, el kell viselnie az állandó feszültséget Isten megbízatása és az ember törekvése között.

— c) Isten megnevezése (teológiai dimenzió)

A másik dimenzió lényege, hogy az *igehirdető* nemcsak Istentől jön, hanem Istenhez is kell mennie. Beszédének Isten ügyét kell a közösség elé tárnia és azt kell közel vinnie hozzá. Ebben az irányban is azonosulnia kell ügyével, ami az Isten ügye. Ez történik, amikor például a szent szövetséggel azonosul, amit el akar mondani, vagy amikor az Istentől el-töltött témával azonosul, amiről prédikálni akar.

Mivel az *igehirdetőnek* Istentől kell beszélnie a közösség előtt, fölmerülnek a szimbolikus beszéd nehézségei. Azt kellene világosan kimondani, ami túlhalad minden kimond-

hatóságot. Az igehirdető és szimbolikus szó segítségével oda kell vezetni a közösséget, hogy az a kimondott szón azt értse, amit egy nyelv sem tud megnevezni: a titkot, amit Istennek mondunk.

— d) *Megbízatus és emlékezés*

Az egyén és a közösség életében nem mindig egyformán játszódik le az itt feltételként megjelölt többféle azonosulás; néha jobban, néha kevésbé jobban sikerül. A kultusz azonban állandóságot igényel, ezért feltétele, hogy az eggyélevést és az azonosulást a megbízatus hordozza és az emlékezés táplálja.

A megbízatus az igehirdetőt személyes azonosulásának bizonytalanságai fölé emeli. Megbízatusa alapján becsületesen kimondhatja, amit tud, még ha szíve bizonytalan és ingadozik is. A megbízatus így segíti az időnként ingadozó személyes azonosulást.

Ha a megbízatus állandóvá teszi az azonosulást, akkor ezt az állandóságot folyamatosan táplálja az emlékezés. Az azonosulás nagy pillanata, az isteni fény és szó behatolása, a felindult emberi szív elmúlhatnak, de az emlékezés megmarad és igazságát állandóan jelenvalónak mutatja. Az igehirdető újra és újra elmondhatja: „Egyszer megvilágosítást kaptam, ezért tudom, hogy ez így igaz és továbbra is ezt kell mondanom, még akkor is, ha a fény izzása kihuny már”. Az emlékezés így biztosítja az állandóságot, ami kívülről segíti a megbízatusát.

Az emlékezés megtartó funkciójára jó példát találunk *Szent Ágostonnál*, aki elismeri, hogy nem tudott kitartó lenni Isten élvezetében, de az emlékezés vele maradt és az őt, az állhatatlant állhatatossá tette (Conf VII. 17).

A személyes emlékezésen kívül különösen fontos a közös emlékezés. Ez azért segítheti elő az igehirdető azonosulását ügyével, mert az hordozni tudja őt a közösséggel együtt. Talán elsősorban éppen az emlékezés hordozza az egész közösség azonosulását és ennek alapján a kultusz egész történést úgy, hogy az igehirdetőt és az igét az egész közösség összérté- nése hordozza, és fordítva: az igehirdető szavával élte az egész közösséget.

Jó példa erre az ószövetségi hagyományban az Egyiptomból való kivonulás körüli események. Itt Isten ügye a zsidó nép ügye lett és a nép ügye Isten ügyévé vált. Ekkor egy történelmileg messze világító *kollektív azonosulás* következett be. Bár ez az azonosulás mint egyszeri történet elmúlt, a rá való emlékezés hosszú időn át meghatározta a nép tudatát, olyannyira, hogy az emlékezés fogalmának alapvető jelentőségűnek kellett lennie a kultusz és az ünnep kialakulásában.

Az azonosulás bekövetkezik az újszövetségi kinyilatkoztatásban is: a magát kinyilatkoz- tató Isten Jézusban megváltó módon azonosult a halandó és bűnös ember ügyével, az embe- reket pedig arra hívta meg, hogy hitükben azonosuljanak a magát így kinyilatkozató Istennel. Mint egyszeri esemény ez a történet is elmúlt, de állandóan világít újra és újra megújulva a hit emlékezésében. Újra és újra fölébreszti és meghatározza az új közösséget, a keresztény egyházat, és különösen meghatározza és hordozza a keresztény kultuszt, az eukarisztia ünnepét. Az igehirdetés ennek az emlékezésnek egyik eleme és annak erejéből él, amikor ennek az emlékező azonosulásnak az erejével újból és újból kinyilvánítja Isten az éppen aktuális közösség megújulására. Itt tehát erőteljes *kollektív emlékezéssel* van dolgunk, ami lehetővé teszi az igehirdetést, és az egész kultikus történetet meghatározza.

— e) *Nyelvközösség a közösséggel*

Az igehirdetőnek tudnia kell azonosulni a közösséggel és a közösségnek tudnia kell azonosulni az igehirdetővel. Csak így jöhet létre közöttük *nyelvi kommunikáció*. Az igehirdető szó értelme csak a sikeres kommunikációban teljesül. A közösségben azért beszél- nek, hogy Isten ügye mindenki ügye legyen és Isten kinyilatkoztatása megújuljon bennük mindenki ügyeként.

Az igehirdető beszéd kommunikatív funkciója ezért föltételezi, hogy a beszélő *nyelvi közösségben* él hallgatóival, s képes beszélni az ő nyelvüket. Az ilyen nyelvi közösség azonban *életközösség is*, az érdekek, kívánságok, örömök és szükségletek, a változó ét- helyzetek közössége.

Különösen fontos az igehirdetésben az, hogy az igehirdető a közösséggel való nyelv- és életközösségben ne csak a nyelv felszínével, hanem annak mélységével legyen érintkezés- ben, hogy hallani és érezni tudja a nyilvánvaló mögött az elrejtettet, és ha alkalom adódik rá, meg is tudja világítani azt.

— f) *Az igehirdetés meglepő és mozgósító jellege*

Ha a szó segítségével Isten és a közösség kölcsönösen megnyílnak egymásnak, Isten a szóban átalakító érintést jelent a közösségnek. Az igehirdetés szava azért van, hogy *eltaláljon, mozgásba hozzon és átalakítson*.

Az igehirdető szónak megvan az ereje arra, hogy megalapozza a közösséget, és ha már létezik, megújítsa azt, és ebben a megújulásban újból érezhetővé tegye az alapot, ami a közösség nyilvánosságát hordozza és alakítja. Ahol valakinek valami különleges mondani-valója van, ott összejönnek az emberek, és kialakul a közösség. De fordítva is: a közösség megalapozza és hordozza az igehirdetőt és igehirdetését. Együttlétük nyilvánossága vagy lehetséges megvalósulása hordozza, mozgatja és teszi lehetővé az igehirdető szót, ami ugyanakkor ennek a nyilvánosságnak a megalapozója.

A közösségi imádság

A kultikus történetben az igehirdető szónak a közösségi imádság felel meg. Az igehirdetésben egy ember beszél Isten nevében a közösséghez. A közösségi imádságban a közösség szól Istenhez. A kettő szorosan egymáshoz tartozik, mint kérdés és felelet, mint *dialogikus történet*. A kultusz elkülönítő jellege miatt csak egymás után vizsgálhatók. Ezért most figyelmünket a másik oldal, a közösségi imádság felé fordítjuk.

A közösségi imádságban az egész közösség imádkozik, ezért az nyilvános történet. Az imádságban mindenki mindenkiért és minden egyes minden egyesért imádkozik. Ez élő kommunikációt, megvalósult szolidaritást tételez föl a résztvevők között.

Az egyes ember nyelvileg olyan dolgok megvalósítására is képes, ami a közösség nyelvének lehetetlen. De a közösség nyelve mindenkit emlékeztet arra, hogy tekintettel kell lennie a másikra, figyelembe kell vennie a másik képességeit és lehetőségeit. Itt mindenkiről fel lehet tételni valamit, amire ő egyedül nem gondolna. A „mi”, mint a közösségi imádság szubjektuma vagy a „minket”, mint tárgy csak így lesz képes a felelősségre.

Különösen jellemző a közösségi imádságra annak *helye a kultikus történet kontextusában*. Már utaltunk arra, hogy a közösségi imádság a dialógus egységében összetartozik az igehirdetéssel. Ezen túl a *közösségi imádság az igehirdetéssel együtt beletartozik a kultikus történet egészébe*. Ennek az egésznek még más összetevői is vannak, de minden elemnek bele kell illeszkednie az egészbe és nem szabad szétrombolnia az egységet. Még egy olyan fontos összetevőnek is, mint a közösségi imádság, tekintettel kell lennie az egészre. Nem emelhető ki ebből az összefüggésből, nem izolálható és nem fejlődhet a saját törvényei szerint. Ellenkező esetben a kultusz könnyen egymáshoz nem tartozó részek laza gyűjteményévé válik.

Ez a meg gondolás egyrészt szabályozza a közösségi imádság nyelvét, és megőrzi azoktól a túlzásoktól, amelyeknek a személyes imádságban értelme lehet. Másrészt az imádságot a kultikus történet egészére irányítja, mint ahogy ez az igehirdetésben és a kultusz más elemeiben is kifejezésre jut. A kultusz egész értelme csak a széttagolt elemek egységének élő összefüggésében jelenhet meg. A *kultusz communio*: Isten élő közössége az emberrel, az ember közössége Istennel, és benne az emberek közössége egymással.

Tüskés Gábor

A Nagyszombat újból rámutat keresztény vallásosságunk egyik oldalára, amely az idők folyamán talán túlságosan elhomályosult tudatunkban. Ha ma imádkozva a feszületre tekintünk, többnyire csakis az Úr történelmi szenvedése jut eszünkbe. De a kereszt tisztelete nem onnan ered. A keresztények Kelet felé fordulva imádkoztak, mivel azt a reményüket fejezték ki, hogy Krisztus az igazi Nap, fel fog kelni a történelem fölött. Ez tehát jele volt az Úr második eljövételébe vetett hitüknek... De kereszténységünk nemcsak a múlt vallása, hanem a jövőé is, mert Krisztus nemcsak a Megfeszített és Feltámadott, hanem az Eljövendő is.

Joseph Ratzinger

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE NEMES NAGY ÁGNES ÍRÓVAL

A LÉTKÉRDÉSEK ÉS A VERS

Mi nyitott „Teológiát” írunk. A szakszerüből ismételten kilépünk az emberibe: a művészetbe, az irodalomba, a mindennapokba, hogy ott beszélgessünk Istenről, találkozzunk Istennel.

Most Nemes Nagy Ágnes írónőtől, az irodalom kiváló ismerőjétől, a költészet pontos elemzőjétől kértünk szót. Gyakran veszem kézbe a „64 hatyú” című tanulmánykötetét, mert segítségével kitekinthetek a nyelv, a líra, az archaikus és a modern művészet, egyáltalán az emberi érzések világába. Mindannyiunknak nélkülözhetetlen az ilyen kitekintés a hit tanításának elmélyítésénél éppen úgy, mint a keresztény cselekvésben.

Száll Margit

A „64 hatyú” című tanulmánykötetében az Író nő nagyon találóan jellemzi a klasszicizmust és a romantikát. De úgy látom, hogy ezzel még többet is akar mondani, amint a két, sajátos irányzatot így kapcsolja össze: „És újra meg újra eszembe jut a Fritz Strich-féle meghatározás: a klasszicizmus jegye a Vollendung, a tökéletesség, a romantikáé pedig az Unendlichkeit, a végtelenség. Azt mondja Victor Hugo, hogy az újkori építészet utolsó nagy tette az volt, mikor Michelangelo a Parthenon falaira rátette a Pantheon kupoláját és így létrehozta a Szent Péter templomot. Hát igen! Valami efféle kellene csinálni... Az Unendlicheket megkupalózná a Vollendunggal.” Kérdésem, hogyan tágítható ki a végtelenség és a tökéletesség irodalmi szemlélete az ember egész életére?

Ha a szó szoros értelmében értjük a fogalmakat, akkor sehogy. A tökéletesség és a végtelenség is olyan szélső értékek, amelyek az ember számára elérhetetlenek, csak mint límesz-értékek, irányulások szerepelhetnek az életben. De mint ilyenek, aztán nagyon fontosak. Mindig hittem benne, hogy a vágy olyan lényeges az ember életében, mint a tény. Az olyan nagy, betöltetlen vágyak, mint ez a kettő is, egyenesen segítőink életünk célra rendezésében, — még akkor is, ha kimondatlanul, öntudatlanul vannak jelen bennünk. Ahogy Babits Mihály mondta: A Sarkcsillag iránt is azért lehet tájékozódni, mert magasan van. A romantika meg a klasszicizmus — véletlenül (vagy talán nem is véletlenül, de ezen most nem vitázunk) — elég élesen eltérnek a két fogalom felhasználásában, lényegüknek lényegükké tételében, az egyik az egyikhez, a másik a másikhoz szegődve, de „az” emberben bizony közel esik ez a kettő egymáshoz, gyakran átfedik egymást, hiszen létünk szélső dimenzióihoz tartoznak, abba a lelki sávba, ahol legmagasabb értékeinket tartjuk. És ha innen nézzük a tökéletesség és a végtelenség fogalmát, és nem az irodalomtörténet felől, nem is látok bennük ellentétet, inkább valami komplementaritást. Lehet tökéletes valami apró dolog is, mondjuk, egy juharfalevél a maga módján. De éppen tökéletességénél fogva mindjárt valami beláthatatlanra, határtalanra nyit kilátást, talán a lét törvényeire.

A mindenkori emberiségnek csupán belső igénye lenne-e a létnek és a lét törvényeinek ez a vágyakozó kutatása, vagy tudatosan tör-e a tárgyi valóság felé. — Ezt kutatja az író nő a szakrális összertartások bűvös igéin medítálva: „Talán már a mágikus világszemlélet alig-született művészeinek csecsemő-arcán is ott volt a jegy, ... hogy nagy hatással vannak az emberi tudatra, anélkül, hogy életfontosságú funkciókkal szoros kapcsolatban volnának... Az altamirai barlang (embere) ... úgy tesz, mintha csakugyan vadászatról, halálról, feltámadásról volna szó.” — A művészet születése vajon nyújt-e vallási élményt az alkotó embernek? — Úgy látom, tanulmánykötete egy másik helyen kapunk erre választ, a vers célja magyarázatában.

„A vers részben kegyelem, részben felfedezés, részben harc a valamivel-több kicsikarásáért, egy talpalatnyi föld elhódításáért a tudattalantól...” A vers mégis képes ráismer-

tetni valakire, mert — mint írja — „... a torzó is, a hiány is egy teljesebb világról ad hírt, életünk nem tudott vagy nem eléggé átélt szélességéről.”

Kérdéseiből azt a részt ragadnám ki, amely a szakralitás és a költészet (művészet) kapcsolatát érinti. Régi gondolat az, hogy a művészet valamiféle laikus vallás. A magam részéről ezt úgy fogalmaznám, hogy minden igazi művészetben ott van a szakralitás eleme, a „magas”-é, valamilyen boldogító borzongásé, amit közelebről megnevezni nem tudunk. Ez a szárnysuhogás a költészetben, talán ez a legfontosabb. Érzékelte már az antikvitás is a „numen” jelenlétét, nem hiába csináltak belőle szállóigét, a „numen adest”-et. És ha már az antikvitásnál tartunk, hadd elevenitsem föl egyik iskolai emlékemet, amely olyannyira elsüllyedt a görög—latintól távolodó, későbbi nemzedék tudatában, hogy meglepetésként hat, még engem is meglep, ahogy váratlanul néha eszembe jut. Vergilius IV. eclogájára gondolok, arra a híresre, amelyről sokáig tartották és tartják ma is, hogy a kereszténység jóslatos megérzése. És ott van benne a leghíresebb sor:

„Isteni, drága gyerek, Jupiter méltó magzatja!”

— mondja Lakatos István szép fordítása. Hogy ki ez a drága gyerek, arról könyvtárak szólnak. Augusztus volna? Ez esetben a verssor politikai bók, csöppet sem idegen a római aranykor költőitől. Vagy a béke? A Pax Romana Augustus legszebb műve a birodalomban, pedig volt neki egynéhány. Vagy valaki-valami más? Egy titokzatos, isteni gyermekalak? A római Ara Coeli templomban ott van a latin oltár, amit az „ismeretlen istennek” emeltek.

Úgy érzem, ilyen ismeretlen istennek emelt oltár ez a verssor is, és hogy mennyire oltár, azt egy versláb mondja el nekünk. A sor végén található ez a spondeus, a spondaikus hexameter jegye. Spondeussal zárni a hexametert nonsense, elvi képtelenség, a hexameter alapszabályait megtipró. Oda csak daktilust szabad és kell tenni. Kivéve... kivéve a legeslegritkább eseteket. Ha a költő valami rendkívül lényeges, beláthatatlanul fontos, emberi mértéket meghaladó dolgot akar ábrázolni a vastörvény megtörésével. Jól igyekeznek az a latin poéta, aki használni meri ezt a költői eszközt, mert a legsúlyosabb kritikának — mit kritikának, megvetésnek — teszi ki magát, ha pazarolni merészeli a spondaikus hexameterit. A spondaikus sorvég szentségtörés e formában, — és ugyanakkor valamiféle szentség is, annak a jele, a „sacer” szó kettős értelmében. És mi az, amivel ábrázolja, amivel kitölti ezt a világtörténetileg fontos helyet Vergilius, az én kedves poétám? Az „incrementum” szóval, ami nemcsak egyszerűen csírá, sarjadékot jelent, hanem a szótó erejénél fogva „növekedést” is:

„Cara deum suboles, magnum lovis incrementum!”

Nekem a spondaikus hexameter itt, ezen a helyen, a negyedik eclogában, méghozzá a „növekedés” szóval ábrázolva, köteteket mond el az aranykori latinitás ma már kevésbé méltatott, vallási oldaláról, egyáltalán: ember és hit, szakralitás és költészet nagyon nehezen megfogalmazható, de döntő összefüggéséről. Egy versláb, egy spondeus, az adott helyen, mint világtörténelmi tény — Krisztus születésének körülbelüli idejében — egy római költő szájából: a költészet titokzatos mélyáramainak bámulatos jelző bójája.

Azt akarom ezzel mondani, hogy a versnek akár legkisebb része, mégcsak nem is értelmes, szót adó része, formai tényezője is, jele, szignum, kódja lehet nagyonis messzeható jelentéseknek. Azonkívül azt mondanám, hogy nemcsak a versnek, hanem az emberi életnek akármilyen — látszatra kicsi — mozzanata is jelle válik, mely túlmutat önmagán. Ha vers és szakralitás szoros kapcsolatáról beszélek, ezt úgy is értem, hogy a vers előzménye és szülője: az emberi lét és psziché tele van szakralisnak nevezhető élményekkel. Az öröm, a gyász, a szerelem, a kétségbeesés, a turista tekintete, amint szétnéz a hegytetőn, az éhező első falatja, mind-mind tartalmazhatja a megrendülésnek azt a profán tapasztalatát, amit mégis leginkább laikus szentségnek, természetesen szentségnek nevezhetünk.

Persze — hadd legyen elfogult saját mesterségem iránt — a költészetben mindez fölérősödik. A versen valaminek át kell repülnie. Az a vers, amelyen nem repül át — nem, nem egy albatrosz, — csak egy vedlett, molys, kicsit tetves nagyvárói gerle, az nem tud létrejönni. Hogy aztán a művészet szakralitása azonos-e a vallással, arra nehezen tudnék válaszolni. Inkább úgy érzem, hogy rokonok, és az élet más, nagy értéktudattal átítatott jelenségeivel együtt egy közös ősforrásra utalnak, az emberi psziché nehezen megfogalmazható, de égető szükségleteire. Az embert átható, mozgató céltudat például hatalmas dolog, a filozófia alapkérdései közül való, de mellesleg egy konnektort sem lehet

felszerelni céltudat nélkül, elmosogatni sem lehet, két szalmaszálat sem lehet keresztbe tenni.

Engem életemben, sőt költői tapasztalatomban mindig az lepett meg legjobban, hogy milyen közel van egymáshoz a kicsi és a nagy, a mindennapi és a szédfőn magas. Nekem egy katángkóró, a 6-os villamos, vagy egy kóbor macska mindig elég lehetőséget adott arra, hogy átlendülhessek az ún. filozófiai kérdések felé. Sőt, sokszor bennük, a minden-napok apróságaiiban tapasztalhattam meg mintegy a beljük zárt kódját megfejtve, le-bontva azt, amit magasnak vagy mélynek nevezhetünk. Egyébként — úgy érzem — nem is kell a lét kódjait mindig megfejteni a versben. Elég, ha kellő pontossággal válaszolunk a „mily en” kérdésre, ha valamit le akarunk írni. Hogy miért olyan, amilyen, hogy mi minden van belerejtve egy neonlámpába, egy tölgyfába, egy autópálya kanyarulatának ívébe, azt talán jobb, ha az olvasóra bizzuk.

Hozzá tehetnék még egy gondolatot? Amikor a lélekelemzés a tapasztalati tudományok körébe vonta be a lelki megismerést, új felfedezéseivel ellepte a színpadot, az irodalmat, a festészetet, és a természeti, a szellemi világ eddig ismeretlen tükröződései kerültek napvilágra. Jung megnevezi azokat az ösképeket, archetipusokat, amelyeket nemcsak az egye-dekben, hanem a népek és a korok kultúrájában ismétlődő képzetformáknak ismert fel. Olyan belső szükségletek ezek, amelyeket nem csupán a kenyérharc, hanem va-lami más Valóság ősi hatása nyomott öröklődően a lélekbe. — Belső ese-mények ezek, az isteni létezés tükröződései e két valóságnak: az emberi lélek és a vég-telen lét érintkezésének külsőségi pontjában. — „Félreértés tehát mindaz a felfogás, — idézem Gerhard Adlert a Der Psychologische Weg zur Religion című művéből —, amely Istent és a vallási elemeket csak pszichikai okokra, vagy ilyen létezési módra vezetné vissza, — tehát fennállását vagy megszűnését is ebben keresné.” — Ezt a gondolatkört szemlél-teti az Irónó egyik tanulmányában a „kozmosz szénacsomó” hasonlatával: „mint-ha sokféle ezer okú nyugtalanságnak valamilyen biztatást rejtene magában, ... mint a szá-már elé akasztott elérhetetlen szénacsomó. Ez a kozmosz szénacsomó — az oké, a célé — hívogatóbb és dühítőbb, mint valaha. És ha nem is jutunk el a kozmosz szénáig, tudat-lanságunk ... legalább lelkiismeretvizsgálatra int.”

— Reflektálnék itt a jungi archetipusok ügyére. Jung távlatai mindig is hatottak reám. Az a széles tekintete, a nagy lélegzete. Van Jungban valami, amitől több levegőt kap az ember, — s ezt nem minden nagy pszichológusról lehet elmondani. Hogy az arche-tipusokat nemcsak pszichológiai tapasztalatokra lehet visszavezetni? Ehhez nem tudok hozzászólni. Ezt Jungnak kell bizonyítani — ha bizonyítandónak tartja, ha a pszichológiá-nak, mint tudománynak kereteiben akar maradni. Egy költőnek — szerencsére — nem kell ilyesmit bizonyítania. Elég, ha kellő pontossággal közli lelki tapasztalatait, ha akár arche-tipusokat, akár más lelki tényét hitelesen zár bele versébe. A „hitei” szóra súlyt vetek. Mert azért a versnek is megvan a maga bizonyítottága (vagyis minősége), ha ez más is, mint a tudományos hitel. Nekem tehát elég, hogy Jung bizonyos, nagyon általános lelki tapasztalatoknak nevet adott, így gyakorolva a tudomány és a költészet közös gesztusát.

Itt közbe vetnék egy személyes kérdést: Hogyan lett az Irónó életének a középpontja a vers?

— Erre bizony nagyon nehéz válaszolni. Csak azt tudnám mondani, hogy nincs tudatom vers nélkül. Már akkor csináltam verseket, amikor írni nem tudtam, sőt amikor nem is tud-tam pontosan, mi az a vers. Egyébként ez nemcsak rám jellemző. Minden gyerek csinál verset, hogy a mozgásos energiát ilyen versritmusokkal is levelezze, azonkívül pedig rend-kívül szereti a szavakat hajtogatni, mondogatni, játszani velük. Ez az egyik alapvető lelki ténynek, a beszéd megtanulásának a pszichológiai szükségessége... Hogy nekem, sze-mély szerint miért fontos a vers, magyarázom miért lettem költő, hát erre én nem tudok válaszolni. Ezek majdnem hogy — azt kell mondanom — rajtunk kívül eső dolgok, az ember csak tapasztalja őket, csak leképezi őket, csak engedelmeskedik nekik. Az, hogy a vers, a művészet fontos, ez bennem olyan elemi tény, amit tovább nem tudok magyarázni, ez olyan, mint a filozófiának némely ősténye.

Vallási jellege is van ennek a versszeretnek, ennek a versigénynek?

— Nem, azt nem mondhatnám, hogy vallási jellege van. Inkább azt mondanám, hogy a versélmény, más versének az élménye, sőt a versírás folyamata olyan régiókba viszi az embert, amely — legszívesebben azt mondanám — a transzcendenciával érintkezik. Hogy azonos-e vele vagy másféle, ebben én megint nem tudok ítélni. De teljesen evidens számomra, hogy a két dolognak van egy bizonyos érintkezése. Egyébként minden költő, aki tényleg verseket ír, ezt megmondhatja.

A művészet fontosságáról itt még annyit tudnék mondani, hogy nincs ember művészet nélkül. Legalább is mi nem ismerünk emberi lényt, aki ne hozott volna létre művészetet. A művészet az ősidőktől fogva van, az őseMBER születésétől kezdve kíséri az emberiséget. Nyilvánvaló, hogy a művészetek különböző ágai a szakralitás központjából spricceltek szét. Valamikor a szertartásban egyesültek a legkülönbözőbb művészetek: a költészet, a tánc, a mimézis, a dallamé, a képzőművészet. Ott vannak a százezer esztendősbartlangi rajzok. Csodálatosak. Tehát én úgy érzem, hogy a művészet az emberiségnek a létszükséglete. Még annak is létszükséglete a művészet, aki egyáltalában nem foglalkozik vele, aki fűtyül a versre, aki elkattintja a rádiót, hogy ha véletlenül verset mondanak benne. Az emberek telidestele vannak verscsírákkal, költői élményekkel, amelyekből legtöbbször mi lesz? Egy kézlegyintés, egy mosoly vagy egy mozdulat. Meg vagyok róla győződve, hogy az öregasszony, aki fényesre törli a jonatánalmát, vagy a kertész, aki rámutat a juharfára és azt mondja: hegyi juhar, — verset mondott, még akkor is, ha nem tud róla.

Amikor az Irónő a morális szemléletét a végső kérdésekre irányítja, Ekhnaton a fáraó szájába adja gondolatait. Ekhnaton kölcsön adja nekünk a legelőször-látó ember tekintetét. Néhány sort idézek itt Ekhnaton Naphimnuszából: Feljötvetelt és lemenevelt formálsz ki, eleven Nap, / Sötéten múlsz el, fényesen térsz vissza. / Te dobogsz szívdobban. — Ekhnaton Krisztus előtt a XIV. században világnézeti forradalmat csinált: bevezette az egyistenhitet. — Hol találkozott az Irónő Ekhnatonnal és az egyiptomi kultúrával?

— Nagypám könyvtárából két világháború után is maradt meg néhány könyv. És az egyiknek ez volt a címe: Az ókori Egyiptom. Írta azt egy bizonyos Mahler Ede. És amire csak később jöttem rá: Ő volt az első magyar egyiptológus. Azt a könyvet átlapozgattam, főleg a képeket nézegettem és ott találtam először bizonyos Kunatek fáraó nevével. Akkor még úgy ejtették ki. Mi Ekhnatonnak ejtjük. Tehát Kunatek történetét már ott elolvastam és nagyon érdekes volt az a kevés is. Később pedig valahogy ismét felhívódott rá a figyelmem. Például módomban volt megnézni Párizsban a Tutankhamon kiállítását. Ott volt egy gyönyörű Ekhnaton szobor is. Ezt nem úgy értem, hogy a fáraó volna gyönyörű. Éppen az az érdekes, hogy milyen csúnyán, milyen realistán merték ábrázolni a saját szobrászai a fáraót.

És különben is ez az idea, ez a legelső egyistenhit-idea, ez az óriási filozófiai és vallástörténeti absztrakció, — ami ilyen korán jelenik meg az emberiség történetében, és tudomásom szerint először Ekhnaton esetében —, nagyon érdekelt. Úgy gondolom, hogy a második absztrakciós fok pedig az emberi gondolkodásban volt a mózesi lépés, amely szerint nemcsak egy az Isten, hanem az Isten láthatatlan is.

Ez a korszak például művészetileg is nagyon jelentős. Nofretéte volt a felesége Ekhnatonnak, a világ egyik legszebb asszonya. Azt is megjegyezhetjük, hogy azért volt olyan szép Nofretéte, mert Ekhnaton olyan okos volt, mert megengedte, hogy abban a statikus négyezer esztendősb egyiptomi művészetben egyszerűen felszínre bukkanjon egy rejtett, eleven, realista, és ugyanakkor nagyon spirituális áramlat, a gyönyörű el-amarnai művészeti korszak. Ekhnaton olyan hatalmas figura, akinek nagyságát háromezer évig nem ismertük. Csak a mi századunk elején kezdték rájönni, hogy milyen fontos volt mindez, mert hiszen Ekhnaton halála után visszafordult a politeizmusba, és Ekhnaton nevét még a stéléről is levakarták.

Az Irónő korunk metafizikáját a fáraó kulcsszavaival mondhatja el, így ír az erkölcsről, a halálról, az anyagelvűségről és a feltámadásról. Az utóbbiról sokat sejtet az alábbi hatosorsa: A tárgy fölött. — Mert fény van minden tárgy fölött / A fák ragyognak, mint a sark-körök. / S jönnek sorban, derengő végtelen, / fénysapkában 92 elem, / mind homlokán hordozza mását — / hiszem a test feltámadását. — Az együtt említett négy alapelvről: az erkölcsről, a halálról, az anyagelvűségről, a feltámadásról kérek itt néhány gondolatot.

— Nem kívántam ezt a négy fogalmat egymással szoros, pláne logikai kapcsolatba hozni. Összedobált felsorolás ez, amely csak jelezni kívánja, hogy mennyi mindent, milyen sokfelét kívánok az én kedves Ekhnatonom szájába adni. És ezeken kívül is mennyi mindent ruházok rá: belerántom a II. világháborúba, elviszem modern nagyvárosokba, magyar falusi vásárokból, erdőbe, kőbányákba, az én fontos helyszíneimre. És természetesen ráruházom modern, nagy filozófiai kérdéseinket is. Az említett négy fogalom közül a legkényesebbhez, a legnehézebbhez fűznék valamely reflexiót, a feltámadáshoz. Ha idézte erről szóló versemet, a kis glóriával vonuló kémiai elemekről, hadd idézzem én *Rilke* egy gondolatát: Feladatunk — írja egy levelében —, hogy a világot „láthatatlanná” (tudattartalom-

má) tegyük, de olyan erővel, hogy az bennünk mintegy újra feltámadjon, s gondolat-rezgéseinkkel újra rezgésszámokat dobjon ki az univerzumba. „Mivel különféle anyagok a mindenségben csak különféle frekvenciájú rezgések, ilyen módon nemcsak szellemi intenzitásokat készíthetünk elő, hanem, ki tudja, új testeket, fémeket, csillagködöket és csillagzatokat.” — A remény költői fizikája ez. Hogy aztán mennyire anyag az anyag, test a test, arra nézve nemcsak a vallási tanítást lehet megkérdézni, hanem a modern természettudományt is. A magam részéről — megint csak anélkül, hogy túlságos spekulációkba, feltételezésekre bonyolódnék — úgy érzem, hogy az anyagnak és szellemnek, test-szerűnek és energiának ez a kényes-fényes, átlátszó egymásba folyása gyönyörű.

Ami pedig az erkölcsöt illeti: bizalmatlansággal viseltetem akár a legszebb erkölcsi szabályzatok, kódexek iránt. Tölem elzenélheti bárki is a lelki nemesség legmeggrázóbb szavait. Mindenki azt mond, amit akar. Engem csak az érdekel, hogy mit cselekszik. Hogyan viselkedik nehéz, válságos pillanatokban, időszakokban, amelyekkel korunk egyáltalán nem takarékoskodik. És itt megint a mindennapokra utalok. Apróságokból, semmiségekből egy kéznyújtásból, egy alig látható bólintásból vagy nem-bólintásból áll végül össze az, amit erkölcsi választásnak nevezünk. A művészet erkölcsé még kényesebb. Nem mindig az az erkölcsös költészet — vagy vallásos, vagy bármilyen más hitet, meggyőződést kifejező költészet —, amely inhaerensen, szavakkal vallja meggyőződését. Ha paradoxonnal akartam kifejezni magam, azt mondanám: mi köze a költészetnek a szavakhoz? A szavak mögött, a szavak összeragasztásában, sugárzásában rejlik a művészet igazsága, hite, hitelé, írójának hitelé. Mit számít egy darabka sötétszürke uránérc ránézésre? Az a fontos, hogy sugárzik. Ha pedig nem sugárzik, mellékelhetnek hozzá akármilyen erkölcsi bizonyítványt. Vagy még egyszerűbben szólva: gyümölcseikről ismeritek meg őket.

Előbb idézte az Irónő Rilket. Közismert, hogy minden fontosabb versét lefordította, és verselemzés is írt róla. Azért megkérdézem, mit jelent Rilke életében és költészetében?

— Körülbelül 18 éves voltam, amikor először került kezembe a „Buch der Bilder”. Gyengén tudtam németül, ezzel szemben a „Buch der Bilder” azonnal elvarázsolt. Elragadott! Hogy mi ragadott el? Hát elsősorban az, hogy ő Rilke. Ezek a nagy világirodalmi találkozások, ezeket nem lehet tovább magyarázni. És mind a mai napig szeretem. Szokták úgy mondani, hogy Rilke először a tárgyról írt és azután lépett tovább az emberig. Én ezt teljesen ellentétesnek tartom a valósággal. Az, hogy egy költő tárgyról ír, nem azt jelenti, hogy nem az emberekről ír. A tárgyak jelek. Minden jel az ég egy világán. Természetes, hogy azon a tárgyon, amit Rilke ábrázol, rajta van a Rilke tekintete, Rilke világnézete, Rilke hangja, Rilke egész spiritualizmusa. Olyan eszközök a tárgyak, mint a spondeusok vagy a gyertyatartók vagy bármi ezen a világon, ami által, aminek segítségével valaki kifejezi magát. Eppen ez Rilkének egy óriási hozománya a modern világirodalomban. Egy új magatartást hoz már a korai Rilke is. Kiemeli az egyszámú első személyt a vers középpontjából. Ezt később úgy nevezik, hogy objektív líra. — „És létem mélye fölzúg újra bennem, / minthogyha tágabb volna partja, tágabb. / Mind rokonabbak velem már a tárgyak, / s mind tapadóbb a kép két szememben. / Bizalmasom lett a Nevezhetetlen...”

Aki objektív lírát ír, az verseiben önmagáról keveset közöl. Az Irónőt intellektuális költőnek tartják. Ez kitűnik a létkérdések megközelítésmódjában is.

Meglehetősen racionális alkat vagyok. Mégpedig azért vagyok racionális, mert mesterségem, a költészet eléggé irracionális. Nem irreális, félreértés ne essék, csak irracionális. És nagyon gyakran visszaélnék a költők, meg a költői elméletek is ezzel, mondván, hogy a vers az valami tabu, az valami titok, és annak határait nem is szabad keresni, sem hatásainak a forrását. Ezt helytelenítem. Nem tartom emberhez méltó álláspontnak azt, hogy valaki rögtön abbahagyja egy nehezen magyarázható jelenségnél a kutatását. Inkább az az emberi magatartás, hogy minden erőnkkel igyekszünk kutatni a jelenségeket, igyekszünk válaszokat keresni rájuk.

Nem féltém sem a verset, sem a költészetet, sem a vallást, se semmiféle nagy lelki tényünket attól, hogy majd a ráció berozsdázza. Én bezzeg el merek menni a maximumig a racionális gondolkodásban, mert olyan világosan érzem ezeknek a tényeknek a hatalmas erejét, hogy azon a ráció nagyon fontos, nagyon szép küldetése nem hibát ejt, hanem picicécséseket gyűjt körülötte.

Az Irónőt különösképpen azok által ismerik meg olvasói, akiket megszólaltat fordításaiban, jellemez tanulmányjaiban. — A Babits Mihály Esti kérdés-ről szóló verselemzésében például szembetűnő, milyen gondot fordít azokra a zárósorokra, amelyek az alapvető létgondolatot vetik fel:

... S ezzel voltaképpen a vers be is volna fejezve... De Babits nem áll meg itt. Mélyen jellemző módon tovább lép; eggyel többet gondol... A költő azt is megkérdezi a fűszárlól:

miért szárad le, hogyha újra nő?"

Éz a két verssor — mint írja — „önmagát magyarózza: két tűz közé veszi a képtelenséget... Kérdést ígér, s egy jól feltett kérdés többet ér, mint egy elhamarkodott felelet... Nem tett mást, mint ráemeltette szemünket a lét egyik... gondolatára."

— Szeretem Babitsot. Gyakran nevezik őt katolikus költőnek; engem protestantizmusom sohasem gátolt abban, hogy mélyen vonzódjam hozzá. Túl a személyiség hatásán, — amely költőről szólva, elsődrendű — (bár nehezen magyarózható), éppen metafizikai, filozófiai hangoltsága kötött le. Babitsnak van egy dimenziója, ami néha még a legnagyobb magyar költőkből is hiányzik. Úgy látszik, nem vagyunk filozófusok a költészetben. Néha önmagamon is csodálkozom: mit akarok én ezzel a dimenzióval? Mi ez az állandó nyugtalanság, kutaszkodás, szomjúság, ami oda-oda szögez néhány alapkérdés mellé? Nem vagyok én erre predestinálva. Erdélyszéli, vidéki családból származom, őseim kálvinista papok és ügyvédek voltak, kerekfejű, kemény nyakú fajta. Mit keresek én gótikus boltívek, vallástörténeti mélyáramok, arisztotelészi ok-fogalmak, Ekhnatonok között? Tény azonban, hogy minduntalan ott találok magam közöttük. Nem háríthatom el a létkérdéseket, amelyek közül nem egyet a kereszténység tesz fel a legélesebben. (És hozzá fűzöm — talán nem bántok meg vele senkit — olykor más nagy világvallások is.) Mert mit gondoljunk a halálról? a szenvedésről? a bűnről? a véletlenről? mindarról, amit eszkatologikusnak nevezhetünk? Súlyos hiánynak, lelki csökkentségnek tartom, hogy ezeket a kérdéseket — amelyeket a keresztény kultúra oly világosan exponál — hallatlanná tesszük, és az emberi személyiséget legsúlyosabb perceiben védtelenné.

Itt van példának Babits kérdése: „miért nő a fű, hogyha majd leszárad? Miért szárad le, hogyha újra nő?” A tenyészet étellel-halállal oly pazarló képtelenségét veszi célba ez a kettős kérdés, egyáltalán a halál kérdését, ami emberi elmével megemészthetetlen. Kérem, ne mondja ki rá a teológiai választ. A költészet sokkal inkább a kérdések művészete, mint a válaszoké. Bár Babits felel a kérdésre — csak nem válaszformában. Az egész verssel is felel, a végső kérdést megelőző, gyönyörű, nosztalgikus felsorolásokkal, az élet gazdagságával, amit versébe sűrít. Mert a költészetnek is van egy vigasztaló, életerősítő szférája, és nem tudom, nem ez-e a legfontosabb benne.

Amint tovább lapozom tanulmánykötetét, Saint-John Perse költői hitelességéről olvasok, azt, ahol a költő a létkérdéseket veszi körül. Ilyen a „Fal” versének elemzése. Idézek írásából: „De nincs maradásunk a falak között, néhány átvezető mondat után jön, jön, a mélyen jellemző lázas enumeráció... hogy aztán a végső képpben, ‘Öröm! ó, oldott öröm’ — a költő hirtelen föllemelkedjék egy magas pontra..., ohonnan az egész látóhatár megmutatkozik: ‘Fésülködnek a föld zöldszin gyönyörű, / egy hosszú nap évszázadában...’... Ennek a versnek a zárórésze egy trópusi tengerpart látványába sűríti azt, amit a pszichológia tetőpont-élménynek nevez. A tetőpont-élmény persze — nyilatkozzék az sikerben, hirtelen felismerésben, örömben vagy természeti képben — mindig összegezés jellegű is, s magában hordja a nincs-tovább emócióját.” — Ebben a csúcsmélységben, amit a lélektan ma olyan sok területen felismer, az egyén úgy érzi, hogy már akadálytalanul megvalósíthatja önmagát és eléri teljességét. Szívesen nevezzük mi ezt olyan transzcendencia-vágnak, ami Istent igényli, és végül is Isten tölthet be hiánytalanul.

— Örülök, hogy a tetőpont-élmény, a csúcsmélység ismerős pszichológiai fogalmak visszhangját keltette. Nálunk ezeket nem nagyon szokták használni. Kétségtelenül megvan benne a transzcendencia vágy, mint minden mag a s lelki tapasztalatban. De én a transzcendencia szót — ha szabad így mondanom — egyszerűbben használom. Nem tagadom ki belőle a lehetséges emberi élmények egyikét sem, a profánokat sem, az indító (és megindító) apróságokat sem, a kristályokat, az eldobott cigarettacsikket, a féllábú galambot, a dadogó öregasszonyt, a kételyt vagy kétségbeesést. Úgy érzem, nincs létünknek olyan szelete, ami ne transzcendálhatna egy pillanatban. Hogy mibe transzcendál? Valami több felé. És a valami több nélkül koldusabbak volnánk a koldusnál. Van egy szoltár, amit de sokat fújtam gyerekkoromban:

„Éjjel kezem feltartom,
az égre Hozzád nyújtom.”

Úgy érzem, a költészet nem több, mint egy felfelé nyújtott kéz. De az sem semmi.

TÁVLATOK

SENTÍRÁS ÉS IGEHIRDETÉS

Az isteni üzenet továbbadása legünnepebb és legmindennapibb kötelességünk. Ahhoz, hogy ez valóban hatékony legyen, tudatos munkává kell avatnunk. Legelőször is önmagunkban kell megtalálnunk az ige helyét, szívünkben kell trónra emelnünk. Mi is az ige szerepe életünkben? — Nem szólva a szó és a tett legdurvább kettéhasadásáról, amikor az ige hirdető „vizet prédikál és bort iszik”, vajon valóban életalakító erő-e bennünk Isten üzenete? *Minek tekintjük az Igehirdetést* — másokét és a magunkét? Tanításnak, száraz ismeret-közlésnek csupán? Történelmi visszapillantásnak? Nevelő célzatú erkölcsi oktatásnak? — Ha csak ennyi számunkra, feltehetjük magunknak a kérdést: korunk információ-áradatában, a legkülönbözőbb irányú és jellegű tudatformáló módszerek között mi hitelesíti akkor az ige hirdetést, *mi az a sajátos, amit az ige hirdető — és csak ő! — közvetít?* — Ezekre a kérdésekre minden ige hirdetés alapformájának, a *biblikus kérügmának* felidézésével szeretnénk választ keresni.

Biblikus látásmód

Mindenekelőtt a *Szentírás látásmódját* kell magunkévá tennünk. A bibliai üdvösségtörténet nem áll kívül a történelmen. Van történelmi hordozó alanya: az ószövetségi választott nép és a megszülető újszövetségi egyház. Századunk ásatásai, kutatásai nagyon is sokat tártak föl ebből a történelmi háttérből — sokkal többet, mint a 19. század végén gondolták volna. A Szentírás lelkéhez, üzenetéhez azonban éppen akkor jutunk el, ha túl tudunk látni ezen a tisztán „históriai” szemponton. Éppen a bibliai és az azon kívüli források egybevetése vezet el bennünket ahhoz a történelem-tapasztaláshoz, amelyet a biblia látásmódjának nevezhetünk.

Idézzük fel egyetlen konkrét kérdést (*J. Blank: Verändert Interpretation den Glauben? Wien 1972. 18. o.*). A „párhuzamos” híradások rendkívül ritkák. Ezért olyan nagy jelentőségű *Jeruzsálem Kr. e. 701-ben* (Szanherib alatt) történt ostromának kettős (szentírási és „profán”) leírása. A „másik oldalról”, szír szempontból is maradt fenn ugyanis erről szóló emlék, amelyet az ún. *Taylor-prizma* közvetít. Az Ószövetségben kéthelyütt is olvashatunk a honvédő harcról: 2Kir 18,19-ben és Iz 36—38. fejezetében. Az összehasonlítás nemcsak két szembenálló nép nézőpontjának különbségét tárja fel, hanem az evilági-történelmi és az istenhiten belüli látás különbözőségét — s így a *kérügma létsíkját* is — hűen érzékelteti.

A *szír leírás* dicshimnusz. A hadvezér, a hősök tetteiről, diadalútjáról számol be. Diplomatikusan elhallgatja a háború végét: hogy járvány miatt nem tudják művüket befejezni. A *bibliai beszámolóban* az ostrom jóformán csak a külső keretet képezi. Izajás ige hirdetői munkája áll a középpontban, amely nem a harc, hanem a hit — az Istenhez való hűség vagy hűtlenség — problémája körül forog. A város megmenekülése *Jáhve csodája*, Isten tette, amelyet háladalban énekel meg a zsoltáros.

Már ez az egyetlen esemény is kellően mutatja a szentírók sajátos célkitűzését, a szentírási szó hivatását. Írásuk nem zárja ki a történelmi, politikai, szociológiai kérdésfeltevést, de túl is mutat ezeken a síkokon. *Nem emberek* tetteiről akarnak elsősorban tudósítani, hanem arról, hogy az emberi, evilági okokon, rugókon túl *hogyan cselekszik Isten*, aki minden emberi tett, történelmi esemény igazi látóhatára. Az esemény szentírási leírása — mint bármely más esetben is — plasztikusan mutatja be, milyen erőt jelent a hívó nép számára *Isten jelenlétének tudata*. Megmentő Isten — vonják le, mint oly sokszor, a konkrét esetből a következtetést.

Ez az alaptapasztalat átjárja az egész Ószövetséget s ez azonnal kulcsot is ad kezünkbe a szentírási történetekhez való közeledéshez. Ha nem is áll rendelkezésünkre minden, a bibliában is feljegyzett eseményről párhuzamos szentíráson-kívüli forrásmű, s ha az eredeti

történet a szentírók sokféleképpen színezik is, írói célkitűzésüknek megfelelően, a választott nép történetének nagy, döntő eseményei mind-mind egymásra rakódó történelmi tapasztalatok Isten ittlétéről. A nép számára minden esemény újabb és újabb érv annak átélése, hogy Isten elkötelezte magát népe mellett, jövőt ígér neki, nagygy akarja tenni. A megtörténeteket már úgy kapjuk a Szentírásban, mint Isten műveit, csodálatos tetteit.

Ugyanezt mondhatjuk el az Újszövetségről, Jézus élettörténetéről. Sőt itt még az ószövetségi példánknál is határozottabban summázhatjuk azt a többletet, amit a szentírási kérügmá tartalmaz. Még ha gyorsírói feljegyzések, magnószalagok vagy telerecording-felvételek maradtak volna is Krisztus életéről, akkor sem kápnánk meg azt a teljességet, amit az evangéliumok közvetítenek. Hiszen mondanivalójuk lényege éppen az, hogy itt már nem áttételesen, hanem, mondhatnánk, „egyenes adásban” maga Isten szól, cselekszik, viszi végbe művét a Názáreti Jézusban: „Aki engem lát, látja az Atyát” — foglalja szavakba ő maga.

Ezt a többletet nem ragadhatjuk meg semmilyen immanens, a világban bentrekedő módszerrel, csakis a hit alázatával. Jellemző, hogy ugyanazokat a jeleket, amelyeket az apostolok a hit bizonyítékainak látnak — Jézus ember-felemelő, gyógyító munkáját — mások „az ördögök fejedelmének segítségével” üzőtt mesterkedéseknek tekintik. Ez érvényes valmikeppen Jézus egész művére. Lehet hívő és nem hívő szemmel is nézni. Élete, tanítása, halála — a hit szemével tekintve — mindenestől azt igazolja, hogy „Isten ujjával” cselekszik, Isten nevében, hatalmával, megbízásából. De ezt a mondanivalót csak biblikus látásmóddal fe-dezzük fel.

Ez a hívő látás nem jelent torzítást. Minden történész, minden gondolkodó valmilyen előzetes szempont szerint összegezi a rendelkezésére álló tény-anyagot. Ha nem akar csupán „nyers tényeket” adni, mozgásában kell néznie, értelmeznie kell a valóságot. Ilyen „előzetes értést”, átfogó értelmezési szempontot jelent a szentírási módszere, amikor a „profán” síkon is megközelíthető eseményeket a hit szemével, Isten jelenléte szempontjából nézik és látják. Mint Gerhard von Rad írja (Theologie des Alten Testaments, München 1969. 9. o.), csak ez a biblikus látásmód teszi lehetővé, hogy a Szentírásból azt olvassuk ki, amit tényleg mondani akar: Isten szavát. Ha az igehirdető ezzel a belső szándékkal közeledik a Szentíráshoz, az számára is erőforrássá lesz s azzá tudja avatni mások számára is.

Tettekben igazolt hűség

A szentírási üzenet „behatórolásában” további, igen fontos tényező a biblikus igazság-eszmény. Számunkra, akik a technika korában élünk, akik megszoktuk, hogy valminek a hiteléről fénykép, film gyöz meg, valminek az igaz volta, hitelessége a szó szerinti, fényképhű azonossággal egyenlő. A teremtő képzelet szerepe egyre inkább visszaszorul, a hírközli eszközök révén egyre inkább elgépiesedik mindenféle tudásanyag átadása, a szóban vagy képbén történő igazság-közlés. Csak a művész — festészet — költészet — őriz valamit az igazság ősi közvetítő formáiból, amikor nem a valóság másolatát adja csupán, hanem kivonja lényegét, belső mondanóját ábrázolja.

Ahhoz, hogy a Szentírás lelke feltáruljon előttünk, egy kicsit el kell feledkeznünk az igazság-közlés modern formáiról. A szentírók eljárása nem a riporterek, hanem a festők munkájára emlékeztet. Mint Jacob Kremer megjegyzi (Hogyan olvassuk a Szentírást? Bécs OMC 1975. 37. o.), a biblikus szerzők gondolatvilágában az igazság nem jogi értelemben vett igazolhatóság vagy szószertinti azonosság. Héberben az „emet” igazságot, de hűséget is jelent. A szerzők tehát egy-egy esemény előadásában nem arra fektetik a súlyt, hogyan is történt apró részleteiben, hanem lényegét akarják megragadni. Az isteni üzenet folytonosságába ágyazott hűségüket, hitüket kell elsősorban kiolvasnunk szavaikból, elbeszélési módjaikból.

Az a hűség, amellyel az emberi szerzők ragaszkodnak Isten ígéjéhez, végső soron csak felelet. Arra a hűségre adott válasz, amellyel Isten fordult oda az emberhez. A Szentírás igazi alanya (s a kérügmá tulajdonképpeni megvalósítója) tehát nem az ember, hanem Isten; a könyvek igazsága nem más, mint Isten hűsége (emet Jáhve). Az üdv történet ígéret és beteljesülés sorozata. Egyetlen esemény sem értelmezhető önmagában, előzményeiből és következményeiből kiragadva, hanem előre és vissza is utal, annak a folyamatnak része, amelyen keresztül Isten közli magát. A biblikus igazságfogalom hozza közel a szentírási Isten-eszmét is. Jáhve — Proksh szellemes „fordításában”: aki „volt, van és eljövendő” (Jel 1,8) — a történelembé lépő Isten, „abszolút jövő” számunkra, ahogy Rahner nevezi. Mellet-tünk-léte minden cselekedetünk és minden történés végső látóhatára.

Am éppen a Jáhve-nevet öröklő (és, sajnos, kissé ki is sarkító) „Jehova-tanúkkal” folytatott párbeszédünkben fogalmazódik meg igazán bennünk, mennyire befejezetlen még a csak-ószövetségi istenkép Jézus nélkül: Isten velünk-léte, hűsége benne igazolódik, benne válik végérvényessé. Ő már nemcsak ígéret, hanem beteljesülés. Ha a görög „alétheia”

mögött János prologusában az „emet” lappang („A kegyelem és igazság Jézus Krisztus által lett osztályrészünk”, Jn 1,17), úgy tisztán látjuk: Jézus Krisztus Isten hűségének megpecsételője. Annak a hűségnek, melyet nem az ember vív ki, hiszen az ember állandóan megsérti „hütlenségével” (amit éppen ezért a Szentírás sokszor a házasságtörés képével ír le). Annak a hűségnek sarkköve Krisztus, amely „észbontó”, megmagyarázhatatlan, mert Isten végtelen szabadságából, szeretetéből árad felénk, a bűn szétterjedésén is túlszárnyaló kegyelem. Amint a Jézus név a Jáhve-nevet, úgy foglalja magában az evangélium az ószövetségi előzményeket. Az emberiség várakozása célba ér a Názáretiben. Élete, halála, feltámadása végleges bizonyíték Isten hűsége mellett. Istennek a történelemben és. Fiában megpecsételt hűségére azonban csak tettekben igazolt hűség lehet az ember felelete, az „örök ma” múlt és jövő felé egyaránt nyitott folytonosságában.

Felszabadító üzenet

Az üdvtörténeti látásmód elsajátítása lehetővé teszi, hogy felfedezzük mindkét testamen- tum legbelső vonulatát. Anélkül, hogy részletekbe vesznénk, most próbáljuk meg felidézni az egész Szentírásen végigvonuló vezérfonalat: *hogyan lesz számunkra a kinyilatkoztatás felszabadító üzenet?*

Isten már az ószövetségi (mózesi) Törvény megszületése előtt, a szövetségkötés első — Ábrahámmal és fiaival kötött — fázisaiban is mint jövőt ígérő Távlat mutatkozott be. Az egyiptomi fogságból való szabadulás lesz azonban az a legdöntőbb esemény, amelyen keresztül a választott népből tudatosul: Isten végérvényesen elkötelezte magát népe mellett. S itt — a tisztán „históriai” és biblikus nézőpont különbözőségének megfelelően — lehetne vitatkozni arról, mi az, ami megmagyarázható a tengeren való átkelésből, a manna-csodából (vö. Blank: i. m. 42. o.). A profán történetírás számára ez az esemény sem több, mint egy politikai fordulat az ezernyi közül. Egy nép lerázza rabigáját és elindul a nemzetté válás útján. Különösen korunkban, a gyarmat-birodalmak felbomlásának s az emancipációnak korában számos párhuzamot fedezhetünk fel a népek mai felszabadulási harcai és a „kivonulás” között (vö. Erhard Kunz: Offenbarung Gottes in der Geschichte, Diakonia 1972/2. 75. o.). Az sem véletlen, hogy ez a történet annyira visszhangra talál a múltszázadi, elnyomott sorban élő négekben, akik sajátjukként fogalmazták meg a rabság és a kiszabadulás (ill. az az utáni sóvárgás) élményét spirituáléikban: „Ma Izrael börtöne Egyiptom... A zsar- nokot porba letiprom; — népem, remélj már!”

A hit szemével nézve azonban a mózesi szabadulás mérhetetlenül több minden más hasonló történelmi eseménynél. Az Ószövetségben ez az alaptörténet, amely tudatosítja, hogy Isten jelenléte szabadságra, emberibb emberré válásra szólít. Ahogy Mózes apósa, Jetró vall arról: „Áldott legyen az Úr, aki az egyiptomiak hatalmából és a fáraó hatalmából kiszabadított!” A Sinaj-hegyi szövetségkötésben, a Tízparancsolatban azután már úgy áll előt- tünk Isten, mint a lelkiismeret, az emberi szív, az erkölcsi cselekvés távlata, szabadságunk biztosítéka. Ha a kivonulás még inkább szociológiai esemény, itt válik belső történéssé, amelyet szüntelenül, minden tettünkben újraélhetünk. S ha korábban, a pátriárkák történe- tében itt-ott még az lehetne a benyomásunk, hogy Isten csak ennek a törzsnek, népnek Istene, aki harcot követel más népcsoportok „isteneivel”, itt, a szövetség-kötésben már minden kétséget kizáróan univerzális Igénnyel találkozunk. Az emberi háttér ugyan csak fokozatosan tisztul, a szabadító erőt itt még csak saját népük mellett szeretnék tudni, más népek ellenében is, a későbbiekben — főleg a babiloni fogság utáni korban — egészen vi- lágossá válik ez az egyetemes, kozmikus és minden népre kiterjedő jelleg az istenhitben (elsősorban éppen a teremtés leírásában).

Amint azonban minden más kérdésben, abban is az Újszövetség adja meg a végleges feleletet: *hogyan is lesz Isten minden ember számára felszabadító erő.* A Jézus-esemény leírása szinte szüntelenül tudatosítja, hogy Jézus szabadulást hoz minden embernek. Az apostoli kérügma Jézus halálát-feltámadását tekinti az első pászka-esemény (az exodus) magasabb szintű megismétlődésének, a megváltás megvalósulásának. Ezt a végső felsza- badító művet is sokféleképpen egzisztenciális valósággá tehetjük: a szentségekben, a bűn elleni küzdelemben, a Krisztustól kapott szabadság mindennapi megvalósításában.

Ha ennek a felszabadító üzenetnek összefüggéseiben olvassuk a Szentírást s ugyancsak ebbe ágyazzuk be liturgikus élményeinket, amelyekkel — más módon — szintén az „Úr halálát hirdetjük”, az ige nem holt betű, hanem életformáló erő lesz bennünk: örökös „ki- vonulásra”, önmagunk túlhaladására, embertársaink szabad szolgálatára sarkall. Hiszen a nagy pászka, a végső átmenet már megtörtént Krisztusban, „a halálból az életre és a föld- ről az égbe átvitt minket Krisztus Istenünk” (Damaszkuszi Szent János), Istennek a történe- lembe való „áttörése” az emberi szabadság megszületése is (Daniélou).

A próféták által

A biblikus kérügma néhány sajátosságának és mondanivalójának áttekintése után érdekes azt is megkérdeznünk, milyen indítást ad a Szentírás magára az igehirdetés munkájára vonatkozóan. A gyakori bibliai fordulat: „Így szólt az Úr” érvényes az egész kinyilatkoztatásra: mindentől Isten szava. Ugyanakkor az is igaz, amit a hitvallásban így fejezünk ki: „a próféták által” szólt Isten. A szentírási gondolkodás nem tesz éles különbséget a szó (az eredmény) és a között a személy között, aki szól, amint a küldött s a küldő között sem. A prófétá, az apostol egészen azonosul Küldőjével, a kinyilatkoztatást adó Istennel, annak mintegy szócsöve, megjelenítője, második énje. Az „azt mondta az Úr” kifejezés tehát lényegében annyit jelent: *itt és most Isten szól küldöttei által*, szavuk, emberi „műfajai” segítségével (P. Schoonenberg: *Offenbarung und Erfahrung, Theologie der Gegenwart 1971/1. 7. kk.*). Ennek az isteni önközlésnek csúcsa, amikor Fia által személyes közléséből hozzánk.

Az igének már ez a vonása is mély lelkiismeretvizsgálatra ébreszt bennünket. Bele kellene rémegnünk a gondolatba, hogy *Isten szól* általunk. De mi már túlságosan is rutinból, megszokásból beszélünk. Túlzottan is csak önmagunkat vagyunk képesek adni és ezért nem is érezzük át szavaink súlyát. A legelső és legfontosabb tehát az lenne, hogy valóban Isten gondolatát, a Krisztusban valósággá lett kinyilatkoztatást, és ne a magunk emberi bölcselkedését, okoskodását közvetítsük.

De ez az elv, hogy az isteni szó emberi ajkakon át szól, több más irányból is kritikát tartogat számunkra. Nem elég csak ismételtetnünk, idéznünk a már elhangzott, lerögzített szöveget, hanem azt *aktualizálnunk is kell*: a prófétákat s főként isteni Mesterünket követve mindig adott élethelyzetet szem előtt tartva, a mai problémákra feleletet keresve kell közvetítenünk Isten üzenetét.

A küldő és a küldött belső azonosulásából az is következik, hogy az ige továbbadása valamilyen formában *minden keresztény hívőnek* kötelessége, mint a keresztény hivatás szerkesztése. Az igehirdetés nem kiváltság, hanem egyetemes feladat. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy mindenkinek szót kell kapnia a liturgikus ünnepségen (igaz, nem is azt, hogy adott esetben nem prédikálhatnak világjak a liturgián), hanem azt, hogy mindannyiunknak egyaránt az evangéliumot kell képviselnünk, a keresztény tanúságtételt, ha kell, a szó erejével is.

A biblikus ige-fogalom másik, szintén nagyon jelentős eleme az „ige” gazdag, *sokdimenziós tartalma* (vö. *Schillebeeckx: Offenbarung und Theologie, Mainz 1965. 37. kk.*). A Szentírásban az ige, a szó, a beszéd (dábár) nemcsak információ-közlés, nemcsak az értelemhez szól, hanem az egész emberhez, akit mozgósítani akar, tűzbe akar hozni, cselekvésre kíván szólítani. A kinyilatkoztatásban mindvégig együtt halad az esemény és a szó. Isten történelmi tényekben tárja fel önmagát, amelyet prófétái szó értelmez, és az isteni szó ígértét ismét egy-egy történés teszi hitelessé (vö. „A tanítást váltásatok tetté!” *Teológia 1978/3. 156. o.*).

Ennek a vonásnak fényében még élesebbé válik előttünk a meghirdetett szó és a felmutatott tett közötti esetleges kiáltó ellentét, amelyre bevezetőben már utaltunk. Tisztábban látjuk igehirdetésünk eszközeit is. Nemcsak a szó, hanem a *megélt élet is beszédé válik*, perelni fog mellettünk vagy ellenünk. De még szóbeli ige-munkánkban sem elégedhetünk meg az értelmi meggyőzés fegyverével. Anélkül, hogy moralizálásba vagy érzelmeskedésbe vesznénk, meg kell próbálnunk úgy szólni, hogy az *egész embert* érjük utól, belső, személyes világában találja meg őt az ige.

Az ige további, ugyancsak döntő vonása *párbeszédes jellege*. Az az élő folyamat, amit a szó, így elsődlegesen Isten szava magában rejt a biblikus szemléletben, már önmagában is párbeszédet, személyes találkozást feltételez Isten és ember között. A beszédben mindig valaki szól, valamiről, valakinek. A kinyilatkoztatásban mind a három elemet megtaláljuk, hiszen személy tárul ki benne személynek s közli belső titkait. Jézus életprogramjának lényege az, hogy a közte és az Atya között zajló párbeszédbe be akarja vonni az ige minden befogadját. Az egyházban megsokszorozódik ez a párbeszéd.

Ennek alapján igehirdetésünknek is *párbeszédnek kell lennie*, vagyis Krisztussal való személyes találkozásnak, különben nem lesz magával sodró ereje. Az igehirdetés a szentségek Krisztust megjelenítő, jelenlétét hatékonyá tevő jeleihez hasonlítható. De itt nem anyagi hordozók, hanem ez a cserépedényél is törékenyebb, érzékeny anyag, az emberi szó és az igévé lelkesült emberi tett fogja közvetíteni az isteni Ige személyes valóságát. Az élő ige nem emberi tartalmakat ad tovább, hanem erősíteni, gyógyítani fog, szeretetet tesz tapasztalhatóvá — közvetlenül Isten szeretetét. Ahogy Krisztus ígérte: „A szavakat, melyeket hoztátok intézek, nem magamtól mondom majd, s a tetteket is az Atya viszi végbe, aki bennem van”.

Cselényi István Gábor

ASZKÉZIS, ÉLETÖRÖM, SZERZETESI ÉLETFORMA

A Teológia 1980. 3. számában megjelent, A keresztény család tartóereje c. tanulmányom néhány sora a folyóirat egyik olvasóját vitára készítette. Levelében a következőket írja:

„Bírálatom tanulmányának arra a részére vonatkozik, amely ellentétbe állítja az aszkézist az életörömmel, másfelől az előbbi azonosítja a szerzetesi eszménnyel.

A szerzetességről szólva néhány más feltevést is valószínűsít az író, s hozzáfűzi, hogy „mindez nem a kereszténység lényegéből fakadt.” — Másik tévedése: „a hűség nem az aszkézis dolga, hiszen a páros kapcsolat természetéből következik.” Az aszkézis következképpen szükségtelen s ugyancsak a szerzetesi intézmény is...

Véleményem szerint az elsörendűen Istennek szentelt életet maga Jézus ajánlotta szóval és példával, és nem a tudomány vagy civilizáció fellendítése, hanem az Isten országának hatékony munkálása végett. Ezért nem eretnek vagy elavult dolog, mégcsak nem is embertelen sem a cölibátus, sem az önként vállalt szüzesség.”

E sorokra válaszolva először is azt szeretném az olvasóval közölni, hogy protestáns, evangélikus vagyok, s ez természetesen látásmódomat is meghatározza. A szerzetesi életmódot — amit egyébként mélyen tisztetek — itt történetiségében és az emberi kultúrára gyakorolt hatásában szemléltem, s ezért állítottam, hogy nem a kereszténység lényegéből fakadt, hiszen már előtte létezett (esszénusok), és léteznek más vallásokban is (buddhisták). Meggyöződésem viszont, hogy a középkorban az európai kultúra, civilizáció és haladás számára nélkülözhetetlenek voltak a szerzetesrendek. Am ebből semmiképp sem vonható le az a következtetés, hogy ma „szüségtelenek” lennének. (Korunkban inkább a modern élet terjesztette elmagányosodás leküzdésében lenne fontos szerepük.)

Ami az olvasóval elsösorban vitára készítet: Isten országát és az emberi életet nem tudom mereven elválasztani egymástól. Nézetem szerint nem is szabad. A keresztény ember földi életét („Isten országa tibennetek van...”) a diakónia útjának látom, vagyis szüntelen munkálkodásnak mások javáért, a „közjóért”, ebbe pedig beletartozik a tudomány, a civilizáció fellendítése, az irgalmasság valamennyi cselekedete, és ebben az értelemben látom Isten országa munkálójának a kódexmásoló vagy a földet művelő szerzetest is. (Mentségemre szóljon: Clairveauxi Bernát is annak látta!) Az evangéliumot nemcsak szóval lehet és kell hirdetni, van úgy, hogy a kéz sikeresebben prédikál, s az életpélda vonzását is a tett adja meg.

Az aszkézis és az életöröm szembeállításának elutasításában valóban igaza van az olvasónak: a kettö nem egymást kizáró fogalom. A címbeili szembeállítás inkább felhívó jellegű, amint az azt követö sorokból világosan kitünik. Bár az aszkézis lemondást jelent, — a szoros szerzetesi lemondást értem alatta —, vannak kivételesen nagy lelkek, akik örömmel tudnak lemondani, elég, ha Szent Ferencre gondolunk vagy Fra Angelico-ra, a boldog festöre, akinek napfényben úszó képeiröl szinte árad az életöröm. Mindazonáltal az emberek többsége számára aszkézis és életöröm nehezen fér össze. Keresztény hitük nem is az ilyenfajta aszkézist követeli tölük, annál inkább a hűséget, az emberséget, a szeretetet házastársuk, gyermekeik és környezetük számára. Ez a szeretet kétségkívül lemondást is kíván olykor, de ezt a lemondást én nem sorolnám a szorosan vett aszkézis fogalomkörébe.

Abból, hogy nézetem szerint az aszkézis meghaladja az általános emberi képességeket, nem az következik, hogy „embertelenek”, hanem hogy emberfelettinek tartom, útja pedig csak különös kegyelemben részesült, hivatásos, küldetéses emberek számára járható.

Végezetül: ha a bonyolult korunk feladta kérdésekkel őszintén, elfogulatlanul akarunk szembenézni, kockáztatnunk kell a félreértések lehetőségét is. Remélem, hogy olvasóm belátja: nem támadni, hanem védeni akartam.

Bozóky Éva

TEOLÓGIAI VÉLEMÉNYEK A SZEXUALITÁSRÓL

(Gondolatok a Teológia 1980. 3. számának olvasása nyomán)

Hát nem volt még elég az a sok cikk, vélemény és tanítás, amit erről a kérdéstről eddig írtak? — Joggal gondolhatná ezt a Teológia sok-sok olvasója. Különösen azok, akik számára a szexualitás nem jelent igazi problémát. E sorok írójának sincs ilyen nehézsége, mert még ha élete során lett volna is megoldatlan kérdése ezen a téren, a természet rendje szerint — túljutva már a nyugdíj-korhatáron — nem volna számára „izgalmas” kérdés többé.

Mégis úgy látszik, sok minden tisztázatlan, amiről beszélni kell. A Rómában ez év őszén megtartott püspöki szinódus résztvevőinek is ez a véleménye. Az erről szóló híradás szerint: „Nagy a zűrzavar elméleti és gyakorlati téren, ezért az egyház tanítását jobban ki kell fejteni, érthetőbb nyelven előadni. Esetleg teológus szakértőket is be kell vonni, hogy az újabb tudományos kutatásokat is figyelembe véve, jobban tisztázzák az emberi szexualitás és a felelős apaság-anyaság kérdését” (Katolikus Szó 1980. nov. 2—9., 1. o.).

Ezért most helyénvalónak látszik néhány teológiai szakvéleményt is közzétenni, amelyek idegen nyelvűek lévén, nem voltak mindenki számára elérhetőek. Az idézetek hosszabb tanulmányokból lettek kiemelve, amelyeket teljes terjedelemben közölni itt — helyszűke miatt — nincs mód. Ezért nem is kelthetik sem a teljesség vagy befejezettség érzését, a válogatás rendszertelenségéről nem is szólva. De ha csak egy-két gondolattal is sikerül majd néhány olvasónak a kritikus kérdésekre jobban rávilágítani, akkor ez a kis fordítás-gyűjtemény nem volt hiábavaló.

Az idézett szövegek túlnyomó részét erkölcteológusok írták, akik e téma szakemberei. A bevezető tanulmány-részlet Karl Rahner-től, a dogmatika professzorától ered, aki mindannyiunkat figyelmeztet arra, hogy a keresztény tanításunk biztossága ezen a téren csak bizonyos határok között érvényes. Ennek megértése pedig a más nézetű emberekkel kívánt párbeszédnek egyik legfontosabb feltétele.

Pálvölgyi Gyula

„...itt van a szexuális erkölcs témája, melyben mély és fájdalmas különbség áll fenn vagy fennállni látszik a hivatalosan hirdetett egyházi szexuális erkölcs és azok között a normák között, melyeket a mai társadalomban ilyen vonatkozásban érvényesnek ismernek el. Ebben az egész problémakomplexumban már eleve sok minden sötét és bizonytalan, anélkül, hogy sok remény lenne arra, hogy ezt a sötétséget nagyon hamar meg lehetne szüntetni. Már ismételtlen volt arról szó, egyáltalán nem biztos, hogy e területen bármilyen, az egyház által képviselt konkrét norma most és az emberi és társadalmi változások minden idejére abszolút érvényű lenne, úgy, mint azt az egyház előadja.

Ez már azért sem biztos, mert ez az egyházi hivatalos szexuális erkölcs is a történelem tanúsága szerint igen lényeges változásokon ment át és nem kevés esetben, amit korábban erkölctelenként vagy többé-kevésbé bűnösnek elutasítottak, az ma már semmilyen egyházi ellentétet sem kap többé. Ezzel ugyan nem akartuk azt mondani, hogy az egyházi nem erkölcs tulajdonképpen alaptételei nincsenek megadva, rögzítve az egyház folyamatos és magától értetődő hittudatában, és nem jelentenének kötelező normát az egyházhű keresztény számára.

De hát ezen a területen igen sok olyan egyedi probléma van, amelynek megoldása egyszerűen nincs garantálva az egyház tévedhetetlen tanítóhivatalával, hanem csak hiteles, de reformálható tanítást jelent, és épp ezért az ilyen problémák végső nehézségeit sem elméletben, sem gyakorlatban nem szünteti meg. Például sem elméletben, sem gyakorlatban még a legcsekélyebb rokonszenvet sem tudjuk érezni a homoszexualitás iránt és mégis megkérdézhajthjuk magunktól, hogy vajon abszolút biztos az, hogy az ilyen homoszexualitásnak bármilyen elképzelhető formája minden egyes embernél objektív súlyos vétés lenne az emberi természet és méltóság ellen?

Nem olyan egészen biztos, hogy az Újszövetség minden elgondolható esetre egyenesen megtiltana a válást és az elváltak újraházasodását; az sem világos egészen egyszerűen, hogy mit határozott meg valóban az egyház a tridenti zsinaton pontosan a házasság felbonthatatlanságáról. Az pedig bizonyos fokig éppen még sötét, hogy az erkölcs területén az általános társadalmi tudatváltozások mennyire nemcsak adva vannak, de maguk is meghatározóak arra a konkrét „természetre”, amelyből a hagyományos egyházi tanítás szerint a „természettörvény” erkölcsi normáit lehet megállapítani. A természet törvény maga is, bár nem éppen változó tényező, de olyan tényező, amelynek saját történelme van. Ezért ebből a nézőpontból kiindulva a szexuális erkölcs területén sok minden homályos marad. Ha ezt

világosabban látnák és az egyházi hirdetésben elfogulatlanul elismernék, — nem azért, hogy az ember belső törvényének keménységét olcsón lecsökkentsék, hanem azért, hogy az ember saját erkölcsi felelősségére és döntésére hivatkozzanak, amelyet semmiféle egyházi kazuisztikával sem lehet helyettesíteni, — akkor el tudnánk kerülni vagy csökkenteni lehetne néhány olyan egyházi elkedvetlenedést, amely ezen a területen a nem nagyon értelmesen előadott egyházi hivatalos szexuális erkölcs és a mai ember valóban működő erkölcsi érzéke közötti konfliktusból adódik.

Továbbá sok minden sötét a házasság előtti szexualitás erkölcsi normáit illetően. Nem szolgálja az emberi éretté válást, ha a házasság előtt minden szexualitás többé vagy kevésbé — mint régen történt — tabuként szerepel és úgy tárgyalnak róla, mintha nem is léteznék. Éppen ilyen ostoba és nem reális ezt a házasság előtti szexualitást ártalmatlannak mondani és tisztán fiziológiává leértékelni. Azonban azt, hogy e szélsőségek között hol vezet az igazi út, úgy tűnik, még az egyházi tanítás sem tudja pontosan.¹¹

„Ha helyes volt, hogy Szent Agoston, Szent Tamás és más teológusok a keresztény élet követelményeit a szexualitás akkori megértésének megfelelően magyarázták, akkor miért nem kellene, hogy ez a mi generációnknak is joga, sőt kötelessége legyen?”¹²

„Amit ma is még a szokásos értelemben vett keresztény szexuális erkölcsként képviselnek, az gyakran igen távol van attól, amit a modern bibliamagyarázat és erkölcteológia tudna mondani az emberi szexualitásról. Az évszázados, át nem gondolt hagyományok hatalmával berögződött értékelésrendet és állásfoglalásokat még távolról sem győzték le. Például rámutathatnánk arra a bizonyos területeken még mindig tovább élő titkos erkölcsi meggyőződésre, hogy a tízparancsolat minden parancsa közül a hatodik a legfontosabb. A hatodik parancsnak értelmét változtatja meg az olyan kibővítés is, amely a házasságot védő parancsot („ne törj házasságot”) szinte mindenre kiterjedő és majdnem manicheus szellemű tiltásával tette minden szexuális cselekedetnek („ne paráználkodjál”). Igaz ugyan, hogy ez az újabb katekizmusokból és felkiáltásokból közben már eltűnt, de sok katolikus embernek tudatában (és még inkább a tudatalattiban!) még nincs korrigálva. Hasonlóan érvényes ez a szélesség-fogalom beszűkülésére is, mely jelenleg általában a szexualitás nem-működését jelenti. A szexualitásra pedig a szokásos szóhasználattal a még mindig elterjedten használt „erkölcstelenség” megjelölés érvényes...

Különösen hátrányosan hat ebben a légkörben sok szülő, nevelő és pap bizonytalansága, mely abból származik, hogy nincs elég erőnk saját múltunk legyőzésére, amelyért éppen egy bizonyos vallásos nevelés is felelős. Akinek a tudatában él az „egyház mindig érvényben maradó tanítása”, annak szükségképpen valóban nehezeze esik, hogy ezen az egyházon belül új meggyőződésekre nyitott legyen. Ez annál inkább érvényes, mert a szexualitás terén mindenkinek saját élettörténete is feltétlenül szerepet játszik. Aki életének legdöntőbb évein át lelkiismereti kínoktól szenvedett az állítólag súlyosan bűnös masturbáció vagy a házasság előtti „érintések” miatt, annak nem könnyű nyitottnak lenni az ilyen jelenségek átértékelésének megítélése iránt... — ...világosabban kellene látni, hogy mennyire szükséges a keresztény etikából kiindulva új, felelősségteljes utakat keresni, hogy valóban segíthessünk. Az utolsó évtizedekben sok pedagógus és teológus fáradozik ezen, de változatlanul az a helyzet, hogy nincs még egy olyan terület, amelyen az ember oly könnyen félreérthetővé vagy rossz hírűvé válhatnék, mint épp ez. Másfelől viszont bizonyára a nevelésnek sincs még egy olyan területe, amelyen a fiatal emberek hálásabban fogadnák a nyílt beszédet, az ellentétes nézetek párbeszédét, a közös keresést irányító segítség után, — ha valaki valóban azon fáradozik, hogy helyzetüket és nehézségeiket megértse. ... a szexualitást úgy kellene bemutatnunk teológiai vonatkozásban, mint olyan emberi cselekvés-területet, ahol különös módon egyszerre van dolgunk az ember üdvösségével is kárhoztatással, a megbékéléssel és a fenyegetettséggel, a beteljesedéssel és a meghíúsulással, ahol megnyilvánulási „helye” van a szeretetnek, öröme, meghittségnek, boldogságnak — és nem utolsósorban az odaadásnak... — Ez azonban nem történik az embernél egyszerűen „természetesen”, vagy a gátlások feloldásával; sokkal inkább hosszú tanulmányfolyamat ez egy életen át, amelynek sikeressége mindig újból kérdéses... — El kell kezdeni és gyakorolni kell a valódi társas viszonyok megfelelő, felelősségteljes cselekvést, vagy másként kifejezve: képességet kell szerezni annak a kifejtésére, hogy hogyan kell szeretetet elfogadni és szeretetet ajándékozni.”¹³

„A szexualitás erkölcsössé tétele a humanizáláson alapul, nem pedig a neutralizáláson. A humanizálás pedig döntően abban nyilvánul meg, hogy a szexualitást nem az egyéni ösztönkielégülés eszközeként kell tekinteni, vagy valamiféle könnyen elérhető kábítószernek... hanem mint utalást az ember számára önmaga fölé, — kilépni önmagából... A nemiség beteljesedése nem akkor lesz erkölcsileg értékes, ha az „természetes módon” történik, hanem akkor, ha az embertárs és az emberi közösség iránti felelősséggel és az emberi jövő szempontjának megfelelően történik.”¹⁴

„Azokban a levelekben, melyeket a Svájci Püspöki Zsinat (1972) számára küldtek a hívek, visszatérő ismétlésként írják: Az egyháznak túl kell jutnia a csupán tiltó és parancsoló erkölcsiségen és az embert igazi saját felelősségvállalásra kell vezetnie. . . . Az Evangélium által meghatározott etikának nem lehet megelégednie csupán parancsokkal és tilalmakkal, sokkal inkább az emberi szexualitás pozitív értékeit kellene felmutatnia. — Krisztusra, az ő tanítására és szeretet-életére kellene irányulnia, megbízható indítékokat kell kidolgoznia és így a lelkiismereti fejlődéshez hozzá kell segítenie. . . . De ez ellen a „felelőség-erkölcs”-re törekvés ellen is szólnak bizonyos megfontolások.

Igen határozottan elutasítják ezt azok, akik már előre kizárják a megegyezés lehetőségét a „hagyományos egyházi tanítás” és az úgynevezett „új erkölcs” között. . . . Mások elismerik ugyan, a „felelőség-erkölcs” kívánsága jogos, de veszélyt látnak abban, hogy világos, objektív parancsok és tilalmak nélkül a szubjektív megítélésnek adunk támogatást. Ismét mások azt veszik fontolóra, hogy a felelőség mindig személyes érettséget is feltételez és ez ma sokkal nehezebb, mint korábban volt, amikor az ember „anélkül, hogy sokat kellett volna gondolkodnia, tudta még a szilárd erkölcsi felfogáshoz magát tartani. . . . Egy badeni ifjúsági csoport így fogalmazta meg indítványát a Svájci Püspöki Zsinódus számára: — „Ha valaki szeret, annál természetes, hogy ezt ki is mutatja, egészen a legvégső fokig, a nemi egyesülésig. Az emberek közti kapcsolatban nem lehet a testi és szellemi összetevőket egymástól teljesen szétválasztva szemlélni. A szeretet jelei sokfélék, ezek fokozatosan vezetnek (kézfogás, csók, petting) egészen a nemi egyesülésig.”. . . . A fiatalok ilyen nézete több helyen ütközött heves ellenállásba. Bár feltűnő, hogy a Svájci Püspöki Zsinódushoz intézett levelek csak ritkán foglalkoznak közvetlenül a házasság előtti szexualitás problémájával, de ahol mégis ez történt, többnyire figyelmeztetően, tartózkodóan. Például így írtak: — „Milyen gyakran „esküsznek” egymásnak kölcsönös hűséget egy ismeretségnél, és már rövid időn belül egy másik partnert látunk, aki egyiküknek jobban megfelel, és a nemi kapcsolat ezzel folytatódik tovább. Ugyanez később aztán a házasságban is megismétlődhet; hiszen ha az ember nem tanulta meg azt, hogy uralkodjék magán, mindig korlátlanul követte ösztöneit a „szerelem” neve alatt. Az ebből származó házassági konfliktusok tapasztalhatók a válóperes bíróságokon.”¹⁵

„Aki emberi cselekvéseinket meghatározó értékek véges voltát elismeri, annak alapvetően nyitottnak kell lennie a körülmények figyelembevételére, vagyis az ellentétesen ható értékek mérlegelésére. . . . Azzal, hogy megengedték a termékenységet bizonyos idők megválasztásával szabályozni, közvetve elismerték a nemzés relatív értékét, de hogy a fogamzógátló eszközök használatának erkölcsstelenségét továbbra is változatlanul fenntarthatassák, visszanyúltak a természettörvényekben és a természetes időkben megnyilvánuló Isten akaratához. („Deus . . . naturales leges ac tempora fecunditatis . . . disposuit”) Itt az erkölcsi ítélet már nem éppen az értékítéletekre utal, hanem az emberi felelős cselekvés biológiai törvényszerűségei megtartására lesz kötelezve. Emiatt a „Humanae vitae” már oly sok oldalról kapott kritikát, hogy itt nem akarjuk megismételni a már régen elmondottakat. Csak azt kell világosan hangsúlyozni, hogy ez a szemlélet a létező rendnek és a megvalósítandó rendnek azonosítását jelenti úgy, ahogyan azt a katolikus hagyomány egyébként nem ismeri. Az emberi cselekvést jogosan ítéli meg a hagyomány az objektív értékítéletek szerint; — itt azonban nem az értékítélet a döntő, hanem a természetes és mesterséges előidőzés közti különbség. Itt tehát egy biológiai tény normaszerelességét állítják.”¹⁶

„A teológusnak nem szabad elpihennie abban a veszedelmes magatartásban, hogy az „immun-stratégia” módszerével ne vegyen tudomást a témáját érintő természettudományos eredményekről és visszavonuljon a tisztán teológiai forrásokhoz.

Ilyen érvelés — melyben kizárólag az objektív, hagyományos tanítóhivatali érvelést használták fel — található az 1975. dec. 29-én kiadott római nyilatkozatban, mely a masturbáció megítélésével foglalkozik. Ez azt mondja: „Bármilyen értékűek volnának is bizonyos biológiai vagy filozófiai természetű érvelések, melyeket olykor a teológusok felhasználnának, tény az, hogy mind az egyházi tanítóhivatal hosszú és állandóan azonosan maradó hagyománya, mind a hívek erkölcsi érzéke sohasem késlekedett megbélyegezni a masturbációt, mint igen súlyos, rendellenes cselekvést.” (9. p.)

Az olyan etikai érvelés, amely nem törődik a teológián kívüli eredményekkel és az erkölcsi normák megokolási összefüggéseivel, az az ideológizálás gyanúját kelti. Ahol az erkölcsi normákat és értékeket egyszerűen kihirdetik, nem törődve sem azok biológiai megalapozottságával, de a megvalósíthatóságukkal sem, ott az ember már nem lesz igazságos az emberi élet valóságával szemben. . . . A bibliai mondás: „Gyümölcseikről ismeritek fel őket” (Mt 7,16) megköveteli, hogy vizsgáljuk meg a mindenkori magatartás következményeit. A teleologikus érvelés megkísérli, hogy ennek az igénynek megfeleljen. A különbséget nem ismerő túl nagy követelmények az emberrel szemben igen kérdéses értékű komplex büntudat-

hoz, sőt akár neurotizáláshoz is vezetnek — vagy pedig olyan magatartást segítenek elő, melyben az illető már semmi értéket vagy erkölcsi normát nem vesz többé komolyan.¹⁷

„A középkorban a házastársak nemi kapcsolata több napon tilos volt, így elsősorban adventben, nagybőjtben, vasárnap és a nagy ünnepeken, minden kántorbőjti és vigília-napon. Az élvezet a nyugati világban — Platon óta — mindig valami alávaló dolgot jelentett.

De vajon nem kérdezhetjük-e meg: Mit „gondolt” hát a mi Urunk és Teremtőnk, mikor az élvezet megtapasztalásának lehetőségét a nemi kapcsolatba beültette? A mai kor keresztényei, akik már megszabadultak az evangélium hellenizálásától, tudják, hogy az élvezet megtapasztalása a házastársaknak a nemi kapcsolatban tartós boldogítást és kettesben eltöltött idejük házasságuknak mindig új bensőségesse válását tudja ajándékozni, és ajánlani is. Az élvezet ennek megtapasztalására létesült. Ezért csupán csak egyetlen egyre van szükség, hogy igazolódjék: hogy a házaspár között a szerelemnek folyamatos párbeszéde éljen. Mindkettő lelke mélyének ezt a kölcsönös megtapasztalását ajándékozta egymásnak a kölcsönös élvezetben és örömben, — függetlenül attól, hogy ebből az együttléből származik-e gyermek.¹⁸

„Tudatában kell lennünk annak, hogy Isten kinyilatkoztatását és akaratát tántoríthatatlanul közölnünk kell a világgal. Azonban csaknem istenkáromlás volna Isten kinyilatkoztatásának és akaratának kijelenteni olyasmit, ami a valóságban — az isteni dolgokban is — gondolkodásunk korlátoltságából származik... Ha ugyanis Isten tekintélyével látjuk el azt, ami csak a mi állandóan elégtelen gondolkodásunk, akkor igazságtalanságot követünk el Istennel szemben és megakadályozzuk, hogy az emberek a dolgot a maga igazságában ismerjék meg.”¹⁹

Idézetek: 1. Karl Rahner—Karl Heinz Weger: Was sollen wir noch glauben? Herder, 1979. 180—182. o. — 2. F. Böckle (idézet az Essener Bistumsblatt 1968. 08. 10. számából). — 3. K. Breuning; Lernziel: verantwortete Sexualität, Concilium, 1974. 12. 743—744. o. — 4. J. Ratzinger: Zur Theologie der Ehe. Tübinger Theol. Quartalschrift 149. (1969) 64. o. — 5. K. Kriech: Zur gegenwärtigen Krise der Sexualmoral, Concilium, 1974. 12. 714—719. o. — 6. F. Böckle: Kirche und Sexualität, Concilium, 1974. 12. 764. o. — 7. J. Gründel: Naturgeschichtliche Voraussetzungen sittlichen Handelns, Concilium, 1976. 12. 621. o. — 8. F. Leist (idézet a Münchner Merkur 1968. 07. 31-i számából). — 9. A. Müller: Die Frucht des Konzils. Diakonia, 1968. 1. 20. o.

Mivel az ember önmagában nem áll meg, halál utáni élete csak úgy lehetséges, hogy a Másban él tovább. A „Más”-ból kiindulva... csak a szeretett lényt saját-magába, sajátjába befogadó szeretet teheti a létet „Más”-ban lehetségessé. Úgy tűnik, hogy ez a két, egymást kiegészítő gondolat az Úr feltámadására vonatkozó, két újszövetségi kifejezésben tükröződik: „Jézus feltámadott!” — és: „Isten (az Atya) feltámasztotta Jézust”. Mindkét formula megegyezik abban a tényben, hogy Jézus totális emberszeretete, mely Őt a keresztre juttatja, az Atya felé való totális felemelkedésben éri el tökéletességét és ezáltal lesz a szeretet erősebb, mint a halál.

Joseph Ratzinger

KÖRKÉP

Maria Bührer

AZ EGYHÁZBAN FELLELHETŐ SZORONGÁS

Legyünk nyitottak az emberek szorongásai iránt!

„A hagyományokkal való szakítás sohasem történhet mélyreható szorongás nélkül!” — Ha kitérült szívvel és éber érzéssel találkozunk a mai ember egzisztenciális nyomorával, megértjük, mennyire igaza van Mitscherlichnek: A mai ember a társadalmi változások gyors forgatagában nem talál magára. Az egyháznak nem szabad és nem lehet elzárkóznia a szorongások és bajok, a segítségért kiáltó kérdések elöl, mert különben elárulná saját küldetését! — Az egyháznak az a feladata, hogy hirdesse és tanúsítsa Jézus felszabadító üzenetét: és éppen a létszorongásoktól egyre inkább meggyötört embereknek tegyen tanúságot, azoknak, akik a társadalom (és az egyház) peremén élnek, — akik életük értelmében kételkednek, — akik könnyen kétségbe esnek, mivel sehol sincs otthonuk, és hiányzik életükből az, hogy tartozzanak valahová, hogy valaki embertársi módon, feljűk fordulva elfogadja őket. Az egyháznak, — mint az üdvösség szentségének — Jézus életéből és cselekvéséből kiindultán kell elősegítenie és szolgálnia az ember kiszabadulását a szorongásokból és kényszerhelyzetekből.

Az azonossági válság — és a szorongás

Most azonban maga az egyház is súlyos azonossági (identitás) válságban szenved. Még pedig nem azért, mivel az évszázados elzárkózás és vonakodás után végre feltárult a világ felé, hanem inkább azért került, mert ez a feltárlás nagyon későn következett be, még pedig egy olyan történeti időpontban, amikor a társadalom szociális és politikai változása — és ezen változások mélyén rejlő vagy ezekből a változásokból kibontakozó öntudat-változások — már rég folyamatban voltak. Észrevették, hogy nagy lemaradás van az egyház és a társadalom fejlődése között; — ez a lemaradás növeli az egyház azonossági válságát és erős szorongásokat vált ki belőle.

Az egyház most kezdi megtalálni azonosságát

A 2. Vatikáni zsinat óta az egyházban ugyan sok minden megváltozott, ez a tény azonban távolról sem jelenti azt, mintha az egyház máris kiállta volna az azonossági válság próbáját, mintha rátalált volna új önértelmezésére, mintha megtalálta volna az őt megillető szerepet egy pluralista társadalomban, vagy az élethez közelálló nyelvezetet, és megszerezte volna azt a képességet, hogy kiállja és leküzdje a konfliktusokat. Ez a folyamat — és a hozzá kapcsolódó elbizonytalanodás tovább tart. Még mindig hiányzik az önmagára találásnak az előfeltétele, hogy ti. elszakadjon a korábbi — a más vonatkozási keretek közt megfelelő, de ma már alkalmatlan — életformáktól. Hiányzik az is, hogy levesse magáról ezekből a túlhaladott (társadalmi-politikai) viszonyokból származó magatartási normákat, hogy szakítson a korábbi tudatállapotnak megfelelő, de többé már felelősséggel nem vállalható (mivel értelmetlen) hithirdetési formákkal, és az ebből fakadó lelkipásztori gyakorlattal stb. Ez a szükségszerű szakítás még mindig csak ezután következik be! — Az a tény, hogy viszonylag (!) csekély ellenállásba ütközött a liturgia megújítása, — még egyáltalán nem egyértelmű bizonyíték amellett, hogy az egyház képes tanulni és akar is tanulni! Mégis agyonkoptatták ezt a bizonyítékot. A liturgikus reformokat a legfőbb egyházi tekintély rendelte el. Nagyon sok pap és egyházházhoz hű laikus hívő azt a többé-kevésbé rejtett szorongását, hogy ti. az eukarisztia megünneplésének az újjáalakítása eltérést jelent az ortodoxiától, — és hogy az egyház kitér a „rendes kerékvágásból”, — és hasonló! — csak úgy tudta leküzdeni, hogy a „Roma locuta, causa finita!” elvre hivatkoztak, — vagyis azzal biztosí-

tották be magukat, hogy elkötelezték magukat az egyház iránti engedelmesség mellett. A reform végrehajtása ugyan egy megváltozott liturgikus gyakorlathoz vezetett, de nem vezetett szükségképpen a szellemi-lelki megújuláshoz! Nagyon leegyszerűsítve úgy is mondhatnánk: Csak át kellett kapcsolni, de nem kellett a reformot szükségképpen újra átgondolni!

Szorongást keltő pluralizmus a teológiában

Még ennél is jóval szorongatóbb hatást váltott ki a hivatalviselők egy részében az „egyház népének” a pluralizmusa a teológiában (azaz: mi az, amit ma hinnünk kell?). — Szorongást keltett továbbá a világiak emancipálása: Ezek a világi hívek többé nem akarnak a mindent tudó és mindenről gondoskodó „anyaszentegyház” kiskorú, éretlen gyermekei maradni. Becsületesen úgy értelmezik magukat, mint felnőtt emberek és keresztények! Szabadságuk merészségében vállalkoznak arra, hogy személyes életükért egymásért átvesszik a felelősséget az egyházban és a társadalomban. Néhány pap és püspök a szorongás miatti őszinte szorongásból nem akarja észrevenni, hogy az egyházban élő keresztények nemcsak a születés-szabályozás kérdéseiben járják a maguk útját (és ezt nem lelkiismeretlenségéből, hanem éppen lelkiismeretességéből teszik!) — hanem számtalan, konkrét helyzetben bonyolult és erkölcsileg jelentős döntéseket *kell* hozniuk. Ezt a felelősséget senki sem veheti le a vállukról, és ehhez a döntéshez nem nyújthat segítséget semmiféle mégoly kifinomult egyházi parancs-tilalom-sémájú rendszer sem.

Pluralizmus a hitben

Milyen szorongást kelt az a (gyakran elfojtott) tény, hogy ma nincs többé uniformizált hit, — hanem *egy hit van a karizmák sokféleségében*; a személyes élet- és hit-történések sokféleségében, — a hit érési fokainak széles spektrumával egyetemben. A személyes hit, — amennyiben ez a hit az ember válasza az Isten érintésére, ami messzemenően függ a személyes érettségtől, az önmagunkra találástól, az identitástól. Viszont ezt a „magunkra-találást”, ezt az „azonosságot” nem individualista módon, az önelégültségben kell elérnünk, hanem embertársi segítséggel érhetjük el: mindenképp előtte azzal, hogy megtapasztaljuk azt a bizalmat és azt a szeretetet, amely úgy fogadja el a másikat, ahogyan van; és arra is segíti, hogy egyre inkább önmaga legyen!

A szorongás következményei a hivatalgyakorlásában

Az egyházban a szorongás természetesen nemcsak a hivatalviselőkben, hanem a világi hívekben is él: szorongás a változás miatt, a szabadság miatt, a jövő miatt. Am a hivatalviselők szorongása ezen felül azért is súlyosabb, mivel ez meghatározza hivataluk gyakorlati módját. A hivatalviselők — tekintélyi döntéseikkel — leállíthatják az egyházban a fejlődési folyamatot, megakadályozhatják az új azonosság kereséséhez szükséges kísérletezéseket, kifogásolhatják a keresztény embernek a szabadságra és a felelősségre való nevelését; lehetetlenné tehetik az egyház nyitottságát az új belátásokra, és így eltorlaszolhatják a jövő felé vezető utat is.

A szorongást úgy győzhetjük le, hogy bevalljuk

Az egyház jelenlegi válságát csak úgy lehet leküzdeni, ha sikerül legyőzni a szorongást. Am ennek az a feltétele, ha bevalljuk, hogy szorongunk, — és nem az, hogy úgy teszünk, mintha egyáltalán nem szoronganánk! Szorongást érezni emberi dolog. Sem az egyes kereszténynek, sem az egyháznak nem kell szégyellnie, ha szorongás fogja el. Hiszen sem az egyes keresztény ember, sem az egyház nem jutott még el a teljes érettségre, hanem inkább fejlődésben vannak, — éppen ezért ki vannak téve annak, hogy válságba kerüljenek. Bűnös emberek, akik rászorulnak a felszabadításra, a megváltásra.

Talán segítségünkre lehet egy utalás a saját szorongásunk bevallására: A szorongás ugyanis kettős értelmű jelenség. Lehet *félelmetes*, de *gyümölcsözővé* is válhat. Az első lehetőségnek nincs szüksége magyarázatra. A szorongásnak — és a szorongás elhatalmasodásának a félelmetes volta (amelyet az elfojtási mechanizmusok nem csökkentenek, hanem inkább még megerősítenek) szélében-hosszában közismert. Valóban, nagyon is jól ismerjük, tudjuk, hogy a szorongás képes az embert megzavarni, — sőt, tönkre is tenni, — akár úgy, hogy lebéniája az összes ösztönző erőt, akár úgy, hogy ellenőrizhetetlen agresszióba csap át. Am éppen ezért látnunk kell és meg kell értenünk a másik szempontot is: a szorongásnak „jelzőszerepe” (Signalfunktion) is van.

A szorongás nemcsak megbénít, hanem ösztönzést ad a kibontakozáshoz!

A szorongás a változás szükségességét jelzi, — mind az egyének életében, mind pedig az intézmény életében. Ha tudatosult a szorongás, felrázza, öntudatra ébreszti az embert, arra készíti, hogy reflektáljon aktuális helyzetére, döntésre serkenti, és arra, hogy tegyen valamit élethelyzete megváltoztatására. Így áll a szorongás az egzisztencia kibontakozásának a szolgálatába, hiszen egzisztenciánk kifejlődése sohasem történik „meghalás” nélkül, hanem mindig a „Halj meg és légy!” (Stirb und werde!) törvénye szerint történik. A szorongást csak a szabadság merészségével győzhetjük le, azzal, hogy ráhagyatkozunk a feltörő újra, arra, ami eddig annyira idegenül, bizalmatlanul, ijesztően, tehát szorongatóan hatott ránk. A szorongást csak az egyre növekvő bizalommal küzdhetjük le! Ami az egyházban jelentkező szorongás legyőzését illeti, konkrétan ezt jelenti:

- Teremtjük meg a bizalom légkörét, azt a klímát, amelyben embermivoltunk kivirulhat.
  - Építjük le az előítéleteket!
  - Szálljunk szembe a meglévő konfliktusokkal!
  - A konfliktusokat próbáljuk egymás kölcsönös megbecsülésében „kihordani”!
  - Legyünk bátrak az új belátásokra és megtapasztalásokra!
  - Végül és nem utolsó sorban: Legyünk bizalommal az egyházban jelenlevő Úr és Szentelke iránt, aki mindenütt tevékenykedik, ahol az egyház — minden biztosítékát kockáztatva — feltárul a ma feladatai és az elérkező jövője felé.
- (Diakonia, 1978/3. 145—148. — fordította Kiss László)

KALKUTTAI TERÉZ ANYA MUNKÁJÁNAK „FÉMJELZÉSE”

Kalkuttai Teréz anya (családi nevén *Agnes Gonxa Bejaxhiu*) és az általa 30 évvel ezelőtt alapított szerzetes intézmény (a Szeretet Misszionáriusai, *Missionaries of Charity*) vállalkozása s e karitatív vállalkozás eredményei bámulatba ejtik az egész világot. Mintegy 160 közponban 1800 nővér dolgozik Indiában s több ázsiai városban is, meg a többi kontinensen is az emberiség elesettjei — leprások, hajléktalanok, írástudatlanok, koldus-szegények s kidobott csecsemők és árvák — körében. Hogy a „szerelem hirdetői”-vel valami új, nem várt akció jelent meg a társaság anyavárosában, Kalkuttában s szerte a világon, arról bárki meggyőződhet, aki akár az alapítóval, akár nővértársaival találkozik, vagy elmélyed a róluk szép számban megjelent beszámolóikban. Életmódjukban szinte szó szerint követik a szegények legszegényebbjeinek viseletét (olcsó, kék szegélyű szariban járnak, lábukon a maguk javította sandál), étkezésük a lehető legegyszerűbb, házaik berendezése szegényes. Vállalják a fekélyes leprások s más — esetleg járványos — betegségekben szenvedők mosdatását, felszedik az utcán haldoklókat, hosszú ápolással talpra állítják, akik még lehet, akik pedig nem lehet, kibékítik Istennel s emberhez méltó halálra készítik elő. Ez nem humanitárius segítség, nem „széplelkek” szalonmunkája; az egészséges érzékek nyilván lázadoznak az orrfacsaró büztől, a pusztuló testek látványától, a „rothadás utálatosságától”.

Miért vállalják mégis mindezt ezek a nővérek (s a nyomukban járó testvérek)? És hozzá miért oly vidáman, sugaras derűvel a homlokukon, melengető jóssággal a szemükben, anyai- anyai mozdulatokkal el-elfáradó karjukban? Amikor az egyik amerikai újságíró tanúja volt Teréz anya szokásos munkájának — éppen egy oszlo sebű beteget gondozott —, elfordította fejét s csak annyit sziszegett: „Egymillió dollárért sem csinálnám”. Az anya elmosolyodott s így szólt: „En sem”. Akkor miért?

A Szeretet Misszionáriusai rendi szelleméről és működéséről eddig a legjobb munkát *Edward Le Joly S. J.* írta. Amikor fölvetette munkájának tervét Teréz anya előtt, ezt az eligazítást hallotta tőle: „Igen, páter, írjon csak rólunk. Ön jól ismer minket, mert kezdetől melettünk volt. Egy a gondolkodásunk. Használja föl természetesen szabályzatunkat is. Meg kell azonban mondania az embereknek, mi indít minket erre. Világosítsa fel őket — s ekkor az anya hirtelen beszédes lett, meggyőző és szenvedélyes —, hogy mi nem a munka végett vagyunk a dolgunkban, hanem *Jézus Krisztusért*. Mi elsősorban vallásos társulat vagyunk, nem pedig társadalmi dolgozók, tanítók, betegápolók vagy orvosok. Mi — apácák vagyunk. Amikor a szegényeket szolgáljuk, Őt ápoljuk, neki adunk enni, Őt ruházzuk, Őt látogatjuk és vigasztaljuk... Minden tettünket, imádságunkat, munkánkat és szenvedésünket *Jézusért* vállaljuk. Életmódunknak nincs más értelme és indoklása. Ez olyasmí, amit sok ember nem tud megérteni. Jézust szolgálom a nap 24 órájában.” — Annyira így van ez, hogy ha vendég érkezik az anyaházba, először a kápolnába, az oltár elé vezet, a „ház Urához”,

hogy már eleve meglegyen az igazi tájékozódási pont. Majd így folytatta Teréz anyja: „Őnélküle nem tudnánk ezt csinálni egy életen át, legfőljebb egy-két évig. Nem várhatunk más jutalmat, mint azt, hogy szenvedhetünk Ővele, aki minket annyira szeretett. Életünk Jézus nélkül jelentéktelen és érthetetlen volna.”

Nem más erő működik tehát Teréz anyában és a nővérekben, mint a szeretet ereje. Az az erő, mely — a természet síkján maradván — az anyát beteg gyermeke fölé görnyesztí, az apát munkapadja fölé roskasztja, a bajtársal fölvetési megsebesült barátját a sűrű golyózápóban. Természetfölötti síkon pedig — a krisztusi megváltás áramkörében — ez az erő, a mindent legyőző szereteté, képes koronként egyedeket, csoportokat és rendeket elindítani embertársaik, „felebarátaik” felé az Evangélium üzenetével.

Ha tehát az emberi értékrenden túllépő világban helyezzük el Teréz anyáék áldott munkálkodását, úgy is tekinthetjük, mint az isteni Szeretetnek művét. Hányszor, hányféle alakban fogalmazta meg Teréz anyka ezt a gondolatot! Például 1961 júliusának első péntekén: „Szenvedésünk nélkül a mi munkálkodásunk nagyon jó, gazdag segítség, azaz társadalmi mű lenne, de nem lenne Jézus Krisztus műve...” Hogy pedig a nővértársakat el ne kapja a büszkeség munkájuk eredményessége miatt, óva inti őket: ne tulajdonítsák maguknak, ami nem az övék, hanem a Mindenhatóé. „Ne engedjétek, hogy munkátokhoz büszkeség vagy hiúság tapadjon! A *mű Isten műve*, a szegények Isten szegényei. Helyezkedjétek egészen Jézus hatása alá, úgyhogy a saját gondolatait gondolhassa elmétekben, a saját munkáját végezhesse kezeikkel, mert akaratosok mindenhatóvá válik Ővele, aki megerősít benneteket.” Ha az öt világrészre terjedő s az apostoli munka számára még meghódítandó tájakon épülő mű Istené, mi marad az embernek? Ugyancsak Le Joly atya számol be az anyja alázatáról: kezében ceruzacsok, megforgatja ujjai között: „Látja, páter, ez vagyok én a Gondviselés kezében”.

De ha egyszer a Mű nem az emberé, hanem az isteni Gondviselésé, s benne a segítségre szoruló ember az Isten képét hordozza, akkor helyet cserélnék szokásos emberi síkjaink. Ezek a síkok így szoktak megjelenni: alul van a szegény, a tekintélytelen, az elesett; középpont a jóakaró és segíteni kész humanista; felül a jótett nyomában járó önelégedés vagy a hála elvárása. Ki merné állítani, hogy ez elhibázott, embertelen, netán bűnös sorrend? Jótett helyébe jót várj — iratlan törvénye ez a segélyezésnek, az anyagi vagy szellemi támogatásnak. Látszólag így is van rendjén, hiszen a magaméból adok, szűkre szabott időmből, talán összekuporgatott, öreg napjaimra félretett filléreimből, ritkán fogyasztott csemegémből. S még hála se? Vagy talán én legyek megtisztelve, hogy egyáltalán adhatok? Akármilyen paradox helyzet, így áll a dolog. Már mint azon a bizonyos „másféle”, ha tetszik, fordított síkon. Ha nincs betegség, hogyan lehetne Krisztust szolgálni a betegben? Ha nincs elesett, hogyan lehetne Krisztusnak karunkat nyújtani? Ha viszont rászorult a magányos, szenvedő, szegény a segítségre, nem biztos, hogy elfogadja, amennyiben akarata még szabad. A segítséget, a jó szívvvel nyújtott segítséget is visszautasító szenvedőkért nem kell a szomszédba menni. Az emberi önérték és a szégyenlősség különös eseteket produkál. Ha tehát a segítségre szoruló megragadja a feléje nyújtott kezét, akkor belátja, hogy egymaga már tehetetlen, s nem tud kimozdulni a bajából. „Megadja magát”, „engedi”, hogy az irtalmas szamaritánus fölemelje és seibeit bekötözze. Ezt tudja még magából adni, talán vonakodva, talán ebbe ölte maradék erejét. Kiszolgáltatja magát a jószágnak, hagyja, hogy szeressék. Rábízta magát erőtlenségében az erősre. Megtiszteli azt, aki megkönyörül rajta, kétszeresen azt, aki benne is meglátja emberi méltóságát, háromszorosan azt, aki őt épp a nyomorúságában gyöngéd szeretettel veszi körül.

Igy érthető az, amiről Teréz anyja nemegyszer nyilatkozott: „A szegények megadják nekünk azt a megbecsülést, hogy szolgálhatunk nekik”. Ezért fogalmazta meg annak az imádságnak első mondatát, amelyet a nővérek is, a föld minden táján dolgozó munkatársak is (kb. 120 ezren vannak) naponként elmondanak, ekképpen: „Urunk, tégy *méltóvá minket*, hogy az egész világon szolgálhassuk azokat az embereket, akik szegénységben élnek és halnak meg.”

Ha az ember tiszteli, becsüli, sőt szereti azt, akiért dolgozik, s aki őt a pusztá látványával segítségre ösztönzi, akkor fakad ajkán ilyen terézi gondolat: „Ha látnom kell, mennyire elhanyagolják és nem ismerik a szegényeket itt körülöttünk, akkor egészen érthetővé válik az övéi által el nem fogadott Krisztus. Aki ma a szegényeket semmibe veszi, az Őt veszi semmibe s utasítja vissza.”

Külön dolgozatba illenék a másik paradoxon elemzése. A Szeretet misszionáriusai nem afféle „orralógató szentek”, nem áldozatot keservesen vállaló cselédek, hanem kiegyensúlyozott, derűs, boldog emberek. Lemondtak mindenről, amiről csak lehetett: család (zömmel a középosztályból származnak), karrier (akadnak köztük egyetemi oklevéllel rendelkezők is), vagyon (a rendbe semmi „hozományt” nem visznek magukkal, a rendnek nincs vagyona), egyéni kedvtelések (a zongorista otthon hagyja kedvelt hangszerét) —, százannyit kapnak érte (Mt 19,29). Békét a szívben, mosolyt az arcon, boldogságot a lélek-

ben. Bensőséges közösséget. Egészséges, általában iskolázott, esetleg diplomás, talán nemes ambícióktól fűtött emberek, nem „selejteket” a társadalom nyakán: mégis vallhatják a nemzetek Apostolával: „Érte mindent elvettem, sőt szemétnék tekintettem, csak hogy Krisztust elnyerhessem és hozzá tartozzam” (Fil 3,8). Mintha Krisztus bírásán kívül minden egyebet olyan fölöslegesnek éreznének, amitől meg kell szabadulniuk azért az egy lényegesért.

Teréz anya az utolsó beszélgetésben, amit 1976-ban Le Joly atyával folytatott, ismételten visszatért életük értelmére s a belőle fakadó örömré: „Dolgoznunk kell az emberek lelkéért és szívéért. Ez a lényeg, ezen áll vagy bukik minden. Oly boldognak érzem magam, ha jól tehetek az emberi lelkekért.” A lélekhez a testen át férköznek, — azonban nem „térítő” szándékkal; ahogy szegénységükön át a Szellem örök kincseihez.

Jézus példájára szánják a fáradt, éhező népet (Mt 15,32). A csodás kenyérszaporítás ötezer embert lakatott jól, Teréz anyáék 1978 végén 119 élelmészeti központban közel 180 ezer személynek osztottak ingyen ételmezt, ezen kívül mintegy 11 ezer rosszul táplált gyereken segítettek. Bár tudatában vannak annak, hogy akciójuk csak kis mértékben enyhíti a világ sok milliónyi éhezójének baját, — de ez nem teszi őket búskomorrá. Úgy dolgoznak lepratelepeiken és mozgó klinikáikon, mintha nem ötvenezer leprást kezelnének, hanem — milliónyit. Úgy tanítanak, mintha nem tizenhatezer gyereket oktatnának a nyomortelepi iskolákban, hanem mind a kétszázmillió írastudatlant Indiában.

Miben találnak támaszt kedélyüknek, lelkesedésüknek emberi vonatkozásban, — ha eltekintünk a vázolt lelkeségi motivációtól? Nem a kollektív társadalmi tervek végrehajtásában, nem az „emberség”-nek, mint ilyennek „megváltásában”, hanem az egyénre szabott, az egyénnek szóló szeretetszolgálatban. Az anyén tud őszintén megnyilatkozni, ha feléje hajolnak, az egyén tud lélekben azonosulni az őt megértőhöz, az egyén képes a benne csírájában rejlő jóságot kilomboztatni, ha egy másik ember napja reá tündöklök.

Teréz anya summásan így felelt *Malcolm Muggeridge*-nek, amikor ezt kérdezte tőle: nem veszíti-e el az ember a kedvét, ha belegondol, mily kevés az, amit tehet: „Mi magunk is érezzük, hogy amit teszünk, az csak egy csepp az óceánban. De ha ez a csepp nem volna benne az óceánban, akkor — úgy gondolom — az óceán kisebb lenne ezzel a hiányzó cseppel. Például, ha nem lennének iskoláink a nyomornegyedben, ahol megtanítjuk a gyerekeket, hogy szeressék az iskolát, legyenek tiszták, és így tovább —, akkor az a több ezer gyermek az utcán maradna. Így hát választanunk kell aközött, hogy vagy gondunkba vesszük őket és megadjuk nekik azt a keveset, vagy az utcán hagyjuk őket. Ugyanígy vagyunk a haladók ottthonával és a gyermekotthonunkkal.”

Ez az angol interjúkészítő (televíziós filmet is készített Teréz anyáék működéséről) is századunk gyermeke, tanúja a nagy kollektív megmozdulásoknak, — arra volt tehát kíváncsi, mi az emberi indító oka a személytől személyig tartó irgalmasságnak. Szerinte — maguk az egyházak „kudarcot vallottak azon a téren, hogy beoltsák az emberekbe ezt a személytől személyig terjedő sajátos érzést”. Az anya azt a választ adta a jogosnak tűnő kifogásokra, amit már oly sokszor megfogalmazott riporterek, újságírók és látogatók előtt, s amit leveleiben és a nővéreknek szóló buzdításáiban is kitartóan ismételt: „Azt hiszem, a mai emberek nem gondolják úgy, hogy a szegények hozzájuk hasonló emberi lények. Nincs bennük tisztelet a szegények méltósága iránt. A fejlődésnek ebben a korában mindenki siet, mindenki rohan, és az úton a földre hullanak azok az emberek, akik nem versenyképesek. Ezeket akarjuk mi szeretni, szolgálni és gondozni.”

Muggeridge meghajolt Teréz anya érvei előtt. A hosszú beszélgetést saját megbecsülő szavaival zárta, mintegy „ékkövet” rakva a szeretetmű fénylő koronájába: „Egyetértünk. Számomra az egyik legcsodálatosabb az önök munkájában az, hogy kinyitják a többiek szemét: ezek a szegények csodálatos emberek, ezek a gyerekek kiváló gyerekek. Ez is, meg az a tény is, hogy az önök elvei szerint sohasem szabad elutasítani senkit. Hogy nincs kivételezés, nincs válogatás.”

A „szegények méltóságáról” vallott tétel nem külön tanítás, nem is új tanítás az egyház életében. Alapja visszanyúlik az ember teremtéséről szóló bibliai elbeszélésig (Ter 1,26): az „ember” (Adám) Isten képe és hasonlatossága, s ez megvan szegényben és gazdagban egyaránt. Csakhogy a szegényekét — könnyű feledni. Ha mégis van újszerűség Teréz anyáék emberszemléletében, ez a megfogalmazásban s a módszerben keresendő, ahogy megközelítik az emberi közösséget. Nem „tömegben” gondolkodnak, hanem az egyénben, akiből a közösség összetevődik. Nem elhatárolás ez a társadalom vagy mozgásaitól, hanem bekapcsolódás a számunkra elfogadható és elérhető hullámaiba. — Ilyen értelemben kell felfognunk Teréz anya szavait: „Nem értek egyet azzal, hogy nagy stílusban csináljuk a dolgokat. Nekünk az egyén számít. Ahhoz, hogy szeretni tudjunk egy személyt,

közele kapcsolatba kell kerülnünk vele. Ha addig várunk, míg nagy számban lesznek, akkor belevesszünk a számokba. És sohasem leszünk képesek megmutatni a személyiség iránti szeretetet és tiszteletet. Én a személytől személyig terjedő kapcsolatban hiszek; az én számomra minden egyes személy Krisztus, és minthogy csak egyetlen Jézus van, ez a személy az egyetlen személy nekem a világon abban a pillanatban."

Amikor 1979 őszén Teréz anya elnyerte a Nobel-békedíjat, a *Veja* c. brazil magazin terjedelmes interjút készített vele. Arra a kérdésre, hogy az olyan „nyomorúságos országban”, mint India, nem jelent-e az alamizna csupán elméleti megsegítést, gyakorlati haszon nélkül, az anya ezt válaszolta: „Nem gondolnám! Vannak a világon olyanok, akik az igazságosságért és az emberi jogokért harcolnak és a fennálló struktúrák megváltozására törek-szenek. Mi nem vagyunk érzéketlenek az ilyen törekvésekkel szemben. De nekünk minden-napos kontaktusunk van azokkal az emberekkel, akiknek gyakran nincs egy betevő falatjuk. A mi küldetésünk az, hogy a problémákat személyre szólóan vegyük tekintetbe, nem pedig kollektív szemszögből. Mi mindig egy személyről gondoskodunk, nem a sokaságról. Mi keressük az embert, akivel Jézus azonosította magát, amikor így szólt: „Éheztem, beteg voltam...”. Ha sokat törődnek azzal, hogy az egész problematikát áttekintsük, való-színűleg elvesztenék a kedvünket, hogy bármit is tegyünk.” Az interjú további részében az anya kérdés nélkül védte meg álláspontját: „Nekem gyakran mondták már, hogy ne halakat osszak az embereknek, hanem horgászatot, hogy azzal horgásszanak.” (Célzás arra, hogy konkrét gazdasági és társadalmi rendszer nélkül végzi emberbaráti munkáját.) A vádra a nála szokatlan hevességgel felel: „De szent Isten! Már régóta annyi erejük sincs, hogy horgásszanak a következő napon!”

Teréz anyáék lépten-nyomon találkoznak nemcsak a hagyományos nagy és kisebb vallá-sok meg szekták híveivel, akik tehát valamilyen istenképet hordoznak magukban, — hanem a kifejezetten vallástalan, sőt hitetlen emberekkel is. Csak megtűrik őket ilyen környezetben vagy tán szeretik is? Az utóbbinak ezernyi jelét látva — nincs okunk kételkedni. A közös „platform” velük az általuk is vallott emberszeretet. A katolikus egyház „másvilági” szférá-jában élnek ugyan, de együtt tudnak dolgozni a pusztán evilági szempontok szerint élőkkel, különösen a társadalmi fejlődést szolgáló aktivistákkal. Minden léptük a szenvedő emberért történik, abban a szilárd tudatban, hogy az ember hallatlan kincse a teremtésnek. Aty iszonyú magányérzését tükröző verséből (Szeretném, ha szeretnének) az első sort akár házaik fölé írhatnák — programként: „Vagyok, mint minden ember, fenség.” A második sorral — „Észak-fok, titok, idegenség” — nem tudnának mit kezdeni. Emberszeretetük „dél-fokon” áll, nem titok s nem idegenség. Betegeik, látogatóik, munkatársaik egybehangzó véleménye: jó köztük lenni, hamisítatlan, meleg családi légkör veszi őket körül. Embernek, szánandó s megsegítendő embernek tartják a megbélyegzett páriát, gyógyító kézzel érintik az „érint-hetetleneket”.

Le Joly atya így összegezi a nővérek működésének ezirányú hatását: „Ezeket a korábban ismeretlen embereket segítik abban, hogy kifejlődjék bennük az önbecsülés; a szegények rájönnek értékükre, tisztelettel tekintenek magukra. S ez olyanok között megy előbe, akiknek fogalmuk sem volt arról, hogy Isten előtt mily sokat érnek, s Krisztus előtt mily sokat számítanak.”

Ezek az emberek a körülményeik vagy származásuk szötte háló fogságában élnek. Minél sűrűbb a háló, annál nehezebb személyiségük mélyéig hatolni s fölkelteni bennük azt az érzést, hogy csak külső és lényegtelen dolgokban különböznek a többi embertől, lénye-gében azonosak velük. Sőt éppen nyomorúságos helyzetük miatt Isten különleges gond-viselése alatt állnak, és képesek az emberi tettek közül a legfontosabbra, a szeretetre. Még a leprások is. Ezért vallja az anya — ismét a tapasztalatra utalva: „A lepra bizo-san szörnyű rossz, mégsem olyan rossz, mint nem szeretettnek, nemkívánatosnak vagy el-hagyatottnak lenni. A lepra-betegek deformálódhatnak, de olyanok, mint a szegény emberek, akik nagy szeretetre képesek.” Egy beteg asszony észrevette, hogy kislányán kiütött a lepra. Az asszony szinte megőrült a fájdalomtól, mert egyik fia már a leprakórházban feküdt. Eljött az apa meglátogatni gyermekeit. Ahogy a kislány bicegve az apához érkezett, nem vetette magát karjai közé, bár kedvességét alig bírta türtöztetni. A gyermek tudatában volt betegségének és csak tekintetével beszélt édesapjának. A teste volt beteg, a lelke egészséges, a gyöngédség nem halt ki belőle. Ezt a tekintetet figyelte meg Teréz anya, ezért ismételtette: a legkínzóbb betegség nem a lepra, hanem a valakihez tartozás hiánya. Ebből a mély hiányból a valakihez való tartozás tudatáig felhozni embertömegeket — olyan hőstett, amelyet csupán érdemrenddel vagy díjakkal jutalmazni nem elég. A hit em-bere tudja, hogy jegyzik ezt az érdemet.

Franciaországban a Szeretet Misszináriusai társaság még nem telepedett le. Viszont a francia szemlélődő rendek *P. Gorrée* jezsuita atya munkálkodása révén bekapcsolódtak — mintegy 400 szerzetesház — Teréz anyáék lelki támogatásába. Az atya 1975-ben még élt (meghalt 1977. jan. 15.), s felkereste Teréz anyát, a rend ezüstjubiléumi ünnepeivel alkalomával Kalkuttában, ahonnan aztán ezt az útravalót vitte magával: „Páter, kérem, nagyon hangsúlyozza a szegények méltóságát, meg hogy micsoda öröm, ha segíthetünk nekik. Kitüntető jog a szegényeknek szolgálni.”

Az emberi méltóság tisztelete s ennek tudatosítása a kortársakban — a „fent” és a „lent” lévőknél egyaránt — viszonttiszteletet ébreszt mindenütt, ahol a nővérek és a testvérek működnek. Kalkutta szegényei boldogok, ha Teréz anyának legalább az árnyéka esik rájuk, vagy ha kórusban kiálthatják: „Mataji! Mataji!” (Anya! Anya!). Coimbatoreben rövid működés után annyira megkedvelték a nővéreket, hogy a buszsofőrök bárhol felveszik őket. „Szemlátomást közelebb kerültek az emberekhez, mint más rendek tagjai, akik pedig szintén a felebaráti szeretet szolgálatában áldozzák fel magukat” — zárja le az ide vonatkozó epizódokat Le Joly páter.

A hála és szeretet olyképpen is megnyilatkozik, hogy egyes betegek és elhagyottak, ha felépülnek, a nővéreknél vagy a testvéreknél maradnak segíteni nekik — talán élethosszig. *Desmond Doig*, anglikán vallású hindu, a legjobb Teréz anya-könyv írója beszél egy ifjúról, akit Kalkutta központi pályaudvarán (Howrah) szedtek föl súlyos betegen. Nirmal Hriday-be, a haldoklók házába vitték, de csodálatosképpen felgyógyult, s ott maradt segíteni, bár közben elvégezte iskoláit, még az egyetemet is. Nyugat-Bengália miniszterelnöke, *dr. C. C. Roy*, nagytekintélyű orvos — kezelte Mahatma Gandhit, Nehrut, Nepal királyát — támogatta Teréz anyáék leprakórházak és hajléktalan-menedékhelyek létrehozásában; unokája bedílt a Szeretet misszionáriusai munkájába. Indhira Gandhi a kertjéből zöldségféléket küldözget az anyáéknak; így is kifejezi hálóját, nemcsak azzal, hogy szabad kezet enged a rend működésének. Mit mondjunk a számos díj és kitüntetés javasolójáról? Nyilván így fejezik ki megbecsülésüket a semmiből hatalmas szeretetművet létrehozó iránt. Jól tudják, hogy a legjobb helyre adják a díjakkal járó nem csekély összegeket.

A szegények méltóságának felismerése és hirdetése tömérdek jó gyümölcsöt hozott és hoz napjainkban. Egy teljesen eltorzult arcú öreg leprás az egyik karácsonyi ünnepen az anya közelébe férközött s ezt súgta a fülébe: „Mondd el ezt még egyszer. Oly jól tétél velem! Mindig csak azt hallom, hogy minket senki sem szeret. Csodálatos tudni, hogy Isten szeret minket. Ismételd csak!” — A haldokló asszony pedig, akit Teréz az utcáról szedett föl, ezt sutogta az egyik újságírónak: „Egész életemben úgy éltem, mint egy állat, s úgy halok meg, mint egy angyal.”

Kalkuttai Teréz úgy áll a maga apostoli igénytelenségében, hihetetlen szegénységében (még órája sincs) a világ közvéleménye előtt, mint a legkivettebbek emberi méltóságának újkori prófétanője. Ismételten felterjesztették Nobel-békedíjra, a bizottság 1979-ben 56 felterjesztett közül egyhangúlag Teréz mellett döntött. Amikor a bizottság elnöke, *John Sannes* a díjat átnyújtotta, többek között ilyen jellemzést adott: Kalkuttai Teréz „munkájának fémjelzése az egyén, annak méltósága és végtelen értéke iránt érzett tisztelet.”

Az ezüstjubiléum alkalmával Teréz anyáék — az Alapító és 12 nővér — 10 napon keresztül más és más hitvallás templomában vettek részt hálaadó istentiszteleten: hinduknál, buddhistáknál, muzulmánoknál, pársziknál, zsidóknál, ortodox, örmény, metodista keresztényeknél. Hallatlan esemény volt az Indiában: először hívtak meg keresztényeket keleti vallások templomaiba! A buddhista szentélyben az istentisztelet végén két villanygyertyát ajánlódokoztak Teréz anyának, amelyek — mondták — mindig égni fognak. Az egyik a nővérek kápolnájának öröklámpájába került. A párszi tiszteletes beszédében hangsúlyozta: „Anyám, üdvözljük ma itt. Köszöntjük, mert nem nyereségért, nem is személyes felmagasztalásért dolgozik, hanem szeretetből; ez az a nyelv, amelyet mindnyájan értünk...” — A főbbi pedig bevezette a szentek szentjébe, s arra kérte, imádkozza el Mária énekét, a Magnificatot. Teréz is „alázatos szolgáló”, a legszegényebbeké, kit boldognak hirdet ez a századvég.

Hajdók János

ISTEN A NŐK ISTENE IS

„Legyen a nőnek bátorsága saját lényé kibontakoztatásához!” Feminista mozgalmak, emancipációs törekvések szószólói sem tudnák Paul Tillich, protestáns teológus szavainál talán talán megfogalmazni a nő igazi felszabadulásának mikéntjét. Hadd folytassam gondolatát: Legyen a nőnek bátorsága tisztázni helyzetét a teremtett világban, felismerni küldetéses létét. Legyen bátorsága kiirtani önmagából a férfijogú kultúra beidegződéseit, ugyanakkor beismerni saját határait. Legyen bátorsága nőiségét elfogadni Istentől.

Nehéz elmondani a nőiség lényegét. Talán eltáncolni lehetne, talán simogatni kellene. A szem tükrözése, a szív dobbanása, a hang melódija kifejezőbb lenne. Nem a racionalitást tagadom, de a nőiség lényegi jellemzői fogalmakkal nehezen ragadhatók meg. A Biblia is legtöbbször képekben, hasonlatokban beszél az anyaságról, az asszonyiságról. Már csak a teremtési rend felidézése végett is érdemes példákat említeni. Elkeseredett népét az ÚR így csitíttatja: „Megfeledekzik-e csecsemőjéről az anya, nem könyörül-e méhe gyermekén? Ha mások megfeledekzenék is, én nem feledkezem meg rólad” (Ézs 49,15). Másutt meg ezt olvassuk: „Ahogyan az anya vigasztalja fiát, úgy vigasztallak én titeket!” (Ézs 66,13). A gondoskodás, könyörület, a könnyek letörlése nem feltétlenül női gesztus. Isten azonban itt arról a vigasztalásról szól, amely az anyaságból következik. Arról a vigasztalásról, amely túlván az érveken, meggyőződéseken, feltételeken, sőt azok nélkül és azok ellenére történik. Az élet Istene az élet folytonosságának feladatát és lehetőségét adta a nőnek. Az asszonyt is a maga képére és hasonlatosságára teremtette. Az asszonyban is van valami „isteni”. Az anyaság minden mozzanata az. A keresztútját járó Jézus, amikor tanítványainak visszajöveteléről beszél, a várakozás időszakát a gyermekszülés csodálatosan megrendítő képében ábrázolja. „Amikor az asszony szül, fájdalma van, mert eljött az ő órája, de amikor megszülte gyermekét, nem emlékszik többé a gyötöremre a miatt az öröm miatt, hogy ember született a világra” (Jn 16,21). A végletek — a szerelem és szülés, a vajúdás és a testből kiszabadult új élet első hangja, a felsírás, a görcs gyötörelme és a megkönnyebbülés utáni hangos szívdobbanások — ez az anyaság első élménye. Ezt nem lehet materiálisan értelmezni, itt történik valami, ennek nem értelme, hanem jelentése van. A kegyelem az, hogy nem emlékszik többé a gyötöremre. A reménység is ez, ha jelenünkre gondolunk; mind az egyház, mind a nő igazi felszabadulásának jelenére. Jézus hasonlatát, mi, női tanítványok érthetjük a legmélyebben. Az ígéretet is, amely minden embernek szól: ... és örömtöket senki nem veheti el tőletek ... (Jn 16,22b).

Jézus példázataiban gyakran emleget olyan tulajdonságokat, foglatosságokat, amelyek főleg kora nőire voltak jellemzők. — A kovász keverése (Mt 13,33), a házsöpörgető, drachmakerosó asszony (Lk 15,8) stb. — Végzetes ballépés lenne azonban ezen mozaikokból az ideális nő képét összeállítani, vagy valamiféle (ál)jézusi koncepciót a nőkérdésről rekonstruálni. Sajnálatos módon ma már se szeri, se száma azoknak a tanulmányoknak, elmélkedéseknek, amelyek a konvencionálisan nőinek tartott karakterjegyeket hasonlítgatja a Biblia kifejezéseivel, gyakran a szavak nyelvtani nemeivel manipulálva. Sőt, ismeretes, hogy néhány éve újból kiadták a múlt század utolsó éveiben amerikai teológusnők The Woman's Bible címmel összeállított bibliát, amelyben az általuk androcentrikusnak tartott textusokat átírták. Azt hiszem, a Biblia szentírás-jellegét nem csorbítja, ha tudomásul vesszük, hogy történeti időben keletkezett, adott társadalmi-gazdasági situációk ismerhetők fel benne. Viszont ugyanez vonatkozik a bibliamagyarázatokra is. Vagyis az exegézisnek adott kor tudományos szintjének felelnek meg, a teológiai eszmeűtötések adott kultúrák jegyeit viselik magukon. Ezért jogos az a kérdés, hogy alapvetően férfijogú Európánkban a nők másfajta teológiát művel(het)-nek-e, mint a férfiak. Eva Renate Schmidt, protestáns német teológusnő egy tanulmányában így veti fel a kérdést: „Nekem az a gyanúm — be kellene bizonyítani —, hogy a nők a teológiának más módját fejlesztették ki, ha a férfiközponti gondolkodás bibliai exegézisre, bibliai teológiára, és egyházi struktúrára való hatásait tudatosítják, és saját felcserélhetetlen női tapasztalataikat megkísérelnék az exegézisbe és teológiába bevinni.” E gondolat szellemében szeretnék elgondolkodni három textuson.

Legelőször azokról a Genézisben leírt szavakról, mely szerint az asszonynak ezt mondta az ÚR: „Igen megnövelem terhedet fájdalmát, fájdalommal szülsz gyermeket, mégis vágyakozol férjed után, ő pedig uralkodni fog rajtad” (Gen 3,16). A súlyos büntetés ma is érvényes tapasztalat. A fájdalom, a mégis-vágy, az alárendeltség ténykérdés. A probléma ott kezdődik, hogy az ÚR e kemény kijelentésében évszázadok társadalmi találtak megfelelő ideológiát patriarkális jog- és intézményrendszerük kiépítésére, a teremtett világ hierarchikus felosztására. Holott az Isten büntetése nem más, mint egy felháborodott bírónő. A Teremtő nem engedi meg az embernek, hogy felülbírálja elgondolásait. Nem ment-

ség a kigyó csábítása sem. Az Isten válasza átok, olyan átok, amely eredeti szándéka ellenére fájdalommal változtatja az élet továbbadásának ajándékát, gyötrődéssé a férfi utáni vágyat és erőviszonyait a partnerságot. Az ítélet mégsem a természetes rendet képviseli. Ez az állapot a bűn következménye. Ez nem azt jelenti, hogy így van jól, hogy ez lenne a természetes, hanem azt, hogy ez a bűnös valóság. Annak latolgatása viszont, hogy emberi mértékkel igazságos-e a büntetés, teljesen felesleges, abból sem etikai, sem teológiai konzekvencia nem származik.

Annál izgalmasabb azonban az a kérdés, hogyan viszonyuljunk az „uralkodni fog rajtad” kijelentéshez. Nem tetézzük-e bűneinket, amikor a női emancipációért szállunk síkra? Azt hiszem, a legolcsóbb válasz az lenne, ha részben igaz is, hogy hisz Jézus bűnbocsánatot szerzett a kereszten, így Isten visszavonta átkát. — Életünket a bűnbocsánat mellett is el kell tudni hordozni. Az „uralkodni fog rajtad” nem jogosítja fel a férfit a leigázásra, még ha százszor is úgy van. A büntetés alóli kibújást viszont épp az jelentené, ha a nő akarna uralkodni a férfin. Az egyenjogúság vagy felszabadulás helyes útja nem a hatalmi viszonyok átértékelése, hanem a nőiség teljes megélése. Ugyanez vonatkozik a fájdalom nélküli szülésre való orvosi törekvések, vagy a nemi vágy kielégítésének, szublimálásának pszichoszexuális megoldásaival kapcsolatban. Vagyis a kegyelem ugyanúgy az ítélőbíró jogköre, mint a büntetés kiszabása. Jézus keresztje óta élhetünk abban a hitben, hogy mindezek ellenére az ÚR elállhat saját ítéletétől, ha neki úgy tetszik.

Van-e nagyobb kegyelem a bűnbocsánatnál? Lukács evangéliumának egyik legszebb története beszél róla. Jézus ezúttal Simon farizeus házában vendégeskedik, ahol mindenki megrökönyödésére cselekedetével egy bűnös asszony hívja fel magára a figyelmet (Lk 7,36—50). „Megállt mögötte a lábánál sírva, és könnyeivel kezdte öntözni a lábát és hajával törölte meg; csókolgatta a lábát és megkenete kenettel.” — Nincs ebben semmi rendkívüli, hisz az asszony a vendégnek egyébként is kijáró tisztelet jegyével halmozza el Jézust. Megteszi azt, amit a vendéglátó talán nem szándékosan, de elmulasztott. A megütközést éppen az kelti, hogy Jézus nem húzódik el a bűnös asszonytól. Hogy mi volt a bűne, arról nem szól az elbeszélés, csak arról, hogy az asszony bűne köztudott volt, márcsak ezért sem hagyhatta Jézus szó nélkül. Talán valamilyen törvénykezést szegett meg, vagy eleve bűnösnek tartott foglalkozást űzött. Mindenesetre tisztában volt szégyenével, megvetettségével. Csak az igazán mély megbánás adhatott neki bátorságot, hogy mindenki szeme láttára Jézushoz vonuljon. A Mester megbocsátó hatalma egyáltalán nem volt nyilvánvaló, legfeljebb annyi, hogy ő a bűnösök és vámszedők barátja (Lk 7,34). Ez a nő az utolsó utáni remény szálába, a hitébe kapaszkodott. Asszonyi odaadással, a „magamon kívül nincs már semmim” odaszánásával közeledik Jézushoz. Sírása a lábmosás, haja a törölköző, csókja, simogatása az ajándék. Jézus nemcsak elfogadja tiszteletét, szeretetét, nemcsak a megbotránkoztatást vállalja, de példaképnek állítja az asszonyt a többiek elé. A törvényt tisztelő és betartó, tanult és tájékozott farizeust szembeesíti a megvetettel, aki ráadásul asszony is. Ez több, mint megszégyenítő. A bűn és az Istennek való tartozás, az adósság összefüggése a művelt férfi gondolatvilágában nem lehetett ismeretlen. A két adós példázatára a farizeus azért vágja rá azonnal a helyes választ: Nyilván, akinek többet engednek el, az jobban szereti azt, akinek tartozott. Nem is sejtí talán, hogy ezzel maga felett mondott ítéletet. Az asszony példája a hité, a szereteté, a reményé. E három a Jézus követésének alapja. Az adósságot, a bűnéét, nem lehet leróni, kifizetni, csak hinni a békeség kegyelmében, és az megőriz. Az asszonynak ez a tette a növe teremtettség elfogadását és megélését is példázza. Jézus a nőként megélt hitet fogadja el bűnbocsánata talajának.

S vajon mit érthetünk jól sajátos lelkeségünkkel Mária és Márta esetéből (Lk 10,38—42). A sokszor idézett történet hagyományos magyarázataiban kétféle következtetésre jutottak a teológusok. Az egyik szerint a nő mindkét magatartást — a vita contemplatívát és a vita aktívát, a szemlélődő és a cselekvő típust — egyaránt kell, hogy megvalósítsa, — csak tudnia kell, hogy mikor melyik a helyes. A másik értelmezés az elbeszélés szimbolikus erejét hangsúlyozza, amelyben a szolgálót és prédikációt egymásmellettségében ez utóbbit részesíti előnyben. A szájszavú történet a körülményekről csak annyit árul el, hogy Jézus tanítványaival út közben Mártaék házában pihen meg. Márta a felszolgálással foglalatatoskodik, Mária pedig Jézus lábaihoz telepszik és hallgatja. Nem tudják, miről beszélhetett Jézus. Mindössze egy rövid párbeszéd tanúi vagyunk. Márta szavaiból kiérezhető, hogy legszívesebben ő is benn maradna, de hát valakinek ételről-italról is gondoskodnia kell. Illetve úgy véli, Mária is segíthetne. Nem érzi igazságosnak helyzetét. — Igazi emancipációs probléma! — Bizalmas kapcsolata Jézussal még a szemrehányásra is feljogosítja, azt remélve, hogy igazsága evidens. Ha nem akarunk olyan romantikusan fogalmazni, Jézus körülbelül ezt válaszolta: Márta, ne törd magad annyira, tüsténkedésednek a fele is elég lenne. Mária nálad is jobban tudja, hogy most más a lényeges, ahogy ő döntött, az a helyes. Ne akard elvonni őt! — Jézus a nők gondolkodásába új szempontot akar bevinni. Nagyon általáno-

san azt mondhatjuk, hogy a nő társadalmi szerepe automatikus kötelességtudatra nevelte. Az alapvető ingerválasz reakciók kitörölhetetlenek magatartásából. Ha vendég állít be váratlanul, azonnal azon töri a fejét, mit tehetne eléje. S önbecsüléséhez ez is hozzátartozik, hogy mindezt szépen is akarja csinálni. A két nővér közül nem azért emancipáltabb, felszabadultabb Mária, mert a szokványos női munkát mellőzi és a „férfiasabbat” választja, hanem azért, mert a szituációnak megfelelően választott. Jézus nem azt mondta Mártának, hogy tedd le azt a tányért és inkább rám figyelj, hanem azt, hogy ne sűröggj-forogj annyit, most van más, ami fontosabb. Sőt, most az a fontos, hogy engem hallgass. Jézus itt épp a „női evidenciák”, korlátok ellen akar fellépni. Vagyis ne a feminista mozgalmak ideológiáját keressük a történetben, hanem gondoljunk bele: nem minden élethelyzetben a kézenfekvő megoldás a helyes. Jézus felszabadít nőiségünk korlátai alól is, hogy őt kövessük.

Hogy Isten a nők Istene is, nem szorul külön magyarázatra. Lehet történeti-teológiai tanulmányokat végezni a nők helyzetének bibliai értékeléséről, lehet képet alkotni a Biblia asszonyainak alakjairól és lehet a nő mai szerepét az üdvörténet szempontjából újra-fogalmazni. De azt tudomásul kell vennünk, hogy a Biblia egy patriarkális világ dokumentuma. Ugyanakkor túl kell lépnünk időhöz kötöttségén, hisz Isten az emberrel való kapcsolatában mindenekelőtt azt akarja érzékelteni, hogy terve van velünk. Ez a terv a javunkat akarja szolgálni, s ennek a tervnek csak egy része történik a bibliai időben és térben. S hogy mint nőkre, mi vonatkozik speciálisan ránk, azt sorsunk, életünk, tapasztalataink is közvetítik felénk. Urunk elsősorban arra szabadít fel bennünket, hogy rá hallgassunk. Legyen hát bátorságunk ennek végig gondolására.

Muntag Ildikó

AZ IDŐS SZENT PÁL LELKULETE

Vajon van-e az autentikus páli levelek közt valóban *időskori írás*? Egy biztos támpontunk van: a Filemonhoz írt levélnek az a része, amelyben az apostol Onézimusz rabszolga szabadon bocsátását kéri. Talán, hogy a kérésnek nagyobb nyomatékot adjon, megjegyzi: „En, az öreg Pál, aki most Krisztus Jézusért fogságot szenvedek”, kérem ezt tőled.

Az irodalomkritikai vizsgálatok a Filemon és a Filippi-levél közt feltűnő rokonságot mutattak ki. Tartalmi rokonság is van köztük. Mindkét levélből kitűnik, hogy írójuk fogságban van, de bízik szabadulásában (Filem 22; Fil 1,25), a szerző mindkét levélben hálát ad a címzett, illetve a címzettek hitéért, szeretetéért, evangéliumi lelkületéért (Filem 4–5; Fil 1,3 és 1,27). Ezek alapján alaposan feltehetjük, hogy Szent Pál a Filippiekhez írt levelét is idős korában írta meg. — Hány éves lehetett ekkor? Csak találgatások állnak rendelkezésünkre, éppen úgy, mint abban a kérdésben, hol volt a fogság helye. Valószínűleg az ApCsel-ben említett római fogság (ApCsel 28,30–31) jöhet számításba. Ennek körülményei — a látogatás szabadsága, az evangélium szabad hirdetése — összhangban állnak a Fil-ben és a Filem-ben megnyilvánuló bizakodással és az e levelek tartalmából kítűnő viszonylagos cselekvési szabadsággal. Az a fogság viszont, amelyet az apostol a 2Kor 1,8-ban foglalt utalás Aziában viselt el, a szöveg szerint reménytelen helyzetbe, nehezebb körülményekre enged következtetést. Minthogy Szent Pál az ApCsel-ben leírt fogságát 61–63 évében szenvedte el, a szóbanforgó két időskori levelét is ekkor írhatta. Ebben az időben az apostol a 60. életéhez közeledhetett. Figyelembe kell vennünk azt is, hogy valószínűleg tartós betegségben szenvedett. Több helyen utal gyenge egészségi állapotára: „a külső ember romlásnak indult bennünk” (2Kor 4,16), „töviszt kaptam testembe” (2Kor 12,7), „először beteg testtel hirdettem nektek az evangéliumot” (Gal 4,13). Közvetett utalást láthatunk testi állapotára abban is, hogy a 2Kor levélben az ember testét cserépedénynek, a halál működési területének, összedőlés előtt álló sátonnak mondja (2Kor 4,7; 4,12; 5,1).

Feltűnő, hogy az idős és beteges apostolnak legjellemzőbb lelki tulajdonsága a Fil levél szerint az *öröm*. Most ne úgy tekintünk az örömrre, mint a keresztény életforma kötelező, programszerűen vevéljáró tulajdonságára, inkább gondoljuk meg jól: lehet fogságban, törődötten és öregén igazán örülni? Valóban örült az apostol, vagy talán csak tanként hirdette ezt s közben talán szorongott és kesergett? — Valóban örült. A Fil-ben talán éppen az öröm szó fordul elő leggyakrabban. Az apostolt örömmel töltötte el a filippibeli buzigósága (1,27), az egyetértést azért kéri tőlük, hogy öröme teljes legyen (2,2); nagyon megörült annak, hogy a híveknek ismét lehetőségük nyílt a róla való gondoskodásra (4,10), örül annak is, ha vértanúság vár rá. Ezzel kapcsolatban halmozottan használja az öröm

szót: „Ha hitetek szolgálatáért, áldozatként véretem ontják is, örülök, együtt örülök mindnyájatokkal. Örüljete hát ti is, velem örüljete” (2,17—18). Befejező intelmeiben írja a sokszor idézett felhívást: „Örüljete az Úrban szüntelenül. Újra csak azt mondhatom, örüljete” (4,4—5). Az apostoli működés elején írt 1Tesz levélben is felhangzik a felhívás: „Legyetek derűsek. Imádkozzate szüntelenül. Adjatek hálát mindenért, mert Isten ezt kívánja mindnyájunktól Krisztus Jézusban” (5,16—19). A két levél megírása között több mint 10 év telt el nagyon nehéz apostoli munkában, de az öröm nem csökkent, inkább fokozódott. A „jó hír” egyre jobban átjárta hirdetőjét, így és csak így válhatott a népek apostolává. Testileg törődötté vált, lelkileg nem. Az idős fogly leveleiből derű és biztonság sugárzik. Ez lendítette őt előre térítő útjain: „Nem veszítjük el kedvünket, mert bár a külső ember romlásnak indult bennünk, a belső napról napra megújul” (2Kor 4,16).

Az apostol benső biztonságából származik az idős korában is megőrzött nyitottsága. Nem záródik be szenvedéseibe, de még csak eszmevilágába sem. Energikusan lép fel Onézimusz szabadon bocsátásáért. Hivatkozik apostoli tekintélyére, Filemon keresztényi kötelességére. Mégis: elsősorban a szeretet hangján szól, saját vagyonából ajánl fel kártérítést (Filem 8—10 és 18). A Fil-ben megnyugtató az érte aggódókat (4,18), dicsőően szól Timoteusz megbízhatóságáról (2,19—24), szeretettel kéri Evodiát és Szintihét (4,2), sőt az egész egyházközséget (2,2) az egyetértésre.

Az apostol megőrzött szellemi frissességét bizonyítja, hogy a Fil-ben zseniális tömörséggel foglalja össze krisztológiáját (2,5—11), morális tanítását (2,12—16), üdvösségtanát (3,1—11). — Felmerül a kérdés: mi az alapja az idős Szent Pál örvendő lelkületének, nyitottságának, szellemi erejének? Mi ad neki erőt ahhoz, hogy felül tudjon emelkedni az idős korban, gyenge egészségi állapotban viselt fogságból eredő szenvedésen, amelyre a Fil-ben kifejezetten utal (3,10)?

Életünk legnagyobb kérdése ez: miként fordítható át pozitívummá a szenvedés negatívuma? Ha nem tudjuk átfordítani a szenvedést valamilyen módon pozitív élménnyé, menthetetlenül elveszünk sötétségében. — Cselekvésre kész lények vagyunk. Amíg reményünk van rá, hogy okosan, fegyelmezetten, erőink latbavetésével segíteni tudunk magunkon és szereteteink, a súlyos megpróbáltatás is el tudjuk viselni. De mi van akkor, amikor összeomlanak terveink és teljesen tehetetlenül állunk valamivel szemben? Főleg idősebb korban fordulnak elő ilyen helyzetek. Amikor nyugdíjba megyünk, eltervezzük, hogy milyen szépen fogjuk eltölteni életünk utolsó szakaszát. Azután jönnek a sürke gondok: körülöttünk és bennünk fellépő lekötöttségek, korlátok, amelyek nem engedik meg a váru-várt szabad kibontakozást. Rosszabb esetben ágyhoz-, szobához kötődünk, majd egyszer csak megjelenik az ijesztő és kikerülhetetlen Vég képe. Nem a lázongás ilyenkor a természetes reakció? — Szent Pálban mindennek az ellenkezőjét láthatjuk, pedig szenved. Nemcsak mert idős, beteges és fogságban van, hanem azért is, mert érzi a halál közelségét. Többször érinti ezt a gondolatot (Fil 1,20; 1,23; 3,11).

Az apostolt az a meggyőződés segíti a szenvedéseken való felülemelkedésben, hogy szenvedéseiben és halálában Krisztussal egyesül (Fil 1,23), hogy közösséget vállal Vele (Fil 3,11). Amilyen őszinték az apostolnak örömről szóló megnyilatkozásai, ugyanolyan őszinte vallomásnak kell tekintenünk azt is, amit a szenvedés és a halál útján való misztikus egyesülésről ír. Az, amit Szent Pál ezzel kapcsolatban mond, nem tan, hanem benső átélés közlése. Meg kell kísérelnünk, hogy szavai nyomán újraátélés útján megközelítsük személyiségének ezt a titkát.

Krisztus mint Isten — szolgálai alakot öltött, külsejét tekintve olyan lett, mint egy ember. Mint egy szenvedő ember (Fil 2,5—7). Ettől magától meg kell rendülnie a léleknek. A halál, és pedig a kereszthalál lett értünk engedelmes (Fil 2,8). Annyira szeretett minket, hogy a tehetetlen kiszolgáltatottság helyzetében lett velünk egygyé. Minden mértéken túl vállalta velünk a szolidaritást. Az emberben valahonnan feltámad a vágy: szeretnének egygyé lenni Vele, az Úrral, aki így szeret engem. Odaadni magam mindenestül, átölelni Őt szenvedésében, halálában. Atölelni azt a szenvedést, amelyet Ő átölelve tart: saját itteni és és mostani szenvedésemet. Még halálotat is. A kegyelem titka ez: „A nekünk ajándékozott Szentlélekkel kiáradt szívünkbe az Isten szeretete” (Róm 5,5).

Nem sztoikus bölcsességből merített Szent Pál erőt, hanem Isten békéjéből, „amely minden értelmet meghalad” (Fil 4,7). A szenvedés negatívuma így fordult át benne pozitívummá: örömmé, tetterővé.

A belső béke és erő alapja Szent Pál rendíthetetlen hite. Bár a hit elsődlegesen kegyelmi, úgy is mondhatjuk: ontológiai síkon közelíthető meg, hatása azonban a psziché jelenségeibe is behatol. Ilyen szempontból leírható, — jellege, történeti gyökere kimutatható. Milyen volt Szent Pál hite? — Ugy mint elődei, ő is az erős Istenben hitt. Nehéz helyzetében mindég hozzá fohászzkodott a hívő zsidó: „Uram, minden erőnek Istene!” (Judit, 13,4). Őt dicsőítette a szoltáros: „Tevékenysége fenség és erő” (Zsolt 111,3).

Az erős Istentől erőt merít a hívő ember, úgy mint Ábrahám, aki: „nem kételkedett hitetlenül Isten ígéletében, hanem erőt merített hitéből és magasztalta Istent; meg volt győződve, hogy elég hatalmas ígéletének teljesítésére. Ez szolgálat megigazulására” (Róm 4,20—22). — Az Isten erős. Nem behatárolt, nem egy másik erő ellen ható, mint a földi erők. Korlátlan, létbeemelő, létbentartó, az egész világot irányító-kormányzó transzcendens személyes Hatalom, aki jóságával az ember felé fordul. A hit valamiképpen ebből a transzcendens Erőből részesíti az embert. Ezért: „Az Isten országa nem szavakon alapszik, hanem erőn” (1Kor 4,20), az evangélium pedig olyan üzenet, „amelyet nemcsak szóval hirdettünk közöttetek, hanem erővel és Szentlélekkel” (1Tesz 1,5).

Szent Pál lelkében az erős Isten hitét a damaszkuszi megtérésig tartó farizeusi neveltetés és működés alakította ki. A feltétlen Úrban, a szent és transzcendens Istenben hitt ő, akinek a látása, sőt: szent hegyének érintése, az ember számára a halált, megsemmisülést jelenti (Kiv 19,12). Egyszóval: az Ószövetség istenképét hordozta magában. Ez készítette imádatra, a törvény feltétlen tiszteletére (Fil 3,5), sőt: az új egyház üldözésére (Fil 3,6).

A zsidóság azért igyekezett már csírájában elfojtani az új hitet, mert annak központi tartalmát, a megtestesülést istenkáromlásnak tekintette (vö. Mk 14,63 és párh. helyek). Ugyanaz a lelkület vezérelte Kaifást, amikor Krisztust halálra ítélte és Sault, amikor a fiatal egyházat üldözte, mint Szent Pált és Barnabást, amikor a liztrai nép egy része a béna gyógyítása után őket istenekként kívánta tiszteletben részesíteni: „Amikor Barnabás és Pál apostol ezt meghallották, megszárgatták ruháikat és a tömegbe vetették magukat. 'Emberék, mit csináltok?' — kiáltották. 'Mi is emberek vagyunk, akárcsak ti, és éppen azt hirdetjük nektek, hogy ezektől a bálványoktól forduljatok az élő Istenhez, aki az eget, a földet, a tengert alkotta és mindent, ami csak van benne' (ApCsel 14,14—15). A főpap is megszárgatta ruháját, amikor Jézus Isten fiának mondta magát (Mk 14,62).

Élhetett-e valami mélyebben Saul lelkében, mint a Szövetség első parancsa? „Senki mást ne tekintetek Istennek csak engem” (Kiv 20,3; Mtörv 5,7). Ezt a hitet Szent Pál is megőrizte, de az *kiegészült* benne egy további, döntő tartalommal: a teremtő Hatalom, a feltétlen Úr egy emberrel, Krisztussal eggyé lett. — Hogyan vált lehetségessé, hogy a korábbi Saul az erős Istent, a Szentet, a Megközelíthetlent, a Teremtőt egy emberben működő Hatalomként tisztelje? A Filippiekhez írt levelében így vall új hitéről: „Nem a törvény útján váltam igazzá, hanem a Jézus Krisztusba vetett hitben. Isten ugyanis a hit által tett igazzá, hogy őt és feltámadásának erejét megismerjem...” (3,9—10). Krisztusban Isten erejét ismerte meg. Közvetlen tapasztalással, a damaszkuszi úton (ApCsel 9,3—9 és 1Kor 15,8). A megjelénést teofániának, a legünnepélyesebb kinyilatkoztatásnak tekintette. Ezért írja a Galatáknak szóló levelében: „Biztosítalak benneteket, testvérek, hogy az általam hirdetett evangélium nem embertől való. Hiszen nem embertől kaptam vagy tanultam, hanem Jézus Krisztus kinyilatkoztatásából” (1,11—12).

A népek apostola azért koncentrált a ószövetségi istenhítét Krisztusra, mert magától az isteni dicsőségbe öltözött Feltámadottól kapott közvetlen kinyilatkoztatást. Semmilyen más erő, befolyás nem lett volna képes Sault az új hit alapvető igazságáról meggyőzni. Csak maga Jáhve oldotta őt fel az Ószövetség köteléke alól. Az jelent meg neki, aki Mózesnek a törvényt adta, s most azt Krisztus emberségére nézve feloldotta.

Az emberi szem arra való, hogy a világ kölcsönhatás-rendszerének egy csekély, tájékozódáshoz szükséges, részét felfogja. Látásunk korlátozott. A szemet Istennek kell felnyitnia ahhoz, hogy a Teremtőt, minden erők Istenét is láthassa. Szent Pál látott és erről az egész ókori világ előtt bátran tanuskodott, — abban a tudatban, hogy amit mond, azért Jáhve előtt felelnie kell (1Kor 15,15).

A lélek képességei is korlátozottak, még akkor is, ha a végtelenre irányulnak vágyai. A lelket is csak Isten nyithatja fel, hogy a hitben őt befogadhassa és a tetteiben indításait követhesse. De nekünk is meg kell tennünk mindent. „Hiszen Isten maga ébreszti bennetek a szándékat és hajtja végre a tettet tetszésének megfelelően. Zúgolódás és huzavona nélkül tegyetek meg mindent...” (Fil 2,13—14).

Szent Pál jól tudta, hogy működési területén, a pogány világban a monotheizmus korántsem olyan erős közmeggyőződés, mint Izrael népében. Ezért hirdette, hogy keresni kell az Istent értelemmel is. „Mert ami benne láthatatlan: örök ereje és isteni mivolta, arra a világ teremtése óta műveiből észszel következtethetünk” (Róm 1,20). Mindenki felelős azért, ha „érteni nem akaró” (Róm 1,21), szíve elhomályosul és elmerül a bálványozás különféle formáiban (Róm 1,28—29).

Életünkben két nagy istenkereső korszak van: az ifjúkor és az öregkor. A fiatal a pozitívumra fogékonyabb. Istent a relatív okok végső előfeltételeként, első okként, a világban tapasztalható rend megalapozójaként, abszolút értelemként ismerheti fel. Az idős ember a korlátokat érzi. Inkább a negatív teológia mélyebb útján jár. Megérti, hogy nemcsak saját léte korlátolt, de az egész Univerzumé is, amelyben él: törvényszerűségek, szimmetriaköve-

telmények, létminőségek korlátozzák. — Szellemünk ereje felszólítás arra, hogy életünkben legalább egyszer átfogjuk az Egészet és így megérezzük a lét alapvető korlátozottságát. Ettől megdöbbenve kinyílhathatunk az igazi Végtelen érintése előtt, aki nem egyszerűen a végső ok, az abszolút eszme; aki egyáltalán nem nevezhető el ilyen, vagy olyan szóval, mert ő az egészen Más. Ezért tudja felnyitni kegyelmi erejével egzisztenciánk korlátait. Nem, hogy romboljon, hanem, hogy építsen: erős, biztonságos, lendületes, örömtől túlradó életet. Ezt az életet a halál sem győzheti le. Hiszen: „A győzelem elnyelte a halált. Halál, hol a te győzelmed? Halál, hol a te fullánkod?” (1Kor 15,55)

Szent Pál a Fil-ben három helyen szól a halálról, mindig személyes vonatkozásban (1,20; 1,23; 3,11). Ha meghal, Krisztus dicsőül meg benne. Micsoda gondolat! A halál — dicsőség. Igen, mert az Úr maga is meghalt...

Az örök élet reményét Szent Pálban a damaszkuszi teofánia alapozta meg végleges erővel. Ekkor az Úr megjelenése nem sújtotta őt halálra, ellenkezőleg: megnyílt benne az „örök életre szökellő vízforrás” (Jn 4,14). — Az örök élet gondolata nem volt olyan mély hagyománya a zsidó népnek, mint a monotheizmus. Ezért folyhattak a zsidók közt éles viták a feltámadás kérdéséről (vö. Mk 12,18 és ApCsel 23,6—10). Az irodalomkritika szerint, amely a szent szerzőt a történelem menetébe állítva értelmezi, a feltámadás mint hitbéli megtapasztalás az Antiochia Epiphaneis (Kr. e. 175—164) alatt kirobbant súlyos üldözés hatására keletkezett Izrael leghűbb fiaiban. Megbízonyosodtak arról, hogy Isten nem hagyhatja el azokat, akik érte még a halált is készek vállalni.

Hasonló gondolatokat sugallhat az ember egyéni sorsa. Aki igazán súlyos szenvedést él át, ha hisz Istenben, egyszerűcsak átéli: kell lennie örök életnek, boldog kibontakozásnak, mert különben nemcsak saját boldogság utáni vágyunk szenved csorbát, hanem az Úr végtelen jósága is, — ami lehetetlen. — Ezeket a vallási megtapasztalásokat Krisztus feltámadása hitelesíti. Isten így nyilatkoztatta ki véglegesen, hogy saját létében kívánja részesíteni az embert, ezért nem hagyja a halál után elpusztulni. Szent Pál teljesen átélte a feltámadásnak az örök életet véglegesen kinyilvánító jelentőségét. Bár farizeusi tanulmányai alapján az ószövetségi Szentírásból is érvelhetett volna a halál utáni élet mellett (vö. Dán 12,2; 2Mak 7,29), az 1Kor levélben egyedül csak Krisztus feltámadására hivatkozik: „Ha tehát hirdetjük, hogy Krisztus feltámadt a halálból, hogyan állíthatják egyesek közületek, hogy nincs feltámadás?” (15,12)

Az idős Szent Pálnak a feltámadás hite ad teljes lelki szilárdságot. Bátran néz előre, tekintetét nem tartja fogva a halál kapuja, amelyen át kell majd mennie. Látását a hit a kapun túlra irányítja, Krisztusra, aki magához ragadta őt, s akit ő is szeretne magához ragadni. „Testvérek, nem gondolom, hogy máris magamhoz ragadtam, de azt igen, hogy elfelejtem, ami mögöttem van és nekilendülök annak, ami előttem van. Futok a kitűzött cél felé, az égi hivatás jutalmáért, amelyre Isten meghívott Krisztusban” (Fil 3,13—14).

Felhasznált irodalom: Előd István: Katolikus dogmatika. — Hubert János: Ószövetségi egzegézis (Jegyzet). — Koncz Lajos: A mi Istenünk. — Koncz Lajos: A mi Krisztusunk. — Nádor Ferenc: Bevezető az újszövetségi Szentírásba (Jegyzet). — Nyíri Tamás: Az istenkeresés mai megközelítése. Teológia, 1976. 4. — J. Ratzinger: A keresztény hit. — Sulyok Elemér: Az Isten megközelítésének útjai. Vigília, 1978. 1.

Józsa Mihály

Egyedül Jézus Anyja tudja igazán megadni nekünk, hogy feledékenységünk ellenére behatoljunk Fia, a Szenvedő Szolga misztériumába, azokba a sebekbe, ahonnan gyógyulásunk fakad. Ő, aki töretlenül állt ott Krisztus keresztje lábánál, egyedül Ő siethet segítségünkre, amikor eljön a pillanat — mert mindegyikünkre rákerül a sor —, hogy személyesen behatoljunk a Szenvedő Szolga titkába és „kiegészítsük testünkben azt, ami hiányzik Krisztus megpróbáltatásaiból, az Ő Testéért, az Egyházzért.” (Kol 1,24)

Jacques Loew

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

AZ EGYHÁZ TÜZHELYEI: A PLÉBÁNIAI KÖZÖSSÉGEK

Az egyház helyzete ma világszerte az első egyházközösségek életéhez válik hasonlóvá. Újra aktuális, amit a Diognétoszhoz írt levél szerzője már a II. században megírt a keresztényekről: A levél 5. fejezetében ilyen mondatokat találunk: „A keresztényeket sem területi, sem nyelvi szempontból, még faji szempontból sem lehet megkülönböztetni a többi embertől... Saját hazájukban laknak, de mégis jövevényekként; mindenben részt vesznek polgároként, de mindent elviselnek, mint idegenek; ... Mint mindenki más, házasodnak, gyermeket nemznek, de a magzatot nem hajtják el... Testben vannak ugyan, de nem a test szerint élnek. A földön időznek, de a mennyben van polgárságuk. Engedelmeskednek a meghatározott törvényeknek, de életükkel felülmúlják a törvényeket... Szegények és sokat gazdagítók (vö.: 2Kor 6,10), mindenben szűkölködnek és mindenben bővelkednek... Szidalmazák őket, és ők áldást mondanak (vö. 1Kor 4,22)... Egészen egyszerűen: ami a testben a lélek, azok a keresztények a világban” V,1—VI,1 (Vanyó László: *Apostoli Atyák*, Budapest, Szent István Társ. 1980. 371—72).

XII. Piusz 1946-ban a bíborosoknak mondott beszédében azt hangsúlyozta, hogy a világiak nemcsak az egyházhoz tartoznak, hanem ők alkotják az egyházat, a földön élő hívők közösségét.

A VILÁGIAK LELKISÉGÉRŐL a 2. Vatikáni zsinat elsősorban az Egyházzól szóló konstitúciójában és a Világiak apostolkodásáról szóló dekrétumában tanít: „Különleges módon a világiakra vár, hogy az evilági dolgokat, amelyekben benne élnek, mindenestül úgy világítsák meg, és úgy rendezzék, hogy e dolgok mindig Krisztus szerint menjenek végebe, s fejlődjenek és váljanak a Teremtő és Megváltó dicsőségére” (Lumen Gentium 31.). — „A világi apostolok tevékenysége részesedés az egyháznak üdvözítő tevékenységéből... a szentségek — különösen pedig az eukarisztia — közlik és táplálják az apostolkodás életető lelkét, a szeretet Isten és ember iránt... Minden világi keresztény — éppen saját آدمányainak erejéből — tanúságtévő is, és az egyház küldetésének eleven eszköze 'Krisztus ajándékozásának mértéke szerint' (Ef 4,7)” (LG 33.).

TESTVÉRIES SZELLEMBEN működjenek együtt a világiak és az egyháziak: „A püspökök, a plébánosok, az egyházmegyes és szerzetes papok ne tévesszék szem elől, hogy az apostolkodás egyképpen joga és kötelessége minden hívőnek, egyháziaknak és világiaknak. Tehát testvéries szellemben működjenek együtt a világiakkal az egyházban és az egyházért, és szívügyük legyen a világiak támogatása...” (Apostolicam Actuositatem 25.).

Az idézett konstitúció és dekrétum több helyen arra figyelmeztet, hogy a világiak nemcsak alanyai a pasztorációnak, hanem nekik is apostoli küldetésük van, hogy építsék a társadalom életét és a világban kovászként élve munkájukkal tanúskodjanak Krisztusról. Ez a küldetéstudat ma központi kérdés az egyházban; egyre inkább fontos, hogy a világiak mind szorosabban kapcsolódjanak egyházközösségükhöz és élő, tevékeny plébániai közösséget alkossanak.

Az 1976. évi Osztrák Lelkipásztori Napokon, amelyet a „Plébániai Lelkipásztorkodás közösségi felelősségéről” tartottak, Karl Rahner előadásában azt mondta: Ma az egyház leglényegesebb és legdöntőbb módon a plébániai lelkipásztorkodásban valósul meg. Az egyházat az egyházközösségekben lehet közvetlenül megtapasztalni. Innen árad a szentségi élet, itt nevelődnek a nagykorú keresztények.

A HELYI EGYHÁZKOZSÉGEKBE formálódik a nagyegyház új arculata. A keresztény lelkiség megújulásának ezért a helyi egyházban, a plébániai közösségekben kell elkezdődnie. Napjainkban a keresztények szétszórtan élnek a világban, és egy újfajta diaszpórát alkotnak. A plébániai közösség legyen a tűzhely, az alap, a bázis, ahonnan

— 1. a keresztény lelkiség források és ahonnan

— 2. az élet igényei szerint közelednek a hívek közösségéhez. Különösen fontos ez a nagy városokban, de a vidéken is egyre szaporodó lakótelepeken, ahol a régi életmódjukból kiszakadt keresztények önerejükől aligha találnak egymásra. A lelkipásztornak és munkatársainak kell tudatosítaniuk a hívekben, hogy miként tegyenek tanúságot életükkel és munkájukkal a kereszténységről. Ehhez pedig nélkülözhetetlen:

— 3. A hívek hitbeli alapképzése. A világi apostolok neveléséről az Egyházzól szóló zsinati rendelkezés és a Világiak tevékenységéről szóló határozat ad részletes elirányítást. A lelkipásztori munkaközösség feladata a munkatársak gondos kiválasztása: szellemi kezdeményezéseinek felkarolása, és a mélyebb lelki élet kialakítása. (Vö. Ap. Act. 25) A napjainkban szükséges felkészítés és lelki képzés nélkülözhetetlen alapelveit az Egyházzól szóló rendelkezés (2.4.5.) és az Okumenizmusról szóló határozat (4.6.7.18.) fejt ki részletesen. — A dokumentumok különösképpen hangsúlyozzák a szeretet és irgalmasság műveiben megnyilvánuló krisztusi tanúságtételt (Ap. Act. 31.).

A plébániai közösségek legyenek tűzhelyek

„A plébániai lelkipásztorkodás lelkisége magába foglalja mindazt, ami általános értelemben a keresztény lelkiséghez tartozik...” — mondja Karl Rahner (Zur Spiritualität der Pfarrseelsorge, Diakonia. 1972/2. 103—109). — Miért kell akkor külön egyházközségi lelkiségről beszélni? — Azért, mert a plébániai közösségnek alapközösség jellege van, lelkisége kiható az egész helyi egyházra és a hozzá kapcsolódó püspöki nagyegyházra is, de lényegében és küldetésében különbözik a bázisközösségektől. — „Abból a meggyőződésből indulunk ki, hogy a plébániai közösségek — a különféle bázisközösségekkel szemben — még ma is, és az előrelátható jövőben is megőrzik pótolhatatlan jelentőségüket; (meggyőződésünk továbbá az is, hogy) ezek a plébániai közösségek nem csupán egy korábbi lelkipásztori korszak megkövesedett maradványai —, sem pedig csupán a püspöki nagyegyház adminisztratív, kerületi szervei, hanem valódi, helyi egyházközségek lesznek, azokká kell lenniük” (Rahner i. m. 103.).

A keresztény bázisközösségeket lelkipásztori és jogi értelemben meg kell különböztetnünk a plébániai közösségektől, lényegileg azonban mégsem lehet egészen elválasztani; de nem is lehetnek csupán egymás mellett, hanem valamiképpen kölcsönösen áthatják és feltételezik egymást. — „Ha az eukarisztia ünneplése lesz a középpont, ahová az egész közösség gyűlekezik, akkor a plébánia centruma és közösségi megvalósulása lesz mindannak, amit keresztény bázisközösségnek nevezhetünk” (i. m. 104.). — Ma egyre nagyobb fontosságot tulajdonítanak a közösségi magnak (mag-közösségnek), amiből él és táplálkozik az egész plébániai közösség. A mai plébánia legyen nyitott. Nem hanyagolhatja el az ún. „válogatós keresztényeket” (vö. TEOLÓGIA 1977/3. 15k.), — azokat az embereket, akik csak részleges kapcsolatot tartanak a kereszténységgel és az egyházzal. Rahner különösen arra figyelmeztet, hogy a plébánia nem lehet bizonyos elkülönített, jámbor keresztények gettója, ahol a kultúra, a társadalom és a politika szélvédett sarkába húzódnak és ezzel valami szektás és kispolgári jelleget öltenek magukra. Az alapjaiból, a bázisból kiindulva az igaz és élő plébániákat csak a meggyőződéses keresztények hite, a lelki — és nem csupán népi — egyháziassága és közösségformáló ereje tarthatja fenn. Maga a plébánia alkosson tehát bázisközösséget. Így érthető helyesen Rahner tétele: „Ma a plébániai közösség, a lelkipásztorkodásnak és a lelkipásztoroknak a lelkisége — természetesen pozitív és nem kizáró értelemben — bázisközösségű lelkiség legyen!”

A lelkiség kettős alapja

A lelkipásztori lelkiséget Rahner kettős alapra építi: a hit magányosságára, azaz az egyesek hitére, — és a hit testvéri közösségére. Rahner megfogalmazása szerint — tágabb értelemben — „plébániai lelkipásztornak” nevezhető az egyházközségben tevékenykedő minden, hivatalos és főfoglalkozású pap és világi. Ők alkotják az egyházközség magvát, az ő lelkiségük árad szét a hívek közösségére.

A LELKIPÁSZTOR MAGÁNYOS HITE azt a hitet jelenti, amivel (fides qua) — mint egyes ember — vállalja a kockázatot és így ez a saját személyes felelősségének, döntésének és szabadságának eseménye lesz. Jól tudjuk, hogy saját egzisztenciájából fakadó döntését senki sem háríthatja át semmiféle külső okra és tényezőre. Azt azonban mégis állíthatjuk, hogy — mivel régebben az egyesek hitbeli döntése egynemű keresztény környezetben, a világ profán nyilvánossága előtt játszódott le, — az ott élő ember könnyebben tudta hinni azt, amit a nyilvánosság dimenziójában, a kölcsönös szóbeli közlés alapján mindenki többé-

kevésbé elfogadott. „Akkoriban szinte úgy tűnt — mondja Rahner — mintha az egyedek válláról levették volna a felelősség át nem hárítható terhét, a hit és a hitetlenség közti döntés terhét, valamint azt, hogy minden ellenére is tudjanak remélni, és minden külön jutalmazás nélkül szeretni” (i. m. 105.). Ma ez a helyzet megváltozott. A szekularizált világ dimenziójában a keresztény hitet magunknak kell megvalósítanunk, még pedig a technikai racionalitás olyan légkörében, ahol eleve értelmetlen minden olyan mondat, amely az észszerűség előtt nem igazolható, vagy éppen Wittgenstein szavával élve a „misztikához” tartozik, amiről csak hallgatni tudunk. — „Az ilyen helyzetben az egyes keresztények hitbéli döntéséhez sokkal gyökeresebben van szükség önálló felelősségre, és ezt jobban el is várják tőlük, mint régen. Ezért ma a keresztények lelkeségéhez — főleg azokéhoz, akik a lelkipásztorkodást nyilvánosan is képviselik, — sokkal inkább hozzátartozik a közvélemény felé tanúsított egyéni döntés bátorsága. Hasonló ez az első keresztény századok vértanúinak bátorságához. A hitbéli döntésnek olyan bátorsága ez, amely önmagából meríti erejét és ezért nincs szüksége a nyilvánosság jóváhagyó támogatására” (i. m. 106.).

Kérdés, honnan nyeri a keresztény az erőt ehhez a belső bátorsághoz?

Az Istennek és Szentlelkének személyes megtapasztalásából! — válaszolja Karl Rahner. A keresztény ebben a magányos, a belső és szabad Szentlélek-megtapasztalásban lassan függetlenné válik az átlagos közvéleménytől és egészen ráhagyatkozik Istenre. Ilyen belső magányosság jellemezza a plébániai lelkipásztorkodásban dolgozók lelkeségét! A plébános és munkatársai váljanak olyan emberekké, akik magukban egyénileg is elevenen megtapasztalják a Szentlelket. Nem feltétlenül szükséges, hogy erről beszéljenek, — bár Pál apostol ezt is megtette —, de mindenesetre úgy kell hirdetniük az evangélium objektív jóhírének az üzenetét, hogy azt a saját Szentlélek megtapasztalásukkal belülről is megvilágítsák. Rahner egyszerűen azt kívánja: „A plébániai lelkipásztorok maguk is legyenek lelki emberek! Aki képes erre, annak minden lelkipásztori tevékenység könnyű lesz. Ha majd munkájának látszólagos eredménytelenségei és lelkipásztori csalódásai elhagyatottságba taszítják, akkor ebben a megtapasztalásban... képes lesz találkozni az őt elfogadó Isten Titkával, azzal az Istennel, aki védően elrejti, aki ugyan a keserű poharat nyújtja, de ezzel együtt megadja a végső vigaszt és szabadságot is.” (i. m. 107.)

A TESTVÉRI KÖZÖSSÉG a mai lelkipásztorkodás második feltétele, és ez dialektikus kapcsolatban van az egyén belső hitével. A testvéri közösség az a „hely”, ahol együttesen tapasztalják meg a Szentlelket. „Bár ma egyre nyilvánvalóbb a testvéri közösség jelensége, mégis mi, — idősebb papok —, erről még csak nagyon vonakodva, óvatosan, a jövőt kémelve tudunk beszélni. — Ez azért van, — mondja Rahner, — mivel mi származásunknál és neveltetésünknel fogva lelkileg is individualisták vagyunk. Ugyan mi is szívesen vettünk részt a közösségi liturgián, azonban ezt magától értetődően tárgyi feladatnak és kötelességnek éreztük... Hol gondolhattunk akkoriban a Szentlélek közösségi megtapasztalására, arra, ami az egyház első pünkösdjén olyan nyilvánvalóan megtapasztalható volt...?” (i. m. 108.)

Joggal vetődik fel a kérdés: Miért ne lehetne ma is és a jövőben még inkább lehetséges és szükséges a Szentlélek ilyen közösségi megtapasztalása, mint azelőtt? — Miért ne foghatná át, emelné fel, és szentelné meg Isten Lelkének közösségi megtapasztalása a keresztények együttes megbeszéléseit, és valóságos emberi kommunikációit, — amelyek nem csupán külső, technikai dimenziók és csoportdinamikai folyamatok —, hogy általa a keresztények valóban testvéri közösséggé váljanak?

A Szentlélek közösségi adományai megtapasztalásának a kulcsszövegét a Világiak apostolkodásáról szóló határozat tartalmazza: „Az apostolkodásnak a gyakorlására a híveknek különleges adományokat is ad a Szentlélek, aki az Isten népének megszentelését munkálja a papi szolgálat és szentségek által (vö. 1Kor 12,7), az adományokat „tetszése szerint osztva kinek-kinek” (1Kor 12,11), hogy „szolgáljanak egymásnak azzal a kegyelmi ajándékkal, amit ki-ki nyert”, és legyenek ők is ‘az Isten sokféle kegyelmének közvetítői’ (1Pt 4,10) az egész testnek szeretetben való megépülésére (vö. Ef 4,16). E kegyelmi ajándékoknak — még az egyszerűbbeknek is — elfogadásából származik minden egyes hívőnek az a joga és kötelessége, hogy ezeket az egyházban és a világban az emberek javára és az egyház építésére fordítsák a Szentlélek adta szabadságban, aki „ott fú, ahol akar” (Jn 3,8), és egyszerűsmind Krisztusban testvéreikkel, főképp pásztoraikkal való közösségben. Mert az utóbbiaknak dolga, hogy ítéljenek a kegyelmi adományok valódi természetéről és rendezett gyakorlásáról. Nem azért, hogy kioltás a Lelkét, hanem hogy mindent megvizsgáljanak, és a jót tartsák meg (vö. 1Tesz 5,12. 19,21)” (Ap. Ac. 3.).

A Szentléleknek ilyen közösségi megtapasztalása nyilvánvalóan nem kímél meg és nem ment fel egyeseke a radikális, az egyéni hitbéli döntéstől, mivel az egység és a közösségiség egymással össze nem mérhető és kölcsönösen nem helyettesíthető érték. A közösség azonban példájával és kegyelmével hathatósan megerősíti az egyént. Az ilyen megtapaszt-

találáshoz nem szükséges, hogy nyelveken beszéljenek, vagy kézföltétellel gyógyítsanak. Bár ehhez ma még nem tudunk érdemlegesen hozzászólni, de ezzel korántsem mondjuk, hogy az ilyen közösségi Szentlélek-megtapasztalások egyáltalán nem lehetségesek.

— És voltaképpen miért is ne volna közösségre is lehetséges a „szellemek megkülönböztetése?” — Miért van az, hogy az egyházközségi tanácsülésen vagy a lelkipásztori munkacsoportokban a Szentlélek segítségül hívása gyakorlatilag csak az ülés megkezdésének jámbor szertartása marad, ami után minden úgy történik, mint valami világi gyűlésen...? — Miért? Miért? — tör fel egymás után a kérdés Karl Rahner lelkéből. Majd így fejezi be gondolatát: „Ugy gondolom, hogy a klérus fiatalabb tagjai az ilyen lehetőségeket már legalább is sejtik az egyházban, és bátran próbálják megvalósítani, hiszen ezeket a lehetőségeket még közel sem merítettük ki... Először türelemmel meg kell keresnünk, hogy az egyes csoportdinamikai folyamatok miként transzponálhatók a sajátosan lelki történésekre még akkor is, ha a közösségi ima, vagy szentírásolvasás önmagában véve még nem nevezhető lelkiismereti folyamatnak” (i. m. 109.). Tény az, hogy ma már mindenütt megindult a folyamat, hogy a lelkipásztori munkaközösség, a belső, egyházközségi mag valóban közösségi lelkiismeret együttesé válik. Azzá kell válnia, ha valóban eleget akar tenni sürgető, lelkipásztori feladatának.

Mit tegyünk a gyakorlatban?

Mivel a tények sürgetnek, az elvi alapvetések után nézzük meg, mit tesznek a környező országok plébániai közösségeiben és mit kell tennünk nekünk a gyakorlatban. Vegyük példának a hildesheimi egyházmegyét, amely földrajzilag hazánkhoz hasonló, iparvidékekkel tarkított mezőgazdasági területen fekszik. A 34 ezer négyzetkilométernyi területen — (az egri főegyházmegye csatolt részeivel együtt kb. 25 ezer négyzetkilométer) — kerekén 760 ezer katolikus él elszórtan. A 365 egyházközség 661 papja mellett már közel 6 ezer világi munkatárs biztosítja az eleven keresztény életet. A püspökség nyilvántartja az önként jelentkező világiakat (nyugdíjasokat is) munkakörük, felkészültségük és megajánlott szabadidejük szerint. Szükség esetén felkérhetők arra is, hogy saját egyházközségükön kívül is vállaljanak szolgálatot. Amint *Franz J. Wothe*, az egyházmegyei lelkipásztori hivatal vezetője ezekről beszámol, hozzáteszi, hogy a világi munkatársak nélkül ma a hívek lelki gondozása lehetetlen volna. Ha a 2. Vatikáni zsinat nem indította volna az egyházközségeken belül aktív munkára a híveket, akkor most a praxis kényszerítene rá (Pastorale Bildung nebenamtlicher Mitarbeiter, Diakonia, 1977/6. 407—411.).

Számos egyéb külföldi példát is áttekintve elmondható, hogy a plébániai közösségek a mai élet igényei szerint a legkülönbözőbb helyeken is hasonló szerkezetet mutatnak. A gyakorlati együttműködés kialakítása is hasonló szakaszokban történik.

- 1. Meg kell találni az *alkalmas időt* a lelkipásztori munkatársak meghívására.
- 2. *Megfelelő kapcsolatot* kell teremteni a plébániai közösség tagjai között, valamint a hívek felé.
- 3. Mindezek megvalósításához megfelelő *lelkipásztori alapképzésre* van szükség.

A MUNKATÁRSÁK MEGHÍVÁSA. Hazánkban még érvényben van a régi egyházközségi szabályzat, ami szerint három évenként választják a plébániai képviselőtestületet. Ez a keret tartalmilag egyre inkább megújul, és sok helyen a Világi Apostolkodásról szóló dekrétum nyomán Hívek Tanácsának nevezik. „Létesítsenek tanácsot az egyházközségekben... A lehetőségekhez mérten minden egyházmegyében szervezzék meg a tanácsokat, amelyek az egyház apostoli tevékenységét segítik az *igehirdetésben*, és a *megszentelésben*, a *kari-tatív*, a *társadalmi* és *egyéb területeken is...*” (Ap. Act. 26.).

Példának említhetjük a *Bp-i Szent Imre plébániát*, ahol a templom teljes restaurálása volt a megfelelő alkalom arra, hogy a képviselő testületet megújítsák. A plébános szándékát kihirdette a templomban. A munkára kész jelentkezőknek, vagy a mások által javasolt híveknek levelet küldött és egyénenként személyes találkozásra hívta meg őket, ahol megbeszéltek, ki, milyen feladatot vállal az egyházközségi munkából. Az ilyen vagy hasonló módon létrehozott Hívek Tanácsa a tennivalók és szükségletek szerint, rendszerint team-jellegű lesz, azaz olyan, szakszerint összeválogatott munkacsoport, ahol a főfoglalkozású és világi munkatársak, valamint az önkéntesek közös együttműködést vállalnak a lelkipásztorkodásban. A plébániai tanács egyrészt befelé munkálkodik. Ma is fontos feladat a költségvetés, a zárszámadás, a belső fejlesztés megszervezése, szellemi és anyagi szinten egyaránt, de ugyanakkor megbeszélés tárgya legyen a hitoktatás, a közös bibliaolvasás, az elsőáldozási, bér-málási előkészületek formája, ahol a munkaközösség minden tagja megfelelő megbízást kap. A lelkiismereti és a szakszerinti képzés egyaránt arra segíti a lelkipásztori munkatársakat, hogy felkészüljenek a külső munkára, azaz behatóbban törődjenek a hívekkel, az Isten élő temp-

lomával. A munkaközösség minden tagja tehát a plébániai közösség kifejezett megbízásából nyeri beosztását és felkészültsége szerint végzi munkáját.

A KAPCSOLAT HELYÉS MEGTEREMTÉSE. *Bruno Regner*, a salzburgi egyházmegye lelkipásztorainak vezetője elmondja, hogy az első találkozásokot se bízzák a véletlenre, hanem lelkipásztori irányítással tartanak ún. „kommunikációs gyakorlatot”, azaz szabad tárgyú, de mégis irányított beszélgetést, amelybe minden munkatárs bekapcsolódhat (Pfarrgemeinderatbildung. — Diakonia 1976/6. 407k.) Alkalmilag hívjuk meg szociológiaihoz, lélektanhoz értő szakembert, aki szempontokat ad ahhoz, hogy miként ismerhetik meg egymás egyéniségét, munkatempóját, azt továbbá, hogy miként biztassák, irányítsák, segítsék egymást.

A HÉTVEGI EGYÜTLÉT a kapcsolat-teremtésnek és egyben az alapképzésnek első, megfelelő formája lehet. Nálunk hagyományos, hogy a plébániai munkaközösség vagy a hívek szélesebb körű együttese szabad szombaton vagy vasárnap közösen zárandokolnak egy-egy kegyhelyre. Ilyen zárandoklat jó alkalom élményszerű találkozásra és néhány alapismeret közös elmélyítésére. A plébánia autóbust bérlet és közösen utaznak például Mátraverebély-Szentkútra. A plébánia még otthon kitűzi a témát, például: az egyházközség betegeiért a Szűzanyához zárandokolunk. Röviden elmondja, vagy munkatársaival kidolgoztatja, hogy mi az egyház tanítása a keresztről és szenvedés értelméről, értékéről, a jó halál kegyelméről. Közösen átélmélik, hogy a keresztyén nemcsak erre a földre tervezi életét, nemcsak evilági javakért könyörög, hanem felkészül az istentalálkozásra, az örök üdvösségre. A keresztyén erről a hitéről mások előtt is tanúságot tesz. — Az autóbuzson töltött időben a lelkipásztor „célzott beszélgetéssel” kéri fel munkatársait, mondjanak eseteket, keresztyén példákat az Istenről elfogadott szenvedésre, a jó halál kegyelmére. A közösség bármelyik tagja tehet fel kérdéseket, majd egymást biztatják, hogy nézzenek körül, nincs-e otthon vagy környékükben magára maradt öreg, ellátatlan beteg, vigaszra szoruló vagy esetleg öngyilkos-veszélyeztetett. A kegyhelyen a plébánias szentmisét az egyházközség betegeiért mutatja be, akiket név szerint is megemlít. Igen fontos, hogy a lelkipásztor és munkatársai az étkezés és a pihenés alatt is együtt legyenek, mert ha egyesek félrevonulnak, a többiek között is elkezdődhet az öncélú csoportosulás. Délután lehetnek közös beszélgetések a betegek szentségéről, kiszolgáltatásáról és arról, hogy miként készítsék elő a híveket a szentségek vételére.

A hétvégi együttlét tárgya lehet még a *Szentírás közös olvasása és elmélkedése*; — az *eukarisztia szentségének és a bűnbánati gyakorlatok mélyebb megismerése*. A közös zárandoklatok kegyelmét felajánlhatják a gyermekeket vállaló anyákért, a keresztyén családok lelkiiségeért. Mindegyik témához tartozó keresztyén tanítást közösen, a hitismeret alapvetésével és egyidejűleg személyes kérdéseik és tapasztalatuk alapján nyíltan beszéljék meg. Jó, ha a munkatársak ilyen zárandoklaton egy-egy éjszakát is együtt töltenek. Ilyenkor nem sürgét az idő, adódik alkalom egyéni beszélgetésekre is. Liturgikus közösséget is alkothatnak, amennyiben együtt mondják a kompletóriumot, együtt készülnek a lelkipásztornal a szentmisére, maguk írják meg a hívek könyörgését, megosztják a felolvasást stb. Azonban semmi többet vagy rendkívülit ne adjanak a liturgiához annál, ami egyházközségükben szokásos és megengedett.

RENDSZERES KÉPZÉSEK A PLÉBÁNIÁBAN. Az irányelveket a Világiokról szóló határozat így részletezi: „Az apostoli felkészítés nem nélkülözhet bizonyos általános műveltséget... A világi hívőnek ugyanis jól kell ismernie a maga korát, és be kell illeszkednie saját társadalmába, és annak kultúrájába... Meg kell tanulni, hogy életét hite által a teremtésnek és a megváltásnak isteni misztériumában élje és az Isten népét éltető Szentlélek vezérelje... A lelki képzés nevelésén kívül kívánatos az alapos elméleti oktatás is, nevezetesen a hittudományban, az erkölcsstanban és a bölcséletben... bontakoztassák ki a valódi, emberi értékeket, főként a testvéri együttélésnek, együttműködésnek és párbeszéd folytatásnak művészetét” (Ap. Act. 29.).

A plébániai közösség tagjai fokozatosan ismerjék meg apostoli feladatukat, jogi helyzetüket, belső és külső munkájuk hatáskörét. Tervezzenek lelki programot és gyakorlati tennivalót egész esztendőre. Teremtsenek kapcsolatot az egyházmegye különböző plébániáival, látogassák meg a püspöki székhelyet, találkozzanak többször főpásztorokkal. Dolgozzák fel egymás között a legfontosabb zsinati dokumentumokat, legyen szó a lelkipásztorok egymásközötti, helyes kapcsolatáról, valamint a türelmes, fegyelmezett és a tapintatos érintkezésről a hívekkel.

KÜLÖNBÖZŐ SZAKKÉPZÉSEK is legyenek az egyházközségekben:

— 1. Az *igehirdetésről és oltárszolgálatról*.

— 2. Foglalkozzanak külön a *szociális szolgálatokra, karításmunkára* hivatott munkatár-

sakkal. *Karl Berg* salzburgi érsek az Osztrák Püspökkari Konferencián, valamint *Jakob Mayr* püspök kiemelkedően hangsúlyozta azt, hogy a plébániai munkaközösség szolgálatát a hívek felé mindig „*családközpontú*” legyen. Ez azt jelenti, hogy ha külön foglalkoznak is akár a szülőkkel, a gyermekekkel, vagy az öregekkel, — végül a családot összefogva együtt segít-sék, közösen beszéljék meg a sürgető tennivalókat.

— 3. Különösen nagy tapintatra és emberismeretre kell előkészíteni az *egyházi felajánlások beszédét*, hiszen ők képviselik az egyházat azok előtt, akik ugyan még távol vannak, de anyagi díjazataikkal már kimutatják jóakarataikat.

— 4. A lelkipásztor készítse fel munkatársait az *alkalmi, ún., rövid beszélgetésekre*”. Így tudnak majd helyesen szólni a mindennapi kérdésekről, a családi problémákról, gyermek-vállalásról. Törekedjenek arra, hogy enyhítsék a viszálykodásokat, vigasztalják a szomorúakat.

— 5. További feladatot jelent azoknak a világiaknak a folyamatos bekapcsolása és képzése, akiket a *közvetlen lelkipásztori munkákba*, a ministránsok nevelésébe, a betegellátásba akar a lelkipásztori munkaközösség bevonni.

— 6. A plébániai közösség vezetője ne feledkezzék meg *saját önképzéséről* sem. A csoport-lélektan neves mestere, *Kurt Lewin* állítja, hogy a közösségben „*minden a vezetésen múlik*”. A plébánosnak és a lelkipásztoroknak a hangnemét, magatartását a közösség többi tagjai akaratlanul is átveszik. A nyugodtság, a megfontolt ítélet, az emberek megbecsülése az egyéni kezdeményezések értékelése, a nehézségek és kudarcok elsimítása nagyon megkönnyítik a közös terhek vállalását és mindig további biztatást adnak a munkára.

Amint láttuk, az említett zsinati dokumentumok éppen úgy, mint Rahner biztató gondolatai egyaránt a Krisztus szellemében való testvéries, családias plébániai közösség kialakítását sürgetik. Itt azonban gondolnunk kell arra is, hogy a *testvéri együttműködés* sem mindig hibamentes és veszélytelen, amint ezt *Otto Berberich*, waldreichbachi esperes részletesen is kifejti (Pastoralteam im Pfarrverband, Diakonia, 1979/4. 267—270). A testvéri közösségekben ugyanis minden tagnak lehetősége van hozzászólni a közös feladatokhoz éppen úgy, mint az egyesek munkáiához. Ezzel nemcsak segítik, hanem könnyen kereszttezhetik is egymás akaratát. Ilyen módon egyesekben érzelmi felindulást kelthetnek, míg mások az ún. „békesség kedvéért” visszahúzódnak, majd csendes ellenállásukban könnyen nemet mondanak, vagy lemondanak a munkáról. Szem előtt kell tehát tartani azt az általános törvényt, hogy a közösségi munkában mindig vannak „vesztesek” és mindig vannak „győztesek”. Aki azonban kielezi az ellentéteket, az komoly akadályt vet a krisztusi küldetésnek. A lelkipásztori munkatársak éppen ilyen emberi okok miatt Krisztus tanítását és példáját, az evangélium üzenetét ne csak az értés csatornáján, az esetleges viták hevében közvetítsék, hanem sokkal inkább istenélményük tapasztalataival áraszták a lelkebe. A mély közös lelkiesség teszi fogékonná az egyházközösség tagjait arra, hogy meghallják a Szentlélek szavát és együttesen gyakorolják a hit, a remény és a szeretet erényeit.

A plébániai munkatársak tehát egyetlen, szilárd alapra építsenek: Krisztusra! — A külön-féle vetélkedések helyett erősítsék és vigasztalják egymást a hitben, hogy, mint Szent Pál mondja, „A ti hitetekben és az én hitem által kölcsönösen megvigasztalódjunk” (Róm 1,11). Az egyre jobban megújuló egyházi közösségek nyilvánvalóvá teszik, hogy Isten Országában nem a világ törvénye, hanem Krisztus törvénye uralkodik: Itt más, aki vet és más, aki arat. Ha tehát nem azzal a szándékkal vetjük be emberi erőinket, hogy minden áron saját akaratunk érvényesüljön, hanem keresztény közösségünkben tudunk szabad utat engedni a Lélek működésének, akkor kezdjük igazán megsejteni, a kereszténység paradoxonát: „Aki elveszti értem és az evangéliumért életét, az megnyeri azt” (Mk 8,35).

Száll Margit

GONDOLATOK A HITOKTATÁSRÓL

Jóllehet, nincsenek rendszerezve az itt következő gondolatok, egy lényeges szempont mégis egyébe öleli őket. Nevezetesen az, hogy az elmélet és gyakorlat házassága nélkül minden hitoktató munka meddőségre van ítélve. Igaz, tisztelnünk kell a mérnöki, a tervező munkát, nem vonjuk kétségbe ennek szükségességét. Ez az első lépés a megvalósítandó mű felé. Tisztelettel olvassuk a „legmagasabb helyről” érkező irányelveket és buzdításokat, de ezek önmagukban nem vizik előbbre a hitoktatás ügyét. Felépülhetnek a vázak, de falak, abla-

kok, ajtók és egyéb, belső szerelék híján nem lesznek az ember otthonává. Ezzel a hasonlattal azt a jelenséget szeretném szemléltetni, amit mindenki megfigyelhet, ha betekint a katekézissel foglalkozó irodalomba. Írásztaalon született tervek vázai erdőként sűrűsödnek körülünk, de a kivitelezők meg se próbálkoznak megvalósításával, hiszen nyomukban már újabb tervek tolakodnak. Mivel az itt következő gondolatokat nem mérnöki, hanem kőműves kéz vetette papírra, a kíváncsinak óhajtott olvasó ne várjon újabb elméletet. Csak annyit, amennyit egy öregedő hitoktató kiolvasott a gyakorlati élet könyvéből.

A keresztény igehirdetés, benne a hitoktatás, abból a bibliai igazságból veszi lendületét, hogy Isten az embert nem saját okoskodása kacskaringós útján, hanem a kinyilatkoztatás, a tanítás sugárútján akarja magához vezetni. Egyházunk minden missziós tevékenysége ebből a felismerésből és Krisztus világos parancsából fakad. A katekézis éppen ezért egyidős a kereszténységgel, ha a századok során változott is módszerében. Jézus nem azt mondta, hogy én vagyok a zárókö, hanem: én vagyok az út. Nem akarja kalitkába zárni tanítványait semmilyen vonatkozásban. Érthető tehát, ha a 2. Vatikáni zsinat és a 4. Püspöki szinódus is foglalkozott a hitoktatás örökké időszerű kérdésével. Az ablaknyitás ezen a téren is megtörtént, az útkeresés felé itt is kitérültek a lehetőségek kapui. Örvendetes és nem véletlen, ha világszerte újabb és újabb hittankönyvek jelennek meg és egymással versengve igyekeznek fölemelkedni a korunk követelte színvonalra. A tridenti hagyományokra épülő katekizmus minden kiválósága ellenére sem jelenthet végállomást és az ügy érdeke ezen a téren is megköveteli a keresést, a kutatás szabadságát. Joggal panaszkolta évtizedekkel ezelőtt Teilhard de Chardin atya: „Megdöbbsent a tény, hogy az egyháznak szinte nincs is kutató szerve ellentétben mindazzal, ami körülötte él és fejlődik. Pedig fiai és a kivülrőlők számára csak akkor fogja ragyogóan megőrizni a hitet, ha törekszik olyan kutatómunkára, ami élet és halál kérdését dönti el. Tehát a Tanító-Egyház ellenőrzése alatt meg kell szerveződnie a Kereső Egyháznak.”

Természetes velejárója a kereső elmének, hogy új, járhatatlan utakon könnyen eltéved. Ám ennek kockázatát is vállalni kell a több, a jobb érdekében. Egy olyan teológia, egy olyan hitoktatás, mely nem törekedne az időszerűségre, eleve hamis utakon járna. Ezért nem szabad megbotránkozunk olyan nyilatkozatokon, amilyen például a strassburgi püspökség körlevélben olvashatunk: „Nyíltan be kell vallanunk hitoktatásunk részleges csődjét. Sok jóakarát, tiszteletreméltó kísérletek és erőfeszítések ellenére a növendékek fegyelmezetlensége, alkalmatlan módszerek erőltetése, a katekizmus szövegeinek idő előtti elemzése, a túlzásba vitt magoltatás szinte megakadályozzák, hogy a vallási igazságok jótékonyan befolyásolják gyermekeink életét.”

Nem véletlen az sem, hogy a hitoktatás főleg az újkorban kezdett elsősorban az ifjúság felé fordulni. Amíg Európában az úgynevezett vallásos közszellem uralkodott, nem okozott különösebb nehézséget a hit megőrzése, és nem jelentett külön feladatot iskolás hirdetés. Főleg a virágzó középkorban, de még utána is hosszú ideig a keresztény tanítás benne volt a levegőben és mindenki magába szívhatta. Mikor azonban a reformáció és a felnőtté érő tudomány is megszerkesztette a maga kátéját, a hitvátk harcaiban megfogalmazott hittételeket egyházunk is bezárt kapukkal, ilyen szellemű katekizmussal védelmezte. Ezek azonban nemcsak védelmet nyújtottak, hanem hosszabb távon bizonyos megkövesedésre vezettek. Ennek is része volt abban, hogy megszűntünk „fertőzők” lenni. Az iskolákba bevezetett kötelező hitoktatás tagadhatatlan érdemekkel dicsekedhet és komoly kultúrmissziót is teljesített. Ez a kötelezősége azonban bizonyos elszűküléshez vezetett és a lázadás magvait is elhintette. A *tantárggyá minősített katekézis elvesztette vonzóerejét és nem lett kenyere a hit-életnek*. Erre céltott Dietrich Bonhoeffer, a náci által kivégzett evangélikus lelkipásztor, amikor ezeket írta: „Az igazi evangéliumi igehirdetésnek olyannak kell lennie, mint egy szép piros almának vagy egy pohár friss víznek, melyet a szomjazó felé nyújtunk ezzel a kérdéssel: akarod-e? Ugy kellene hirdetni hitünket, hogy gyorsabban kapjanak utána, mint azt mi nyújtani tudjuk” (Gesammelte Schriften IV. 51. o.).

Ennek fölismerésére vezette a Szentlélek egyházunk tanítóhivatalát, amikor a 4. püspöki szinódus az ifjúság hitoktatását választotta témájául. Az ott megfogalmazott irányelveket foglalja össze a Catechesi Tradendae kezdetű pápai körlevél a szokásos buzdítással párosítva. Ebben örömmel fedezhetjük föl annak a törekvésnek jeleit, hogy a hitoktatás ne elégedjék meg a *hit ébresztésével*, hanem törekedjék a *szerelem fölébresztésére is*. Ezt azért kell hangsúlyoznunk, mert teológusaink könnyen beleesnek abba az egyoldalúságba, amely az ismeretközlésben látja a hitoktatás legfőbb célját. „A hitoktatás — írja Jean Daniélou — a hit tartalmának élő átadása az egyházban összegyűlt új tagoknak.” — André Liégé szerint: „A hitoktatás üdvözítő tevékenység, amely átadja a keresztény kinyilatkoztatást a pogányoknak vagy a keresztényeknek, hogy hitet ébresszen és tápláljon.” — Örvendetes, hogy a pápai körlevél átlépi ezeket a meghatározásokat és hangsúlyozza a szív megnyitását Krisztus felé. Ezt a mi Prohásztkánk misztikus átéléssel így fogalmazta meg: „Fel kell ismernünk, át kell

ölelnünk, hogy bennünk éljen és bennünk egészen önmagába változtasson. Így nézni, adni, fogadni annyi, mint szeretni. Az absztrakciónak itt kevés tere van. Szerepe a fonálé, melyre a cukor-kristályok ülnek. Egy ilyen kis vékony fonálra, egészen kicsiny ismeret-sugárra felgyűlhet lelkünk minden édessége, Isten-szerelmünk minden melege, megindulása" (O. M. 7,345).

Nem kell bizonyítanunk, hogy minden életet fordító élménynek főként az *érzelmeke nyúlnak gyökerei*. Érvényes ez vallásos életünkre is. Ha megvizsgáljuk az úgynevezett „nagy megtérések” lélektanát, mindig azt tapasztaljuk, hogy az „áttörés” érzelmi fronton történik. Sajnos nemcsak teológiánk, ami érthető, de a nyomában járó hitoktatás is eltolódott az ismeretközlés irányába. Pedig mindenki számára fárasztó, ha az igehirdetés bármely formájában mindig csak az értelem kapujában kopogtat. Veszedelmes félelemnek nevezném azt a magatartást, amely az érzélgősség csapdájától félve aggályosan elkerüli az érzelmeke világát. A teljes szívből szeretett Isten ezt is igényli, mert „aki Istent nem szereti, annak gyakorlatilag szólva nincs Istene” (Prohászka: uo. 247.).

Régi jelszó, amit a pápai buzdítás is megismétel, hogy hitoktatásunk legyen *krisztocentrikus*. Igaz, hogy Jézus igehirdetése inkább Atya-központúnak mondható, hiszen Őt mondotta „nagyobbnak”, az Ő akaratát nevezte kenyérnek, és tanítását is az Atyától származtatta. Mivel azonban a senki által nem látott Istent Jézus nyilatkoztatta ki, tanítását Ő öltöztette emberi gondolat-ruhába, szeretete az Ő áldozatos életében nyilatkozott meg, minden okunk megvan a Krisztus-központú hitoktatásra. Ha a kereszténységet nem akarjuk ideológiává szűrkiteni, akkor sohasem választhatjuk el Jézus személyétől. Nincs egyetlen vallás sem, amelyben az alapító személye ilyen központi helyet foglalna el. Buddha egész életében az igazságot kereste, Jézus kijelentette: én vagyok az igazság. Érthető tehát, ha a *keresztény igehirdetés kezdet óta Jézus személyiségét helyezte a központba*, — és *hitoktatásunkban is ezt kell tennünk*. A Vele kiépítendő személyes kapcsolat teszi teljessé ezt a fontos tevékenységet.

Tekintettel arra, hogy az úgynevezett vegyes-világnézetűség korában élünk, ezt a tényt különösen figyelembe kell vennünk. Németh László egy vallásos nevelésről írt tanulmányban próbál válaszolni annak az asszonynak kérdésére, aki ezt írta levelében: „Ő maga nem hisz Istenben, de gyerekeit azért vallásosan akarja nevelni, hogy igazi kultúrebere legyenek” (Kiadatlan tanulmányok, II. 306.). Németh László válaszában Arnold Toynbee angol történész kedvenc gondolatába kapaszkodik, a szív és ész versenyfutásáról elmélkedve az Isten-igényt olyan valaminek nevezi, ami félretolja az ész érveit és hisz, mert hinni akar. Szerinte ez az érzés az, amely sok kiváló elmét az egyház kebelén maraszt. Sőt személyes vallomásként Németh László is kijelenti: „Ha mégis nyomot írtam az emberek szívébe, azért volt, mert ez a bennem élő s nem hitt Isten hajtott... A sejtjeimbe írt hithez eszem hitelensége nem érhetett le vagy, amikor már leért, igazolni és táplálni kényszerült” (uo. 365.). Mindezt azért idéztem, hogy aláhúzzam az *Isten-élményben szereplő érzelmeke fontosságát és a hit értelem előtti igazolhatóságát*. Ha az idők során módosul is a hitvédelem fegyvertára és új utakat nyitnak teológusaink, mindig figyelembe kell vennünk a hit értelmességét megkérdőjelező ellenvetéseket. Az eredmény mindig egy lesz: hívő magatartás nem ész vagy tudomány-ellenes, templomunk nem a tudomány romjaiból épül.

Néhány évvel ezelőtt a németnyelvű hitoktatók egyik értekezletén Willi Herter kijelentette: „A katekizmus szerepe az iskolában véglegesen lejárt. Szakítani kell az eddigi rendszerrel és széles, modern didaktikai bázison kell az új könyveket megszerkeszteni. Rövid történetek, idézetek, versek, fotók, statisztikák alkossák a könyvek húsát...” — Tagadhatatlan, hogy ezek a részben helyes, részben erősen megkérdőjelezhető elvek hosszú éveken át érvényesültek a hittankönyvek szerkesztésében. Ennek következtében széthullott a régi keret anélkül, hogy új született volna. Nem valósulhatott meg az a szintézis, amely különböző szinten elengedhetetlen feltétel a hittan-anyag elrendezéséhez és eredményes átadásához. Nem véletlen, hogy az európai gondolkodás azért emelkedett a legmagasabb szintre, mert éppen az egyház iskolájában tanulta meg a rendszeres gondolkodást. A summázások módszere úttörője lett a modern tudományok kialakulásának.

Bizonyos *szilárd váz*, mondhatjuk kordináta-rendszer teszi lehetővé hitigazságaink csontkítás nélküli bemutatását és hierarchikus elrendezését. Nem véletlen, hogy sok kapkodás után ismét érvényesül ez a fontos elv hitoktatásunkban. A müncheni katekéták által szerkesztett, 1980-ban kiadott katekizmus (Grundriss des Glaubens) a következő felosztásban dolgozza fel egyházunk tanítását: 1. A Miatyánk. 2. A Hiszekegy. 3. Az egyház és szentségei. 4. A Főparancs. — Természetesen elképzelhető másféle csoportosítás is, például az üdvtörténeti módszer. 1. Várakozás a Messiásra (Öszövetség). 2. Találkozás a történeti Krisztussal. 3. Krisztus velünk az egyházban. — Ilyen szempontú szintézisben nem is kellene teológiai szakok szerint szétválasztani a keresztény üzenetet. Nem téveszthető szem elől az a tény, hogy a teológia és a katekizis útítársak ugyan, de nem azonos a feladatuk. A teológia az Isten

szavára figyel, azt próbálja értelmezni, a hitoktató pedig Isten szavát hirdeti. Nem kizárólag tanít, hanem meghív és közreműködik a Jézushoz fűződő kapcsolat kiépítésében. Arra vállalkozik, hogy átalakítsa az ember gondolkodását és olyan értékrendet gyökereztesen meg benne, ami egész belső világát a hit szerint alakítja.

A Catechesi Tradendae c. pápai körlevél hangsúlyozza azt a jogos igényt, hogy hitoktatásunkban tartalmilag a keresztény tanítás integritására törekedjünk. Tehát ne selejtezzünk ki bármilyen szempont által vezérelve olyan tételeket, amelyek megítélésünk szerint „nem időszerűek”. Arra azonban feltétlenül ügyelnünk kell — és ez már érinti a tartalmi változtatás szükségességét —, hogy régi igazságainkat megtisztítsuk olyan képzetek salakjától, amelyek a lényeg érintetlen megőrzése mellett elvethetők és elvetendőek. Így például meg kell tisztítanunk az Isten-fogalmat, ami főleg alacsonyabb szinten sokszor hamis képzetekkel keveredett. Ha nem is osztjuk mindenben a dialektikus teológia véleményét, abban Karl Barth mellé állhatunk, hogy nehéz Istenről beszélnünk. Csak a Szentírás teszi biztossá feléje tapogató lépéseinket. Intellektuális alázattal nem az értelmünk által kiokoskodott, hanem a kinyilatkoztatásban bemutatkozó Istenet kell meghirdetnünk. Nem a pascali értelemben vett filozófusok istenét, hanem Ábrahám, Izsák, Jákob, Jézus Krisztus Atyját. A neves német író, Ernst Wiechert visszaemlékezve gyermekkorára így nyilatkozik ezzel kapcsolatban: „A plébános oly sokat tudott beszélni Istenről. Tudása hasonlított egy hatalmas építményhez, amelyben fel s alá járkált, szaladgált a lépcsőkön, de az ember szíve didergett és eltévedt a hatalmas palotában.” — El kell ismernünk, hogy a téves Istenfogalom kialakításában a hitoktatók is bűnrészesek. Hányszor mondogattuk: légy jó gyerek, mert Isten mindent lát és megbünteti! A jó Isten öreg bácsi, nagy szakállal. Villámlás és mennydörgés jelzi haragját. Isten a mennyeországból lakik, ott ül diszes trónusán és hallgatja az angyalok énekét. Ő adja az esőt, a napfényt, a meleget... Mindezeket a téves fogalmakat, képzeteket elkerülhetjük, ha a szentírási példabeszédekkel szólunk Istenről. Mivel legfőbb törekvésünk az Istennel kialakítandó személyes kapcsolat, ezért Isten személyeszerűen kell bemutatnunk. Ezt teszi a Szentírás is, nem félve az antropomorf kijelentésektől sem. Az Úr Jézus nem úgy beszél Istenről, mint valami elvont lényről — ens a se, esse per se subsistens, absolutum — hanem mint személyes létezőről, mint Atyáról. Mikor Jézus azt mondja: Aki engem lát, látja az Atyát, — ezen nem az Isten metafizikai lényegének föltárását érti, hanem azt, hogy mit jelent számunkra az Isten. A Szentírás meg sem kíséri Isten belső életének föltárását, hanem a teremtményekhez fűződő viszonyát hangsúlyozza. Akkor szólunk tehát helyesen Istenről, ha ezt Jézushoz hasonlóan tesszük.

Vigyáznunk kell a *gondviselés magyarázatával* is. Hányszor mondogatták nagyanyáink: így akarta Isten, Ő majd mindent elintéz, bízunk mindent Rá... Ezek és az ezekhez hasonló kifejezések olyan hitről tanúskodnak, amely minden történésben Isten közvetlen művét látja. Megteszi Isten éjjeli őrnek, közlekedési rendőrnek, őrármesternek, aki minden felelősséget magára vállal. Ma már a tudományos világkép birtokában másként vélekedünk. A természetnek megvannak a maga törvényei, a maga autonómiája és nem kívánhatjuk, hogy Isten minden autóbalesetet megakadályozzon. A világot a Teremtő meglehetősen kemény fából faragta és bizonyos természeti csapások, feszültségek, harcok belső szerkezetéből következnek. Tévedés lenne a gondviselést úgy értelmeznünk, hogy Istennek minden rosszat meg kell akadályoznia. Ő tiszteletben tartja a szabadságot és annyi helyet biztosít számára, hogy a rossz is elfér benne. Isten gondviselése, előrelátása nem csinál bábukat belőlünk. Jézus nem ígért követőinek biztonságot. Úgy küld a világba, mint bárányokat a farkasok közé. Igaz, számontartja hajszálainkat, de nem ígérte, hogy azok nem hullanak ki és a farkasok nem marnak belénk. Isten gondviselése egyszerűen azt jelenti, hogy célt tűz teremtményei elé és nem engedi elmerülni őket az értelmetlenség hullámaiban. A hit útját kell járnunk a földön és ez az út — mint Edith Stein megjegyzi —, sötét út is lehet.

A fent idézett pápai körlevél azt is hangsúlyozza, hogy hitoktatásunk meghatározott módszer szerint történjék. Van-e és milyen az eredményeket biztosító módszer? Nem könnyű erre a kérdésre válaszolni. Nem kétséges, hogy kidolgozhatunk mindenki számára elfogadható módszereket, de ezeket két szempont is módosíthatja. Az egyik a *hitoktató személye*, a másik a hitoktatásban részesített *hallgatóság értelmi színvonala*. Alapelvként azt hiszem, elfogadhatjuk azt a nézetet, amit A. Jungman így fogalmaz meg: „Hosszabb harci szünet után a müncheni módszert általános elismerésben részesült” (Katechetik, 135. o.). Nem azért történt ez, mert kidolgozói mindenkinél bölcsőbbek, hanem azért, mert ez tulajdonképpen Jézus módszere. Nyilvánvaló, hogy itt a példabeszédekben szóló evangéliumokra kell gondolnunk. A jóhiszemű hitoktató minden különösebb lélektani tanulmány nélkül föllismeri a gyermeki lélek igényeit és ehhez alkalmazza előadását. Figyelembe veszi intuitív alkotukat, akiket csak lassan, fokozatosan lehet bevezetni a logikus gondolkodás utcájába. Fejlődő személyiségükben sok a nyugtalanság és hiányzik a kitartás. Élénk képzeletük számára

nincs éles határvonal a mese és a valóság között. Nagy a mozgásigényük és színes előadás nélkül lehetetlen a fegyelmzés.

Hitoktatásunkban ma is érvényes az ősi szabály: *fides ex auditu* — *hallásból születik a hit*, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a körülményt, hogy korunk embere, gyermeke képfolyamok partján tölti élete jelentős idejét. Ezért a hallásból merített hit *kiegészítendő a látásból merített hittel*. Nyilvánvaló, hogy itt a szemléltetésre gondolunk. A képszerű látásmód gyermekkorban a legsajátosabb és a hit alapozásánál nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Látni szeretnénk Jézust, mondták a jeruzsálemi zarándokok, mutasd meg nekünk az Atyát, kérték Jézust apostolai. Ezek a kívánságok örök emberiek, főleg gyermekiek. Közismert tény a gyermekek vizuális alkata és az ebből következő látás-igénye. Tudatában volt ennek egyházanyánk és éppen ezért sohasem csatlakozott a képrombolók mozgalmához. Tagadhatatlan, hogy ennek köszönhetően hatalmas, művészi szinten álló képanyag áll rendelkezésünkre. Ám a szemléltetés akkor válik teljessé, ha a gyermek *kreatív képességeit* mozgósítva öntevékenységre segítjük őket. Ezért is fontos hitoktatásunkban a munkafüzet alkalmazása. A kérdés az, hogy mit és hogyan rajzoljunk? Mivel kevesen rendelkeznek általában felüli rajzkészséggel, arra kell törekednünk, hogy mindenki számára kivitelezhető képeket szerkesszünk. Egyházunk életében kezdet óta jelentős szerepet játszott a szimbólumok alkalmazása. Már csak azért is, mert számos hitbéli igazságot nem lehet figuratív képekkel szemléltetni. Legyenek rajzaink egyszerűek és elkészítésük ne vegyen túl sok időt igénybe. Kerüljünk minden dekoratív elemet, csak a lényegre törekedjünk. Fontos szempont, hogy a rajz lehetőleg gyermekek előtt a táblán szüllessék. Egységes szimbólumrendszer alkalmazunk, felhasználva az egyház ilyen természetű gazdag hagyományát.

Mindezek hangsúlyozása mellett nem mulaszthatjuk el már kezdő fokon sem a *vallási igazságok fogalmi meghatározását*, az úgynevezett *vallási nyelv elsajátítását*. Egyes külföldi hittankönyvek átmenetileg elvetették a kérdés-felelet módszert, de újabban visszatérnek hozzá. Ez a legbiztosabb út a vallásos nyelv ábc-jének megtanításához. Schütz Antal professzorral beszélük, hogy szigorúan megkívánta az általa megfogalmazott dogmatikus szövegek betanulását. Az egyik szigorlatozó megakadt felelet közben és azzal védekezett, hogy tudja ő az anyagot és ami most következne, az a könyv bal oldalán az alsó sorokban található. Schütz professzor megértően bólintott és kimondta a kisegítő mondatot. Utána tanártársai megjegyezték: miért nem engedted, hogy a szigorlatozó a saját szavaival folytassa? — De ha nincs saját szava, mi mást tehetnénk? Minden tudományágunk megvan a maga nélkülözhetetlen fogalomtára. Bármennyire is törekszünk ezt leszűkíteni, nem mondhatunk le alkalmazásáról. A kérdéseket mindig úgy kell megfogalmaznunk, hogy a lényegre tapintsunk velük. Kerülünk kell a hosszú válaszokat, mivel könnyebb megjegyezni tíz rövid, mint egyetlen hosszú mondatot. Az alapvető tudnivalókat addig kell ismételnünk, amíg tudásuk eléri a habituális szintet. Csak így lehetnek a bővebb ismeretek építőkövei. A gyermek számára sohasem unalmas a felelés, amikor tudását bizonyítja. Unalmas lehet egy kétszer hallott történet, de sohasem az, amikor aktívan szerepelhetnek. Ajánlatos az így összeállított tudáslapokat a gyermekek kezébe adni. Ezek megszerkeztése akkor lesz jó, ha nem csupán a teológusok asztalán születik, hanem átszűrjük a gyermeki agyvelőkön és ehhez igazítjuk. A habituális szinten elsajátított ismeretek segítségével a későbbi évek során megnyitjuk azokat a kapukat, amelyeken átlépve kiszabadulnak a definíciók kalitkájából.

Renan Jézusról szóló könyvében Palesztina földrajzát nevezi az ötödik evangéliumnak. Talán még több joggal tehetnénk ezt a *szentek történetével*. Máriáról is akkor mondunk a legtöbbet, ha elismerjük: ő megélte az evangéliumot, mielőtt leírták volna. Szentjeink mind az ő nyomában járnak, ők az emberbőrbe kötött remekművei a Szentléleknek. Méltán jegyzi meg Leon Bloy: „Vessék magukat a szentek történetébe! Iglyék tele magukat, részegüljenek meg ettől a pompás italtól! Falják fel különösen azt, ami a legbálgábbnak és legképtelenebbnek látszik. Akkor majd látni fognak.” — Csak örülnünk lehet, ha ez az intelem visszhangra talál és a „szentek visszatérnek”. A példaképeket igénylő ifjúságnak, a hit és a szeretet ébresztéséhez, az úgynevezett teológia cordis megszűléséhez a szentek modern hangvételű életrajza nagy segítséget nyújthat. Megérti ezt az egyszerű zarándok, aki elmegy Itáliába és belekábul az éléje táruól szépségekbe. Aztán egy kicsit elgondolkozik és fölveti a kérdést: mi a magyarázata ennek a szépségthalmozásnak? Vajon a templomok és képtárak fölbecsülhetetlen kincsei nem inkább az emberek, a pápák, bíborosok és művészek dicsőségét hirdetik az Isten dicsősége helyett? Választ keresve elmegy Assziszibe és letérdel a háromemeletes bazilika altemplomában Szent Ferenc sírja előtt. Ott minden megvilágosodik és a válasz megszületik. Azért épült a Szent sírja fölé a gyönyörű bazilika, azért ontotta Giotto szebbnél szebb képeit, mert jómaga és az utókor megértette: könnyebb az evangéliumot iniciálékkal díszített drága pergamenre írni, vászonra festeni, márványba faragni, mint emberségünkből megmintázni. Ám a szenteknek ez sikerült. Fűtültek a gazdagságra, művészet-re, a szegénységet választották úrnőjüknek. Fölsimerték ezt a világ megigézettjei és bosszút

álltak érte, nemes bosszút. A szentek sírjára, emlékezetére, elismerésük jeléül mindazt oda-tették, amit ők nem becsültek. Ezzel ismerték el, hogy egy ember Krisztusba öltözködése fölötté áll minden művészi alkotásnak.

Tagadhatatlan, hogy nem csak az exegétáknak, de a katekétáknak is megvan a maguk keresztjük. Mária Noél sóhajt föl naplójában: Hogy beléd fáradtam, Istenem! — Ez minden hitoktatóval megtörténhet. Mivel vigasztaljuk magunkat? Akárcsak Pascal, Charles de Foucauld is mindig magánál hordott egy jegyzetfüzetet. Első lapjára ezt írta fel: „Minél több dolog hiányzik életünkben, annál inkább megtaláljuk a keresztet. Minél jobban átöleljük a keresztet, annál közelebb leszünk Jézushoz, aki a keresztre van rászegezve.”

György Attila

IZGALMAS LEHET-E A KRISZTUSI ÉLET

Az újabkori egyházi katekétikai megnyilatkozásoknak és a katekétikai irodalomnak egyaránt egyik központi kérdése: miként tudjuk elérni, hogy a Szentírás tanítása, illetve a hit-tan ne csak „tan” legyen, hanem *élet* is. — Pótolhatatlanul fontosak a bibliakörök, a kü-lönböző utak-módok, amelyek a Szentírás mélyebb megismeréséhez kívánnak elvezetni: — a zsinat aláhúzza ezek fontosságát (Dei Verbum 24—26). Az utóbbi évek tapasztalatai azon-ban azt mutatják, hogy gyakran ezekből is hiányzik valami. Egyoldalúan intellektuálisak és nem veszik eléggé figyelembe, hogy Krisztus szava elsősorban *élet* és *nem elmélet*. — A *Ka-tekétikai Direktórium* ezért hangsúlyozza, hogy a hitoktatás alapvető feladata a krisztusi életre való elvezetés (17; 22—23). A *Catechesi Tradendae* ugyancsak ismételtlen visszatér erre a témára: A hitoktatás célja a Krisztussal egyesülő élet (vö. 5; 18; 20). A bibliaktatás-nak, a bibliaköröknek tehát „túl kell lépniük az egzegézisen, hogy elvezessenek az *Ige életreváltásához*” (47).

Az ember izgalmat igényel

AZ IZGALOM ÉS A KÖZÖMBOSSÉG PROBLÉMÁJA. — Mielőtt témánkra térnénk, be-vezetőül egy általános kérdést kell felvetnünk, amely azonban szorosan kapcsolódik gondo-latkörünkhöz. Ez pedig az izgalmasság — érdekesség, problémája. Bevezető tételünk az, hogy az ember igényli az izgalmat. Kérdésünk ezért: hogyan tehetjük izgalmassá a hit-oktatást, a Szentírást?

A lélektan szerint az ember pszichés egyensúlyát nem az izgalommentes állapotban találja meg. Ellenkezőleg. Az embernek *szüksége van bizonyos feszültségre*. A lélektani kísérletek rámutattak, hogy az emberi szervezet automatikusan biztosítani törekszik önmaga számára az izgalomnak egy bizonyos optimális szintjét. Az agykéreg izgalmi állapotát a környezet-ből érkező, az érzékszervek által közvetített ingerek hozzák létre. Az embernek veleszületett képessége, hogy az izgalom optimális szintjét biztosítani igyekszik magának azáltal, hogy az ingerszegény környezetben keresi a külső ingereket, illetve a túl erős ingerektől el-távolodik.

Az ember azonban nem csak fizikai ingereket, feszültséget igényel, hanem egy bizonyos *pszichikai feszültséget* is. A szociológusok beszélnek arról, hogy a letűnt társadalmakban a létért való küzdelem, később a társadalom átalakításáért folyó küzdelmek stb. biztosítot-ták az alapvető izgalmi állapotot. Korunkban viszont ezek a természetadta „elsődleges” izgalom általában megszűntek. — Nyugaton régóta teritéken van a kérdés, amellyel az utób-bi években a szocialista sajtóban is mind gyakrabban találkozunk, hogy miért *közömbös* a mai fiatalság, illetve, hogy mit lehetne tenni e közömbösség ellen. „Az emberiségre rá-szakadt a jólét... — írja *Németh László*. — A szocializmus legnagyobb veszedelme nem az, hogy a kapitalista államok összefognak és megverik, hanem, ahogy a monília terjed az al-mán, az élvezet-vallásra térnek át. Tulajdonképpen miért ne térnének? Elvégezték a munká-jukat s mit csináljanak tovább? ...Azoknak a foglalkozásoknak a száma, amelyeknek az ember egészen odaadhatja magát, korlátozott...” (Tiszatáj, 1978. május).

Hol áll a hitoktatás?

A hitoktatók — a pedagógusokkal együtt — sokszor tehetetlenül állnak a közömbösséggel szemben. Úgy tűnik, hogy sok lelkipásztor már a gyermek-hitoktatás terén is feladta a harcot. Természetesnek veszik, hogy 13—14 éves kortól kezdve a gyermekek elmaradnak a templom-

ból. A mai gyerekeket *nem izgatja* a kereszténység — mondják egyesek. Mások egyre természetesebb könnyedséggel arra hivatkoznak, hogy a tv és a mozi nyújtotta mozgalmassággal és *izgalommal* a hittan nem veheti föl a versenyt. Ismét mások az előző logika alapján az ellenkező végletbe esnek és azt állítják, hogy a jó segédeszközökön, filmekben, magnón stb. áll vagy bukik a hitoktatás sikere, mert csak ezek tudják napjainkban izgalmasá tenni a hittant.

Külön terület az *ifjúság és a felnőttek hitoktatása*. A 14 év felettiiek számára sokan nem is mernek hittant kezdeményezni, annyira *nem érzik vonzónak, izgalmasnak* számukra Krisztus tanítását. — De vajon a létező, jól működő ifjúsági vagy felnőtt hittanok, úgynevezett kiscsoportok problémamentesek-e? — Egy évек óta hatékonyan működő lelkipásztor így fogalmazta meg a kérdést: „Hozzám jönnek a fiatalok. És érdeklik őket a vallás kérdései. De többszöri áthelyezés után, újra és újra azt kellett tapasztalnom, hogy a magukra maradt közösségek jelentős részben szétestek, sokan elmaradtak a templomból is. Valamit tehát nem jól csinálók. Úgy látszik, ezek a gyerekek túlságosan is a lelkes közösséghez vagy hozzám kötődtek, de nem eléggé Jézushoz és az egyházhoz. Mit tegyek, hogy a Szentírás, a *Jézusi élet legyen izgalmas számukra?* — Talán ez a kérdés fogalmazza meg problémánkat: mit kellene tennünk, hogy a Szentírás, a jézusi élet izgalmassá legyen a gyermekek, a keresztények számára? — Amint az egész mai pedagógiának, úgy a mai hitoktatásnak is egyik első kérdése az érdekesség tétele: hogyan mutatható be egy mai gyermek, egy mai fiatal *izgalmas*, hogy a Szentírás tanítása valóban *izgalmas*, és forradalmi belső átalakulást hozhat létre?

Izgalmas-e a Szentírás?

EGY KONKRÉT TAPASZTALAT. — A következőkben elméleti fejtegetés helyett egy konkrét, személyes tapasztalatról szeretnék beszámolni. Egy tapasztalatról, amelyben elsősorban önmagam életem azt, hogy az evangélium számomra is egészen *új módon izgalmassá* válhatott, majd arról, hogy hogyan vált hitoktatásomnak, közösségi munkámnak is alap-
elemévé ez a felismerés. — Volt egy időszak életemben, amikor hosszú, úgynevezett „sikeres” hitoktatói évek után egyszer csak szembetalálkoztam az imént megfogalmazott kérdéssel: Kielégítő-e hitoktatásom? Elvezeti-e a krisztusi életre a rámbízottakat?

E töprengésem idején találkoztam egy gyakorlattal, amelyben a felnőttek és gyermekek hitoktatásának, illetve közösségeinek központi témája egyaránt a *Szentírás életre váltása* volt. A kateketika történetében nem előzmény nélküli ez a gyakorlat. Közismert például Eduard Poppe belga katekétai módszere, aki óráról órára a napi anyaghoz kapcsolódóan felírta a táblára a jőfeltételt, a következő hittanórán tapintatosan számonkérte a gyerekektől, hogy sikerült-e megvalósítaniuk az elhatározást. — A ma világszerte elterjedt gyakorlat — amellyel magam is találkoztam — lényegileg hasonló. Csupán ez egy *szentírási mondattal* fogalmazta meg a jőfeltételt. A nagy újdonság számomra azonban az volt, hogy gyermekek és felnőttek képesek olyan komolyan venni a Szentírás egy-egy gondolatát, hogy minden reggel ennek szellemében indulnak neki napjuknak, sőt sokan egy-egy cselekedetük előtt is megkérdezik maguktól: most, ebben a tettemben hogyan tudom életre váltani ezt a *szentírási gondolatot*. — S azt láthattam, hogy ezeknek az embereknek számára a Szentírás, a krisztusi élet eddig nem tapasztalt módon „izgalmassá” vált.

Éreztem, hogy ezt a gyakorlatot ki kell próbálnom. Hosszú volna az egész folyamatot elmondani, ahogy mind jobban megértettem ezt az utat. Megpróbálok azonban kiemelni néhány jellemző fordulópontot, amelyek talán szemléltetik a fejlődés lényegét. „Kísérletem” egy olyan ifjúsági hittanecsoporthoz vezet, amelynek tagjai a hit alapjait már megismerték az előző évek folyamán. Az év nevelési céljának a krisztusi élet elmélyítését tűztem ki a főparancs szellemében. Az első téma, illetve az első *szentírási mondat*, amelyet központi jelentősége és konkrétsága miatt kiválasztottam, ez volt: „*Amit a legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek*” (Mt 25,40). — Felkészültem az órára, majd próbáltam levonni a gyakorlati következményeket, „elhatározásokat” a fiatalok számára, amelyeknek megvalósítására a következő héten törekedniük kellene. De éreztem, hogy valamiképpen levegőben lóg az egész óráim. Azt már korábban megértettem, hogy a fiatalok számára akkor lesz izgalmassá az anyag, illetve annak összefoglalásaként a *szentírási mondat, gondolat*, ha sikerül elérnem, hogy napról napra, sőt szinte óráról órára próbálják meg azt életre váltani. De egyszer csak világossá lett előttem az is, hogy erre csak akkor tudom elvezetni őket, ha mindenekelőtt én próbálok meg így élni. Elhatároztam tehát, hogy a következő nap meg is kíséreltem ezt.

Ezt az első napot soha nem fogom elfelejteni. Reggel már a mondatról elmélkedtem: „*Amit a legkisebb testvéreim közül eggyel is tettétek . . .*” — Ez a mondat nemcsak a fiatalok számára, hanem számomra is azt jelenti, hogy úgy kellene viszonyulnom minden emberhez,

mint magához Jézushoz... Ilyen gondolatokkal indultam misére. — Néhány év óta minden reggel ugyanazon az úton jártam misézni. — Általában a mise előtt otthon elmélkedtem és az elmélkedés Istennel való találkozásának légkörében. — valamiképpen Isten csendjébe burkolózva mentem a templom felé. És nagyon távolinak éreztem a körülöttem munkába siető és olykor káromkodó embertömeget. Talán most először érintett meg a gondolat, hogy ezek az emberek nem idegenek; hogy Isten szereti őket is — a zajongókat és káromkodókat is —; és ha én most bármit tennék szeretetből egyiküknek, azt magának Jézusnak tenném. Ekkor, néhány méterrel magam előtt megpillantottam azokat az utcaseprő cigányokat, akik mellett évek óta ugyancsak szinte minden reggel elmentem, és még soha nem szóltam hozzájuk. Ebben a pillanatban úgy éreztem, hogy a fiatalokkal nagyon meg lennék elégedve, ha ezekben az utcaseprőkben is felfedeznék magát Jézust, vagy az Embert, akivel Jézus azonosítja magát. Meg lennék velük elégedve, ha Jézus szavainak szellemében például kedvesen meg merném szólítani ezeket a cigányokat. — De vajon én tudok-e szólni hozzájuk — támadt föl bennem a kérdés. — Mások számára ez talán nem jelentene különösebb nehézséget, de én egy pillanat alatt „megizzadtam”. Szinte lehetetlennek tűnt számomra a gondolat, küzdöttem magamban és próbáltam meggyőzni magamat: hogy ezek igazán a város legkisebbjei... Hogy ha Jézus söpörne itt, Őt biztosan megszólítanám... Mindez néhány másodpercig tartott, mert odaértem melléjük és jobb híján rájuk köszöntem, hogy „Jó reggelt kívánok”. Rám néztek egy pillanatra, de nem válaszoltak. Naponta emberek ezrei futnak el mellettük és soha senki nem köszön nekik. Nem hitték, hogy őket köszöntöm. De számomra akkor nem az volt a lényeges, hogy válaszolnak-e. Megdöbbenett, hogy ilyen kicsi dologban milyen nehezemre esett megvalósítanom ezt a szentírási mondatot, és gyermeked öröm volt bennem, hogy sikerült. A miséről hazajövet aztán még mindig erőt kellett vennem magamon, de már könnyebb volt: odaléptem a még ott söprögő cigányokhoz és egy néhány szót szóltam hozzájuk arról, hogy milyen jó, hogy tisztává teszik minden nap az utcát... Említésre sem méltó esemény volt ez, de számomra élményt jelentett azoknak az embereknek öröme, és a velük való néhány perces beszélgetés. — Azután ehhez hasonló kicsiny, de mégis nagy élményekkel telten folytatódott az egész nap. És talán eddigi életemben soha nem éreztem még úgy át, mint ezen az estén, hogy a Szentírás valóban „halálosan” izgalmas.

A következő napokon folytattam ezt a gyakorlatot. S amikor eljött a hittanóra, már nem elméleti tanácsokat adtam a fiataloknak a tennivalókkal kapcsolatban, hanem az óra végén elmondtam, hogy számomra mit jelentett ez a mondat az elmúlt napokban. A fiatalok elnémultak. A következő órán a beszélgetésben többben azt mondták, hogy ilyen izgalmas hittanórát még nem tartottam, és hogy élményeim azt éreztették meg velük, hogy ezt az életet nekik is meg kell kezdeniük. Ezen az órán a fiataloknak körülbelül egynegyede egészen hasonló élményekről számolt be. Később pedig — bizonyára az ő példájukra is — a közösség nagyobb része bekapcsolódott a tapasztalatok elmondásába.

Azóta — körülbelül öt éve — magam is hétről hétre, vagy hónapról hónapra élem a fiatalokkal az előre kitűzött szentírási gondolatot, mondatot. Akármelyik mondat szerepelhet is, azt hiszem, mindig újra számomra jelentette a legnagyobb megdöbbenést az, hogy milyen izgalmassá válik a Szentírás, ha életre váltom. — Csak egy példát még: Egyik alkalommal az óra témája az evangéliumi tanácsok voltak. Összefoglaló mondatul ez kínálkozott: „Adjátok el, amitek van...”. Mint minden mondattal, ezzel is először magamnak kellett megküzdenem. Eleinte arra gondoltam, hogy ez a mondat mégsem jó, mert inkább szerzeteseknek való, mint fiataloknak. Hiszen még nekem sincs túl sok odaadni valóm. Nekik pedig még kevésbé van. Később azonban, szokás szerint elkezdtem önmagam életre váltani ezt a mondatot is. Rövidesen felfedeztem, hogy sok kicsinységem van, amit odaadhatnék másoknak. Egy délután átnéztem a szobámat és több könyvet, ruhaneműt, vagy egyéb tárgyat találtam, ami nem szükséges, egyszerűen csak van. A következő napokon többben eszembe jutottak, akiknek e tárgyak valamelyikével örömet szerezhetnék. Amikor elajándékoztam e fölösleges kicsiségeimet, meglepett, hogy némelyiket milyen nehezemre esett odaadni, noha valóban nem volt szükségem rájuk. — Bizonyára vannak olyanok, akik ezt már régen gyakorolják. De számomra új volt ez a felfedezés. — S a következő héten, miután az óra végén elmondtam élményemet, a fiatalok is nagy lelkesedéssel fogtak ennek valóra váltásához. Lelekítette őket a kereszténység radikalitása, teljesség-igénye, s az ebből fakadó szabadság.

A következő órán megkértem néhányukat, hogy írják le ezt az élményt, amit e szentírási mondat életreváltásakor átéltek. Álljon itt ezekből egy:

„Amikor arról a szentírási mondatról beszélgettünk, hogy 'adjátok el mindeneteket', előttem már beszélgetés közben egyszerre megjelent a fiókom és benne kedvenc dolgaim, amikhez nagyon ragaszkodom. Még aznap este nekifogtam, hogy kiválogassam azokat a dolgokat, amelyeket szeretek, de nincs rájuk nagyobb szükségem. Olyanoknak adtam

oda, akiről tudtam, hogy örömet szerez nekik. Talán a legnehezebb volt naptárgygyűjteményemtől megválnom. Régóta gyűjtöm a naptárokat, sőt sikerült régieket is összeszednem, úgy, hogy születésemig visszamenőleg minden évről voltak naptáraitam. Egy ismerős kislíának adtam, aki gyűjti. Nagyon örült. Amikor mindent odaadtam, olyan nagy szabadságot éreztem, amit nem is tudok elmondani. Örültem, hogy másoknak örömet szereztem és úgy éreztem, hogy *sok hely felszabadult bennem a jó Isten számára.*"

Sorolhatnám a további példákat, de csupán egy megállapítással szeretném összefoglalni a mondottakat: Ugy tűnik számomra, hogy e gyakorlat által a hitoktatás legkínzóbb problémái — amelyekről a bevezetőben szoltunk — megoldást nyerhetnek.

1. Megoldást nyert a hittan és a *Szentírás életre váltásának* kérdése. Én ugyan az ifjúság körében szerzett tapasztalatomat mondtam el, de sok fiatal hitoktató az általános iskolások hitoktatásában is meghonosította ezt a gyakorlatot. Az osztályok összetételétől függően természetesen sokféleképpen alakult a „kísérlet”, de a végeredmény nagyjából egyforma volt (legalábbis ott, ahol a hitoktatók maguk is törekedtek életre váltani a gyermekek elé tüzendó szentírási mondatokat): Az általános iskolások is nagy lelkesedéssel kezdtek el élni az evangélium szerint, és bizonyos átmenet után általában rövidesen felszabadultan mesélték a hittanórák erre szánt idejében, hogy milyen élményeik voltak az „igével”.

Az alsósok bájos természetességgel tudják elmondani élményeiket. (Vö.: Az Új Ember — „Mi így csináljuk” rovatát!) Ezek az élmények naivságukban is nagyon mélyek. Például egy harmadik osztályos a következőket mesélte el azzal a mondattal kapcsolatban, hogy „Isten országa köztetek van”:

„Éppen játszani okartam, amikor láttam, hogy sok szemét az a konyhában. Kisöprögtem, mert az Úr Jézus mennyországban sincs szemét, és hogy Isten Országá itt is szebb legyen. Közben gondoltam Jézusra, hogy ezt most Neki teszem.”

Vagy a sok közül egy másik, ugyancsak alsós élménye:

„Anyám és nagynéném beszélgettek. Én is ott álltam, de senki sem szolt hozzám. Akkor arra gondoltam, hogy Jézust is kitaszították. Ott maradtam anélkül, hogy savanyú képet vágtam volna.”

— Az első pillanatban az ember elmosolyodik ezen a gyermeki gondolat-kapcsoláson. De valójában éppen az a legmeglepőbb ezekben a beszámolóknban, hogy a gyermekek ráéreznek a lényegre, és életük kicsiny eseményeiben élni kezdik az evangéliumot. A fiatalok ezt úgy fogalmazták meg, hogy ezáltal az életforma által *Krisztus nemcsak a hittanórán vagy az imádságok alkalmával van jelen életünkben, hanem az egész nap folyamán.*

2. E gyakorlatban megoldódik a hittan motivációjának, *izgalmassá tételének* problémája is. A gyermekek, a fiatalok maguk élik át, hogy a kereszténység érdekes, izgalmas. Amikor például azt a mondatot éltük, hogy „szeressétek ellenségeiteket”, akkor a fiatalok fogalmazták meg azt, hogy: „ez forradalom! Sokszor nehéz volt vállalnunk, hogy egészen másként cselekszünk, mint társaink — mondták —. De ha az emberek nem is így élnek, mégis mindnyájan várnak a szeretetnek erre a forradalmára.” — Igen. És a fiatalokat semmi sem vonzza annyira, mint a nagy forradalmi tettek.

3. Az egyik legfontosabb „gyümölcs”, hogy azok, akik elmélyültek ebben a gyakorlatban, azok *felnőtté válnak* is kitartanak benne. Ez azt jelenti, hogy az így élő fiatalok például házasságkötés után is tovább élik a közösen választott szentírási igéket, és hétköznapi életük irányító elvénél érzik azokat. De nemcsak olyan felnőttek járnak szívesen ezen az úton, akik már fiatal korban megismerték azt, hanem mások is. Világszerte és nálunk is terjednek azok a felnőtt hittanok, vagy keresztény közösségek, amelyekben a rendszeres találkozásokon nem annyira az elméleti teológiai képzés a központi téma — noha van helye annak is —, hanem az élet: hogy a Szentírás szavait miként lehet megvalósítani a hétköznapiokban.

4. Végül szólhatunk arról is, hogy ez az élet vonzóan *izgalmas a kívülállók számára* is. Egy langyos, középszerű elméleti kereszténység nem vonz. Már azért sem, mert nem élő, nem izgalmas. Viszont azokat a gyerekeket, fiatalokat, akik így élnek, minden szóbeli agitáció nélkül is általában rövidesen többen követik társaik közül és eljönnek velük a hittanra. Jellemző az is, hogy a házasság előtt álló fiatalok partnereit is gyakran annyira meglepí ez a „radikális”, következetes kereszténység, hogy közülük többen megtérnek, vagy elmélyülnek a keresztény életben.

A Szentírás életre váltása és a közösség

Az elmondottakkal kapcsolatban néhány gyakorlati kérdésre szeretnénk kitérni, elsősorban arra, hogy miként valósulnak meg a mondottak egy konkrét *közösségben*. — A krisztusi élet elsajátítása és megélése közösséget tételez fel, — írja a Catechesi Tradendae (24). A lelkiéletnek és a hit szerinti életre nevelésnek itt vázolt útja teljességgel személyes, de egy-

úttal közösségi is. Közösségi voltát egyrészt az életre váltandó mondatok közös megválasztása biztosítja, másrészt az ige életre váltásában szerzett lelki élménynek közös megbeszélése.

AZ IGE MEGVÁLASZTÁSA. — Az igével kapcsolatban először is felmerülhet a kérdés, hogy milyen szempontok alapján válasszuk ki azt. — Mivel a *hitoktatásnak megvan a maga rendszere*, tehát a szentírási mondatok megválasztása általában természetszerűen ehhez alkalmazkodik. Fontos azonban, hogy a mondatok, különösen eleinte, konkrétak legyenek, azaz a *tennivalót* érthetően fogalmazzák meg. Például: „Amit akartok, hogy nektek tegyenek az emberek, ti is azt tegyétek nekik”; „Szeressétek ellenségeiteket”; „Adjátok el, amitek van”. Ezek által a kezdő közvetlen indítást kap a cselekvésre, s így megizleli, hogy mennyire tettekre váltható és izgalmas az evangélium. Így rövidesen kialakul benne a képesség, hogy elvontabbnak tűnő mondatok életszerűségét is érzékeli.

Természetesen itt is szükség van a *változatosságra*. Ezért olykor néhány hétig abba kell hagyni ezt a gyakorlatot, majd újból neki lehet fogni, valamilyen újszerű tennivalóra irányítva a figyelmet. — Az alapvető cél azonban az, hogy már a gyermekek is megsejtsék: ha a külön kitűzött mondatra ügyelést egy-egy időre el is hagyják, a főparancs szellemében való *életet sohasem lehet abbahagyniok*. A keresztény Isten- és emberszeretet összefoglalását és újszövetségi szemléletét talán legkonkrétabban, pedagógiai célunknak legmegfelelőbbben ez a mondat fejezi ki: „Amit a legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek...” — Megfelelő irányítás után ez a mondat mind az általános iskolások, mind a nagyobbak életébe oly mélyen beivódott, hogy egyrészt a Szentírás egyéb tanításait is ennek a szellemében értik meg igazán, másrészt ha nincs más igéjük, akkor is ösztönösen visszatérnek ehhez.

Felmerülhet valakiben a kérdés, hogy az itt vázolt módon nem atomizálódik-e a Szentírás holmi mondatocskákká. — Említettük, hogy a mondatok a rendszeres hitoktatásra épülnek és azt feltételezik. Másrészt azonban — amint *Szent Ágoston* írja a *Keresztelendők Oktatásáról* szóló írásában — a hitoktatás végső célja az, hogy a szeretetre elvezessen. „A szeretetet tűzd ki végső célod gyanánt, erre vezess vissza minket, amit elbeszélsz” — írja Ágoston. Ha a gyermek egy-két hétig ténylegesen életre váltja például azt a mondatot, hogy „szeressétek ellenségeiteket”, akkor nagyon sokat megértett a kereszténység lényegéből. De itt még többről is van szó. A Szentírás azt mondja, hogy „Aki szeretetben él, Istenben él és Isten él benne” (1Jn 4,16). Akiben Isten él, az mélyebben megismeri Isten titkait, mint bárki más. — A Szentírás állítja, hogy Isten bensejét nem ismeri más, csak a Lélek és az, akinek a Lélek kinyilatkoztatja (1Kor 2,10k). Valóban azt tapasztalhatjuk, hogy a gyermekek vagy a felnőttek a Szentírás szeretetigéit életre váltva oly mély kapcsolatba kerülnek Jézussal, hogy megvalósulva látjuk Jézus ígértét: „Aki szeret, annak kinyilatkoztatom magam” (Jn 14,21).

A TAPASZTALATOK MEGBESZÉLÉSE. — Az itt ismertetett gyakorlatban rendkívüli jelentősége van a lelki tapasztalatok rendszeres, közös megbeszélésének. Lássuk, mit értünk a tapasztalatok megbeszélésén, hogyan történik ez és mi a jelentősége.

Különböző közösségekben szokás az, hogy „házi feladatul” egy szentírási részt adnak fel átgondolásra, s azt megbeszélik a következő órán. A mi esetünkben azonban nem egy részlet átgondolása által szerzett élményeket beszélünk meg, hanem azt, hogy a Szentírás szavait hogyan sikerült tettekre váltani, illetve, hogy az isteni igéből táplálkozó élet milyen gyümölcsöket termett. — A lelki tapasztalatokról való beszélgetés sok gyakorlati kérdést vet föl. Sokan amikor erről hallanak, azonnal megjegyzik, hogy az ő közösségükben ez megvalósíthatatlan, mert ott nem mernek megszólalni a résztvevők. Lássuk, hogyan alakul ki a tapasztalatokról való beszélgetés.

Az *alsós általános iskolások* többnyire könnyen elkezdnek beszélni tapasztalataikról. Eleinte szerencsés az óra előtt néhány gyermektől négyzemmöközt megkérdezni, hogy neki sikerült-e tennie valamit, és mit. Pozitív válasz esetén megkérhetjük őket, hogy mondják el majd a közösség előtt is élményüket. Ha pedig ketten-hárman elkezdnek beszélni, akkor a többiek általában már könnyen folytatják a beszámolókat.

Ifjúsági közösségekben vagy felsőtagozatos hittanokon a tapasztalatokról való beszélgetés ugyancsak könnyen kialakulhat. De ha a gyermeki közösségeknél igaz az, hogy erre a gyakorlatra csak az tud elvezetni, aki önmaga is eszerint él, úgy az ifjúsági vagy felnőtt közösségek esetében ez még sokszorta igazabb. Mert e közösségek tagjainak zárkózottságát éppen, az nyitja meg, hogy elsőnek maga a hitoktató beszél nyíltan és közvetlenül saját tapasztalatairól. — *Miért elengedhetetlen ez?* Mert az ember zárkózott. *Az emberi személyt az nyitja meg, ha valaki nyitottan közeledik hozzá*, és az ember érzi, hogy a nyitottságra a megnyílás a méltó válasz. — Egy hittanos közösség nyitottságának tehát első feltétele ma-

gának a közösségvezetőnek a nyitottsága. De ahhoz, hogy a közösségvezető mélyen és nyíltan tudjon szólni az ige életre váltásának gyakorlatáról, *elsősorban önmagának kell tapasztalatokkal rendelkeznie. S így már nemcsak emberi nyitottsága lesz megnyitó hatással a közösség tagjaira, hanem sajátosan Istenre való nyitottsága.*

A TAPASZTALATCSERE JELENTŐSÉGE. — Nagy Szent Teréz írja önéletrajzában: Megdöbbenéssel kell megállapítanunk, hogy a vallásos emberek, sőt a szerzetesek között is természetes az, hogy világi hiúságokról, sőt helytelen dolgokról is szívesen beszélgetnek, de „ha valaki Isten szolgálatára adja magát, vagy erről beszél, akkor felzúdulnak... Azt hiszem, hogy maga a sátán igyekszik így intézni ezt az ő szempontjából nagyon fontos dolgot, hogy azok, akik igazán szeretni akarják Istent, ezt annyira titkolják, míg másokat arra bír, hogy tisztességtelen vonzalmaikat is annál nyíltabban vallják meg...” Én azt tanácsolnám a mélyebb lelki életet élni akaróknak — írja tovább —, hogy „igyekezzenek más, magukfajta emberekkel érintkezni... , hogy beszéljék meg egymással azokat az örömeiket és szenvedéseiket, amelyekkel a lelkiéletben találkoznak... Mert ha valaki jó szándékkal beszél ezekről... hasznára lesz azoknak, akik hallgatják, és a beszélőben is növekszik a szeretet azáltal, hogy tovább adja másoknak” Isten szeretetét (Önéletrajz 7. fejezet vége).

Ha egy közösségben az Istennel való kapcsolatról, a Vele való találkozások élményéről, a tapasztalatokról mernek beszélni, ez hármas következménnyel jár:

Először is a közösség tagjai megszokják, hogy a *krisztusi élet nem titok és nem szégyen*, hanem a keresztények természetszerű életformája.

Másodszor a közösségi *légkör átalakul*. Hiszen a közösséglelektan közismert szabálya, hogy egy csoport olyan arányban válik „meleggé”, amilyen mértékben tagjai megnyílnak egymás felé. S ha a tagok képesek belső élményeik megbeszélésére, akkor nyitottá is válnak. — Valóban az említett közösségeknek az a tapasztalata, hogy az oda újonnan belépőket meglepi és olykor a megértés felé indítja el az ott tapasztalt szeretet és nyitottság.

Végül a tapasztalatok elmondása — Szent Teréz szavaival — „*hasznára lesz azoknak, akik hallgatják.*” Hiszen kevés dolog hat olyan mértékben serkentőleg egy közösség tagjainak keresztény életére, mint társaik példája: azaz, ha megbizonyosodnak afelől, hogy társaik is mélyen krisztusi életet élnek. — A tapasztalatok arról számolnak be, hogy egy-egy élethelyzetben valaki hogyan próbált a krisztusi útmutatás szellemében cselekedni. Ezek az elbeszélések indítást adnak a hallgatóknak, hogy hasonló helyzetben ők is hasonló módon cselekedjenek.

Egyik órán például egy gyermek elmesélte, hogy mióta Jézus szemével próbálja nézni az embereket, valahányszor mentőautó szirénáját hallja, elkezd imádkozni a betegért, akit szállítanak, és hozzátartozóiért. A következő órán többen elmondták, hogy mióta társuktól ezt hallották, számukra is új jelentése lett a szirénának. Alig van olyan óra, hogy valaki ne hivatkoznék egy korábbi tapasztalatra, amelynek indítására ő is cselekedni kezdett. — A gyermekek vagy fiatalok néha olyan átélten tudják elmondani élményeiket s azt a küzdelmet, amit a meglátott jó érdekében olykor saját gyengeségükkel vagy környezetük visszahúzó erejével szemben megvíváltak, hogy a jelenlévőket lelkük mélyéig megérinti az elbeszélés. Olyan mélyen megérintheti, hogy gyakran évekre visszamenőleg emlékeznek egymás tapasztalataira, s egy évvel azelőtt hallott tapasztalat indítja őket cselekvésre.

* * *

Céлом nem elméleti fejtegetés volt, hanem személyesen megtapasztalt lelkipásztori-katechetikai utat szerettem volna bemutatni. Lehet, hogy néhány olvasóban kérdések támadtak a mondottakkal kapcsolatban, — de ez talán nem is baj. — Feltéve, ha maga a kiindulási kérdés — illetve annak megoldása utáni vágy — megerősödött bennük. A kérdés pedig az volt, hogy hogyan tudjuk izgalmassá, élétté tenni a Szentírást a keresztény közösségekben. — Ha viszont valaki konkrét indítást kapott az itt leírtakból, és elindul a vázolt gyakorlat útján, akkor útközben bizonyára választ fog kapni sok olyan kérdésre, amelyeket itt hely híján nem volt módunk részletezni.

Totka Ferenc

AZ EGÉSZ NAGYBOJTOT összefoglalhatjuk ebbe: A világosság küzd a sötétséggel! Ebben benne van Krisztus történeti küzdelme... de benne van Krisztus küzdelme azok lelkében, akiknek a világossághoz kellene jönniök, tehát a keresztségre készülők és a vezeklők lelkében. A világosságnak látszólag alá kell merülnie. Krisztus meghal a kereszten. De mégis ugyanoly hirtelen, mint Karácsonykor az éj sötétjében, felragyog a fény, úgy kél most a szomorú nagyhét után a feltámadás napja fel, hogy örökké világítson.

Ez a Húsvét az ünnepek ünnepe. Az egyházi évnek kimagasló pontja. Ez kelt csak azután hangos ujjongó örömet szívünkben. Krisztus saját erejéből támadt fel sírjából... Megcáfolhatatlan bizonyíték, hogy hatalma volt életét odaadni és azt visszavenni, hogy Ő nem pusztán ember volt, hanem az emberalakban köztünk megjelent Isten. Tehát igaz, amit tanított, igaz a mi hitünk, hogy a bűn hatalmából megszabadultunk. Innen a tiszta öröm, ami az anyaszentegyházat és a hívő nép szívét átjárja. Mert örömeinkben nem csupán Krisztusnak halottaiból való feltámadását ünnepli a liturgia, hanem a szíveknek és lelkeknek feltámadását is, egy új, egy jobb életre. „Ahogy Krisztus halottaiból feltámadt, úgy járjunk mi is az életnek új útjain.” (Róm 6,4)

A HÚSVÉTI LITURGIÁNAK a lényege és tartalma: Krisztus dicsőséges feltámadása, és ezzel a bűn és a halál hatalmából való megváltásunk befejezése, tehát a mi feltámadásunk — most a kegyelem életére és egykor majd az örök boldogságra. Ez a fenséges eszménykép ott állt eleven, élő valóságként az ősegyházban, az újonnan megkereszteltekben, akik a bazilikákban tartott istentiszteleteken fehér keresztelői ruháikban ékeskedtek, és akiknek megtérésük első buzgósa a hívő közösséget a keresztény erényes életben megerősítette. Ezért emlékezik meg a liturgia ünnepélyes szövege még ma is róluk. A húsvéti liturgia ezért minden részében mintegy a lélek mennyei, örök dicsőségének visszavert fénye. Minden egyes istentiszteleten keresztül cseng a zoltáros szava: „Ez az a nap, amelyet az Úr alkotott nekünk, örülünk és ujjongjunk!” (Zsolt 117.)

Szunyogh Xavér Ferenc

AZ ÚJSZÖVESSÉGGEL KEZDŐDŐ hagyományos, keresztény tanítás jogosan állítja, hogy Jézus Krisztus feltámadásába vetett hitünkben mindannyian függünk Jézus feltámadása tanúságtévként bizonyágtételétől. Azoknak a bizonyágtételétől, akik látták a feltámadott Urat; csak tőlük függően tudunk hinni Jézus feltámadásában... *Hitünk tehát az apostoli tanúságtételéhez kötődik... Mi az apostolok tanúságát feltámadási reménységgel hallgatjuk...*

A Szentlélekben magunk is megtapasztaljuk Jézus feltámadását és Jézus ügyének élő valóságát... Ám ez azt is magában foglalja, hogy létezik olyan, a Szentlélekből áradó reménység és a legyőzhetetlen életnek az a Lélektől nyert megtapasztalása, amely már magában hordozza az apostoli tanúságtétel hitelreméltóságát... Mindezt Szent Pál azzal világítja meg, hogy nála a *Szentlélek megtapasztalása és a feltámadásba vetett hit kölcsönösen feltételezik egymást.*

Karl Rahner

„AZ IGAZ, az én szolgálóm sokakat megigazulttá tesz, még azokat is, akiknek bűnei ránehezednek. Ezért a sokakat neki adom osztályrészlül.” — írja Izajás próféta a Szenvédő Szolga alakjáról. — Igen, az Igaz megigazulttá tesz sokakat. Így tetszik át az egyiptomi fogságban sínylődő héber népen, a számkivetése végén járó zsidó népen kétszer is a feláldozott Szolga titokzatos alakja; így verődik ki alakja mindig az egyház minden fájaldalmában.

Az egyház egy alapvető, mondhatni alkati igazságával állunk itt szemben: sem Izajás, sem a 2. Vatikáni zsinat esetében ne higgyünk a békés, a viszályok nélküli aggiornamento lehetőségében... Itt már nem egy lelkesen megünnepelt húsvétról van szó, hanem a tényleges megváltásról, a kiontott vér árán és annak súlyával. Isten mindig messzebb megy tőlünk, ha útnak indulunk vele; és az Ő útja a Kálvária útja. Ezért olyan főbenjáróan fontos nekünk, hogy az egyház korszerűsítését csakis a Szenvédő Szolga, Jézus világosságánál nézzük. Ő pedig arra hív, hogy ne csak a Szolga szolgálatát, hanem méginkább a szenvedését osszuk meg. Ne feledjük ezt: az aggiornamento nemcsak a liturgiába vagy a szemináriumi reformba, nem a szegények segítésébe, vagy fölemelésébe torkollik, hanem elsősorban Jézussal a kereszthez, és majd csak azután az Ő dicsőségébe.

Jacques Loew

Számunk írói:

Bozóky Éva író, Budapest — *Maria Bühner* pszichiáter, Burgdorf (Svájc) — *Cselényi István Gábor* gk. lelkész, Ujfehértó — *György Attila* plébános, Sashalom — *Hajdók János* tanár, Budapest — *Józsa Mihály*, Budapest — *Muntag Ildikó* könyvtáros, Budapest — *Nemes Nagy Ágnes* író, Budapest — *Nyíri Tamás*, a Hittudományi Akadémia professzora, Budapest — *Pálvölgyi Gyula*, Budapest — *Rezek Román OSB*, főiskolai tanár, São Paulo — *Széll Margit* tanár, szerk. munkatárs, Budapest — *Tomka Ferenc* akadémiai magántanár, Eger — *Tüskés Gábor*, Szentendre.

INHALT

ANDRÁS SZENNAY: Testament und Programm
ROMÁN REZEK: Meditation über die Stationen des Kreuzesweges
(Aus den Teilhard-Übersetzungen von P. Román Rezek zusammengestellt von Éva Pongrácz)
TAMÁS NYÍRI: Unsere Verantwortung für das Werk der Erlösung (*Zoltán Endreffy*)
GÁBOR TÜSKÉS: Der Kult als die höchste Form der Gebets

GESPRACH DER „TEOLOGIA“ MIT DER SCHRIFTSTELLERIN ÁGNES NEMES NAGY

Die Daseinsfragen und das Gedicht (*M. Sz.*)

DURCHBLICKE

Heilige Schrift und Verkündigung (*István Gábor Cselényi*)

FORUM

Askese, Lebensfreude, Ordensleben (*Éva Bozóky*)
Theologische Meinungen über die Sexualität (*Gyula Pálvölgyi*)

UMSCHAU

MARIA BÜHRER: Die Angst in der Kirche (*László Kiss*)
Die Prägung der Arbeit der Mutter Therese von Kalkutta (*János Hajdók*)
Gott als Gott der Frauen (*Ildikó Muntag*)
Spiritualität des alten Hl. Paulus (*Mihály Józsa*)

THEOLOGISCH-SEELSORGLICHE FRAGEN

Herde der Kirche: die Pfarrgemeinden (*Margit Széll*)
Gedanken über die Katechese (*Attila György*)
Kann das christliche Leben „aufregend“ werden? (*Ferenc Tomka*)

SOMMAIRE

- ANDRÁS SZENNAY: Testament et Programme
ROMÁN REZEK: Méditations pour les stations du chemin de la Croix
(Textes de Teilhard de Chardin recueillis par Éva Pongrácz dans la traduction hongroise de P. Roman Rezek)
TAMÁS NYIRI: Notre responsabilité pour l'oeuvre de la Rédemption (*Zoltán Endreffy*)
GÁBOR TÜSKÉS: Le culte, c'est la forme, la plus élevée de la prière

ENTRETIEN DE „TEOLÓGIA” AVEC LA FEMME ÉCRIVAIN AGNES NEMES NAGY

Les questions de l'existence humaine et la poésie (*M. Sz.*)

TOUR D'HORIZON

Écriture Sainte et l'annonce de la Parole (*István Gábor Cselényi*)

FORUM

Ascèse, joie de vivre et état de la vie, religieux (*Éva Bozóky*)
Positions de théologiens à la matière de sexualité

PERSPECTIVES

MARIA BÜHRER: L'angoisse dans l'Eglise (*László Kiss*)
L'oeuvre de Mère Thérèse de Calcutta a eu son titre de noblesse (*János Hajdók*)
Dieu en tant que le Dieu des femmes (*Ildikó Muntag*)
La spiritualité de l'apôtre Saint Paul dans son agé avancé (*Mihály Józsa*)

QUESTIONS THÉOLOGICO-PASTORALES

Les foyers de l'Eglise: les communautés paroissiales (*Margit Széll*)
Pensées sur la catéchèse (*Attila György*)
La vie vouée au Christ peut-elle être „passionante”? (*Ferenc Tomka*)

TEOLÓGIA negyedévi folyóirat, megjelenik március, június, szeptember és december közepén. — Laptulajdonos: Actio Catholica Országos Elnöksége. — Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1053 Budapest, Károlyi M. u. 4–8. III. lépcső I. 8. (A kéziratot kizárólag ide kell küldeni) — Felelős szerkesztő: dr. Szennay András — Főmunkatárs: dr. Gál Ferenc — Felelős kiadó: dr. Várkonyi Imre — Egyházi jóváhagyással — Előfizetési díj 1 évre 120,— Ft. Egyes szám ára 30,— Ft. Belföldi előfizetés: Actio Catholica Országos Elnöksége TEOLÓGIA folyóirat, Budapest 62. 511–324 számú csekk számláján. — Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján. Külföldi előfizetési díj 1 évre 10.50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54), a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendeltetésének (Teológia előfizetés) a feltüntetésével. — Terjeszti a Magyar Posta. — Minden jog fenntartva. —

81-5326 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: Szendrői György

Index szám

25 821

ISSN 0133—1779